

Junninen, Pentti

Working Paper

Luottolaitoksen omaisuuserien markkina-arvoihin perustuva tilinpäätös

Bank of Finland Discussion Papers, No. 33/1995

Provided in Cooperation with:

Bank of Finland, Helsinki

Suggested Citation: Junninen, Pentti (1995) : Luottolaitoksen omaisuuserien markkina-arvoihin perustuva tilinpäätös, Bank of Finland Discussion Papers, No. 33/1995, ISBN 951-686-485-6, Bank of Finland, Helsinki,
<https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi:bof-20140807434>

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/211746>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

33/95

Pentti Junninen

Laskentaosasto
29.11.1995

Luottolaitoksen omaisuuserien markkina-
arvoihin perustuva tilinpäätös

Suomen Pankki
PL 160, 00101 HELSINKI
☎ (90) 1831

Pentti Junninen

Laskentaosasto

29.11.1995

**Luottolaitoksen omaisuuserien markkina-
arvoihin perustuva tilinpäätös**

ISBN 951-686-479-1
ISSN 0785-3572

Suomen Pankin monistuskeskus
Helsinki 1995

Luottolaitoksen omaisuuserien markkina-arvoihin perustuva tilinpäätös

Suomen Pankin keskustelualoitteita 33/95

Pentti Junninen
Laskentaosasto

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä erilaisia vaikutuksia markkinahintaisen arvostuksen soveltamisella pankkien tilinpäätöksiin voi olla. Lisäksi pohditaan markkinahintaisen arvostuksen tulevaisuudennäkymiä Suomessa.

Tutkimus perustuu pääosin Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten tuloksiin sekä markkinahintaisen ja hankintahintaisen arvostuksen välillä käytyyn keskusteluun. Tutkimuksessa kartoitetaan markkinahintaisen arvostuksen nykytilaa Yhdysvalloissa FASB:in standardeihin No. 105, 107 ja 115 nojautuen. Markkinahintaisen arvostuksen taustaa ja teoriaa on saatu erityisesti kirjasta Modernizing the Financial System: Recommendations for Safer, More Competitive Banks sekä Morrisin ja Sellonin tutkimuksesta Market Value Accounting for Banks: Pros and Cons. Suomen tilannetta tarkastellaan erityisesti rahoitustarkastuksen määräysten avulla. Selvityksen tuloksia sovelletaan tutkimuksen loppuosassa pohdittaessa mahdollisuuksia suomalaisten luottolaitosten omaisuuserien markkinahintaiseen arvostukseen tilinpäätöksessä.

Markkinahintaisen arvostuksen käytännön toteuttamisessa on monia ongelmia, kuten markkinahintojen estimointiin liittyvä subjektiivisuus. Markkina-arvoihin perustuvassa omaisuuserien arvostuksessa on kuitenkin myös monia etuja. Markkinahintainen arvostus esimerkiksi huomioi korkotason vaihteluiden vaikutukset oman pääoman arvoon toisin kuin hankintahintainen arvostus. Ulkoiset paineet pakottavat Suomen ottamaan kantaa markkinahintaiseen arvostukseen, sillä Euroopan Unionin jäsenet Tanska ja Iso-Britannia soveltavat jo osittaista markkinahintaista arvostusta. Lisäksi Ruotsi on viemässä lakiinsa mahdollisuutta arvostaa luovutettavaksi tarkoitettuja arvopapereita markkina-arvoihinsa. Arvopaperit olisi Suomessa järkevää asettaa eri luokkiin niiden käyttötarkoituksen mukaan (aktiivinen kaupankäynti / eräpäivään saakka pitäminen). Eri luokkien arvopapereiden kirjanpidolliset käsittelyt tilinpäätöksessä olisivat keskenään erilaisia. Luokkien välisille siirroille ja eräpäivään pidettäviksi tarkoitettujen arvopapereiden luokasta myynnille määrättäisiin vastaavanlaiset ehdot kuin Yhdysvalloissa. Siten luottolaitoksen mahdollisuudet tuloksen manipulointiin tilinpäätöksessä pienenisivät.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ

1. JOHDANTO	7
2. SUOMEN KIRJANPITO- JA TILINPÄÄTÖSKÄYTÄNNÖSTÄ	11
2.1 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen keskeiset ongelmat	11
2.1.1 Laajuusongelma	11
2.1.2 Arvostusongelma	12
2.1.2.1 Alimman arvon periaate	12
2.1.2.2 Alkuperäisen arvon periaate	14
2.1.2.3 Käyvän arvon periaate (mark to market)	14
2.1.3 Jaksotusongelma	15
2.2 Luottolaitoksen tilinpäätöstä koskeva normisto	17
2.2.1 Euroopan Unionin direktiivit	19
2.2.2 Kirjanpitolaki	20
2.2.3 Laki luottolaitostoiminnasta	20
2.2.4 Kirjanpitolautakunnan yleisohjeet	21
2.2.5 Rahoitustarkastuksen määräykset	21
2.3 Arvopapereiden arvostus tilinpäätöksessä	23
3. MARKKINAHINTAINEN ARVOSTUS	27
3.1 Markkinahintaisen arvostuksen taustaa	27
3.2 Markkinahintaisen arvostuksen laajuus tilinpäätöksessä	30
3.2.1 Kattava markkinahintainen arvostus	30
3.2.2 Markkinahintaisen arvostuksen osittainen soveltaminen	32
3.2.3 Markkina-arvoihin perustuva informaatio tilinpäätöksen liitetiedoissa	33
3.2.4 Käsittelemätön lisäinformaatio tilinpäätöksen liitetiedoissa	34
3.3 Markkinahintaisen arvostuksen edut ja ongelmat	36

3.3.1 Pankin oman pääoman määrä	36
3.3.2 Pankkien valvonta	42
3.3.3 Johtajien vastuu	43
3.3.4 Pelaaminen kirjanpidolla	44
3.3.5 Eräpäivään pidettäväksi tarkoitetut rahoitusinstrumentit	45
3.3.6 Hintojen saatavuus, kustannukset ja subjektiivisuus	48
3.3.7 Going concern arvot vs. markkina-arvot	53
3.3.8 Omaisuuserien arvostuksen verifiointi	56
3.3.9 Pankin tuloksen ja taseen volatilitetti	57
3.3.10 Vaikutukset luotonantoprosessiin	60
3.3.11 Pankkien kilpailukyky	62
3.4 Markkinahintainen arvostus vs. hankintahintainen arvostus	63
 4. MARKKINAHINTAISEN ARVOSTUKSEN NYKYTILA YHDYSVALLOISSA	68
4.1 SFAS 105	69
4.2 SFAS 107	70
4.3 SFAS 115	71
4.3.1 Held-to-maturity securities	73
4.3.2 Trading securities and available-for-sale securities	76
 5. MARKKINAHINTAISEN ARVOSTUKSEN NÄKYMÄT SUOMESSA	79
5.1 Paineet markkinahintaiseen arvostukseen	79
5.2 Pankin taseen markkinahintaisen arvostuksen kohteet	82
 6. LOPPUPÄÄTELMÄT	89
 LÄHDELUETTELO	92
 LIITTEET	97

1. JOHDANTO

Suomen rahoitusmarkkinat olivat aina 1980-luvun puoliväliin saakka varsin kehittymättömät ja säännöstellyt. Ulkomaisten pääomanliikkeiden tehokkaan säätelyn seurauksena ulkomaiset ja kotimaiset rahoitusmarkkinat olivat toisistaan eristetyt. Suomen Pankki ylläpiti erilaisten säännösten, sopimusten ja suositusten avulla hallinnollista korkojärjestelmää, joka määräsi talletusten ja luottojen korkotason, eikä korkojen vapaa määräytyminen kysynnän ja tarjonnan lakien mukaan ollut mahdollista. Pankit eivät tätä järjestelmää kuitenkaan suuremmin arvostelleet, antoihan se niille mahdollisuuden hallita rahoituksen välitystä täydellisesti. Luottosäännöstely aiheutti jatkuvan luottojen ylikysynnän, jonka seurauksena pankit joutuivat karsimaan ylikysyntää valitsemalla luototettavat asiakkaat. (Aaltonen - Aurikko - Kontulainen 1994 s. 24.)

Kuitenkin 1980-luvun puolivälissä paineet rahoitusmarkkinoiden vapauttamiseksi kasvoivat niin suuriksi, että Suomen Pankin oli ryhdyttävä vapauttamaan rahoitusmarkkinoita säännöstelyltä, mm. sallimalla ulkomainen lainanotto. Rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen johtikin niiden voimakkaaseen kasvuun. Luotonanto lisääntyi säätelyn poistuttua, kun aikaisempaa rahoituksen ylikysyntää purettiin. Aikaisempi luottojen niukkuus muuttui ulkomaisen lainarahan virratessa Suomeen luottojen ylitarjonnaksi, jonka seurauksena pankkien oli markkinoitava lainojaan voimakkaammin. Voimakas ulkomainen lainanotto oli eräs syy talouden ylikuumenemiseen, joka aiheutti kuplien syntymisen talouteen rahoitusmarkkinoiden irtautuessa talouden fundamenteista. Näiden kuplien puhjetessa Suomi syöksyi itsenäisyytensä ajan syvimpään lamaan. Laman eräs merkittävä piirre on pankkikriisi, jonka seurauksena maamme suurin ja vanhin pankkiryhmä, säästöpankit, on tuhoutunut lähestulkoon täydellisesti. Lisäksi Kansallispankin ja Suomen Yhdyspankin fuusiokin on varmasti seurausta pankkikriisistä.

Suomen rahoitusmarkkinoiden nopea vapauttaminen ja kansainvälistyminen on kuitenkin vain osa maailmanlaajuista kehitystä. Rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen on kansainvälisesti todettu johtavan voimakkaaseen luottoekspansioon pankeissa. Tämä on havaittu Suomen lisäksi muissa Pohjoismaissa sekä ainakin Yhdysvalloissa ja Japanissa (Jännäri - Koskenkylä 1995 s. 10.) Kansainväliset rahoitusmarkkinat ovat laajentuneet hyvin voimakkaasti keskeisimmissä teollisuusmaissa tapahtuneen rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn purkaminen johdosta. Kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden kehitys ja yhdentyminen tulee jatkossakin olemaan hyvin nopeaa, johtuen mm. tietotekniikan nopeasta kehitymisestä ja uusista innovaatioista rahoitussektorilla. Lisäksi Euroopan Unionin sisämarkkinoiden kasvu ja tehostuminen on omiaan lisäämään kilpailua pankkisektorilla, jonka seurauksena pankkien on etsittävä uusia keinoja tuottojen hakemiseksi ja ylläpitämiseksi. Suomalaiset pankit ovat joutuneet alttiiksi ulkomaiselle kilpailulle, sillä ETA-sopimuksen astuttua voimaan 1.1.1994 tuli Euroopan talousalueella toimivalle ulkomaiselle pankille mahdolliseksi rahoituspalvelujen tarjoaminen Suomessa. Tätä ulkomaisen pankin oikeutta perustaa sivukonttori Suomeen on käyttänyt mm. Svenska Handelsbanken. Muitakin pankkeja tulee varmasti etabloitumaan Suomeen, joten kilpailu parhaista asiakkaista lisääntyy. Pankkien ahdinkoa lisää yritysten kasvanut riippumattomuus pankeista. Suuret yritykset eivät enää ole sidottuja pankkeihin rahoitusta hankkiessaan, vaan ne voivat turvautua muihin rahoituksen lähteisiin, kuten osakerahoitukseen tai joukkovelkakirjoihin. Peruspankkitoiminta ei välttämättä ole enää kannattavaa, vaan pankkien on keksittävä uusia keinoja toimintansa kannattavuuden turvaamiseksi.

Rahoitusmarkkinoiden toiminnan vapautuminen on tuonut paitsi lisääntyneen kilpailun myös kasvaneet riskit rahoitusmarkkinoille. Kilpailun lisääntyessä ja siten anto- ja ottolainauksen välisen marginaalin kaventuessa, on pankkien tuottavuutensa tehostamiseksi ja ylläpitämiseksi siirryttävä pois peruspankkitoiminnasta riskillisempiin liiketoimintoihin, kuten johdannaismarkkinoille (Edwards - Mishkin 1995 s. 1 ja 2).

Suomen pankkikriisi ei ole ainoa laatuaan, sillä pankit ovat joutuneet muuallakin kokemaan suuria vaikeuksia sopeutuessaan uuteen, vapaisiin rahoitusmarkkinoihin perustuvaan maailmaan. Kun Yhdysvalloissa ajautui konkurssiin vuosina 1934 - 1942 yhteensä 393 pankkia eli keskimäärin 44 konkurssia vuodessa ja vuosina 1943 - 1984 yhteensä 362 pankkia eli keskimäärin 9 pankkia vuodessa, oli vuosina 1985 - 1991 pankkikonkurssien lukumäärä peräti 1.065, eli keskimäärin 163 pankkia vuodessa. (Miller - VanHoose 1993 s. 288.) Säästöpankkikriisin puhkeaminen Yhdysvalloissa 1980-luvulla aiheutti suuria kustannuksia talletussuojajärjestelmälle ja siten viime kädessä veronmaksajille. Säästöpankkikriisi antoikin voimakkaan sykäyksen pankkien valvonnan tehostamiselle Yhdysvalloissa. Konkurssien estämiseksi on esitetty useita ratkaisuvaihtoehtoja; yksi eniten huomiota saanut keino pankkien tehokkaampaan valvontaan ja konkurssien estämiseen sekä toiminnan tuloksellisuuden arviointiin on markkinahintainen arvostus (market value accounting, mark-to-market accounting). Tämän tase-erien markkinahintoihin perustuvan laskenta- ja arvostusmenettelyn on väitetty olevan hankintahintoihin perustuvaa laskenta- ja arvostusmenettelyä parempi, kun halutaan selvittää pankin todellinen taloudellinen tilanne. Lisäksi markkinahintainen arvostus ottaa huomioon korkotason aiheuttamat omaisuuden arvon muutokset. Markkinoiden toiminnan tehostuessa olisi lähes kaikille pankin tase-erille saatavissa markkinahinta, jolloin markkinaperusteisesta luottolaitoksen omaisuuden arvostuksesta tulisi vartenotettava vaihtoehto perinteiselle alimman arvon periaatteen mukaiselle omaisuuden arvostamiselle. Ennen kuin kattavaa markkinahintaista arvostusta voidaan soveltaa, on kuitenkin ratkaistava monia ongelmia, kuten markkinahintojen estimoinnissa esiintyvä subjektiivisuus sekä estimoitujen markkinahintojen verifiointissa ilmenevät ongelmat.

Tutkimus rajataan luottolaitosten tilinpäätöksiin; esimerkiksi tuotannollista toimintaa harjoittavien yritysten tilinpäätökset jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Tutkimus koostuu neljästä osasta. Ensimmäinen osa sisältää Suomen vallitsevan meno-tuloteoriaan ja alimman arvon periaatteeseen perustuvan kirjanpito- ja tilinpäätöskäytännön kuvausta. Tähän osaan kuuluvat kuvaus kirjanpidon ja tilinpäätöksen keskeisistä ongelmista, yleiskuvaus luottolaitoksen tilinpäätöstä säätelevästä lainsäädännöstä sekä Suomessa tällä hetkellä

voimassa olevien arvostuskäytäntöjen kuvaus arvopapereiden osalta perustuen ensi sijassa rahoitustarkastuksen määräyksiin. Suomen vallitsevia arvostuskäytäntöjä ei siis kuvata luottolaitoksen kaikkien omaisuuserien osalta, vaan tutkimuksen Suomen vallitsevia arvostuskäytäntöjä kuvaava osuus rajataan luottolaitoksen arvopapereiden arvostukseen. Toinen osa sisältää taustaa markkinahintaiselle arvostukselle (kohta 3.1), tutkimuksissa kuvattuja vaihtoehtoja markkinahintaisen arvostamisen soveltamisen laajuudeksi tilinpäätöksissä (kohta 3.2) sekä tutkimuksen keskeisimmän osan, eli kuvausta markkinahintaisen arvostuksen eduista ja haitoista sekä käytännön ongelmista markkinahintaisen arvostuksen implementoinnissa (kohta 3.3). Lisäksi tässä osuudessa esitetään yhteenveto hankintahintaisen ja markkinahintaisen arvostuksen keskeisimmistä eroista ja ominaispiirteistä taulukon muodossa (kohta 3.4). Omaisuuserien arvostamista markkinahintoihin tarkastelen erityisesti Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten valossa. On hyvä huomioda, että kansainvälisissä tutkimuksissa sanoja fair value, mark-to-market, market value-based ja market value accounting käytetään usein kuin synonyymeja (Barth 1994 s. 3). Koska aihepiirin suomenkielinen termistö ei ole vielä vakiintunut, käytän termejä 'markkinahintainen arvostus', 'markkinahintainen laskenta' ja 'markkina-arvostus' tarkoittamaan samaa asiaa, eli omaisuuserien arvostamista tilinpäätöksessä käypiin arvoihin. Tutkimuksen kolmannessa osassa tarkastellaan markkinahintaisen arvostuksen nykytilannetta Yhdysvalloissa FASB:in standardeihin nojautuen. Tutkimuksen neljännessä osassa pohdin markkinahintaisen arvostuksen näkymiä Suomessa sekä markkinahintaista arvostusta koskevien määräysten kehittämismahdollisuuksia.

2. SUOMEN KIRJANPITO- JA TILINPÄÄTÖSKÄYTÄNNÖSTÄ

2.1 Kirjanpidon ja tilinpäätöksen keskeiset ongelmat

2.1.1 Laajuusongelma

Kirjanpidon laajuusongelma voidaan esittää kysymyksen muodossa: Mitä yrityksen on merkittävä kirjanpitoonsa sekä milloin ja minkä suuruisena liiketapahtuma on syntynyt? Ensinnäkin, kirjanpitoon tulevia liiketapahtumia ovat tulot, menot, oikaisu- ja siirtoerät sekä rahoitustapahtumat (Kirjanpitolaki 10.8.1973/655 4 §). Toiseksi, liiketapahtuman syntymishetki voidaan määritellä kolmella eri tavalla:

- a) Sopimusperusteinen liiketapahtuman kirjaaminen, jolloin liiketapahtuma viedään kirjanpitoon, kun oikeus suoritukseen syntyy sopimuksen perusteella. Tätä kirjausperustetta ei yleensä käytetä. Esimerkki sopimusperusteisesta kirjauksesta löytyy luottolaitosten kirjanpitomääräyksistä, joiden mukaan luottolaitosten arvopaperikaupat kirjataan sopimushetkellä (deal date). (Määräys luottolaitoksen kirjanpidosta 6.10.1994 s. 1; 2 §.)
- b) Suoriteperusteinen liiketapahtumien kirjaaminen, jolloin liiketapahtuma kirjataan hetkellä, jolloin suorite luovutetaan tai tuotannontekijä vastaanotetaan. Rahoitustarkastuksen määräysten mukaan maksuperusteisesti kirjatut liiketapahtumat on oikaistava ja täydennettävä ennen tilinpäätöksen laatimista suoriteperusteen mukaisiksi. (Määräys luottolaitoksen kirjanpidosta 6.10.1994 s. 1; 2 §.)
- c) Maksuperusteinen liiketapahtuman kirjaaminen, jonka edellytyksenä on kassaan- tai kassastamaksu. Tällöin kirjanpitoon merkittävä määrä on maksun suuruinen. Rahoitustarkastuksen määräysten mukaan luottolaitosten saamiset ja velat on kirjattava tämän periaatteen mukaisesti. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 3; 4 §.)

2.1.2 Arvostusongelma

2.1.2.1 Alimman arvon periaate

Alimman arvon periaatteen mukainen arvostaminen perustuu omaisuuden historiallisiin kustannuksiin eli omaisuuden hankintahintoihin (Morris - Sellon 1991 s. 1). Alimman arvon periaate tukee varovaisuuden periaatetta (prudence), joka on yksi hyvän kirjanpitotavan mukaisista tilinpäätöstä ja kirjanpitoa ohjaavista periaatteista.¹ Yrityksen noudattaessa kirjanpidossaan ja tilinpäätöksessään varovaisuuden periaatetta, tehdään valinnat kirjanpidossa siten, että useista vaihtoehtoisista kirjausmahdollisuuksista valitaan sellainen, joka vähentää yrityksen oman pääoman määrää eniten tai kasvattaa sitä mahdollisimman vähän. Jos yritys merkitsee erää taseeseen, on varovaisuuden periaatteen mukaista valita kirjauskäytäntö, joka ilmaisee saatavat alimmassa arvossaan ja velat mahdollisimman suurina. Tuloja kirjatessaan tulee yrityksen kirjata tulo tuotoksi vasta kun se on todella realisoitunut. Toisaalta meno on kirjattava kuluksi tuloslaskelmassa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Leppiniemi 1994 s. 122.)

Kirjanpitolain 16.3 § on esimerkki alimman arvon periaatteesta lainsäädännössä: "Tilikauden päättyessä jäljellä olevan vaihto-omaisuuden hankintameno aktivoidaan. Jos vaihto-omaisuuden todennäköinen hankintameno tai luovutushinta on tilikauden päättyessä hankintamenoa pienempi, on erotus kuitenkin kirjattava kuluksi." Tämän kirjanpitolain kohdan mukaan vaihto-omaisuuden hankintameno on aktivoitava ns. alimman arvon periaatteen mukaan tilinpäätöksessä. Yrityksen on verrattava tilikauden päättyessä jäljellä olevan vaihto-omaisuutensa hankintamenoa vastaavanlaisen vaihto-omaisuuden todennäköiseen hankintamenuon eli jälleenhankintahintaan sekä todennäköiseen luovutushintaan eli kyseisen vaihto-omaisuuden vallitsevaan markkinahintaan. Jos jälleenhankintahinta tai vallitseva markkinahinta alittaa hankintahinnan, on tämä erotus

¹ Muita kirjanpidon ja tilinpäätöksen yleisiä periaatteita ovat a) suoriteperusteisuus, b) jatkuvuus, c) laskentakohde on taloudellinen kokonaisuus (entity), d) olennaisuus, e) asia ennen muotoa sekä f) taloudellisuus (Leppiniemi 1991 s. 61-138).

kirjattava tilinpäätöksessä kuluksi. (Leppiniemi 1994 s. 125.) Edellä kuvattu varovaisuuden periaatteen mukainen arvostusmenettely pitää siis tase-erän arvon joko hankintahinnassaan tai alentaa sen hankintamenoa alempaan todennäköiseen arvoon.

Alimman arvon periaatetta sovelletaan luottolaitoksen tilinpäätöksessä saamisiin (rahoitusomaisuuteen) ja luovutettavaksi tarkoitettuihin arvopapereihin (vaihto-omaisuuteen). Käyttöomaisuuteen alimman arvon periaatetta sovelletaan vain, jos arvonalennus on olennainen ja pysyvä. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 2 ja 3; 3 §.)

Alimman arvon periaatteen havainnollistamiseksi seuraava esimerkki:

Pankki on ostanut trading-salkkuunsa FIM 100.000.000 luovutettavaksi tarkoitettuja arvopapereita (vaihto-omaisuutta) hintaan 95. Yritys arvostaa arvopaperit hankintahetkellä taseeseensa arvoon FIM 95.000.000. Arvopapereiden liikkeeseenlaskija X joutuu kuitenkin taloudellisiin vaikeuksiin seurauksena epäonnistuneista kiinteistökaupoistaan. Arvopapereiden hinta arvopaperimarkkinoilla laskee 93:een. Lisäksi eräs pankin osakkeenomistaja tarjoaa X:n liikkeeseenlaskemia arvopapereita pankille salkustaan haluten päästä niistä eroon. Koska osakkeenomistajalla on varsin runsaasti pankin osakkeita, uskoo hän voivansa tarjota arvopapereita pankille erikoishinnalla 93,4. Pankki ei tietenkään moiseen ehdotukseen suostu, mutta saa arvopapereilleen vertailukelpoisen jälleenhankintahinnan. Pankki kirjaa seuraavassa tilinpäätöksessään kuluksi arvopaperisalkun arvonalennuksen FIM 2.000.000 eli arvopaperit ovat nyt pankin taseessa alimman arvon periaatteen mukaisessa arvossa FIM 93.000.000.

2.1.2.2 Alkuperäisen arvon periaate

Suomalainen kirjanpitokäytäntö perustuu Saarion meno-tuloteoriaan, jonka mukaan kirjanpidon päätehtävänä ja -tarkoituksena on eri talousyksikköjen tulojen, menojen ja rahojen erilläänpito toisistaan (Saario 1959 s. 18). Meno-tuloteoria on yksi oikean tuloksen laskemisen doktriineista ja se korostaa jakokelpoisen voiton laskentaa. Meno-tuloteorian perusaksiooma on hankintahintaisuus (historical cost accounting). Yrityksen toiminta synnyttää rahavirtoja, joihin perustuva tuloksen mittaaminen on meno-tuloteorian mukaan yrityksen tuloksen laskentaa. Tuloksen arviointi on kuitenkin pidettävä erillään meno-tuloteorian mukaisesta tuloksen laskemisesta. Koska tuloksen laskenta perustuu nimellisarvoisiin rahavirtoihin, pidetään omaisuuserät tilinpäätöksessä hankintahinnassaan. Siten tilinpäätöksessä säilytetään omaisuuserän nimellisarvo ja taseen erät arvostetaan hankintahintaisesti eli tase-erien alkuperäisen arvon mukaisesti (Halme - Launiainen 1989 s. 13). Alkuperäisen arvon periaate ilmenee luottolaitoksilla velkojen merkitsemisenä hankintahinnoissaan tilinpäätökseen. Rahoitustarkastuksen määräyksessä luottolaitoksen tilinpäätöksestä asia ilmaistaan seuraavasti: "Saamiset ja velat merkitään kirjanpitoon niitä hankittaessa sen määräisinä, mikä niistä hankintahetkellä on maksettu tai saatu, oikaistuna hankintaan liittyvillä välittömillä tuotoilla ja kuluilla." Poikkeuksena edellisestä määräyksestä on kuitenkin yli tai alle nimellisarvon liikkeeseenlasketut varat ja velat. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 3; 4 §.)

2.1.2.3 Käyvän arvon periaate (mark to market)

Käyvän arvon periaatteen mukaisesti omaisuuserät arvostetaan tilinpäätöksessä markkinahintoihin eli omaisuuserän todennäköiseen arvoon. Markkinahintaisesta arvostamisesta käytetään maailmalla yleisesti nimitystä mark-to-market. Suomessa markkinahintaista arvostusta ja siten käyvän arvon periaatetta sovelletaan tällä hetkellä valuuttamääräisten erien muuttamiseen Suomen markkoiksi sekä valuutta- ja korkojohdannaisiin sopimuksiin. Rahoitustarkastuksen määräys koskien ulkomaan rahan määräisiä erä: "Ulkomaan rahan määräinen omaisuus samoin kuin ulkomaan rahan

määräiset velat ja muut sitoumukset muutetaan Suomen rahaksi Suomen Pankin tilinpäätöspäivänä noteeraamaan kurssiin." Poikkeuksena edellisen määräyksen soveltamisesta on käyttöomaisuus, jonka hankintaa ei ole katettu valuuttamääräisellä velalla. Näihin valuuttamääräisiin omaisuuseriin sovelletaan alkuperäisen arvon periaatetta. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 3; 5 §.) Eräänlaisena markkinahintaisena arvostuksena voidaan pitää varovaisuuden periaatteen noudattamisesta johtuvia omaisuuserien arvonalennuskirjauksia, joita tehdään esimerkiksi saamisen todennäköisen arvon (markkinahinnan) ollessa hankintahintaa alhaisempi. Valittava alhaisempi arvo edustaa näin ollen kyseessä olevan omaisuuserän markkinahintaa. Erotuksena mark-to-market arvostuksesta omaisuuserän arvoa ei kuitenkaan voida korottaa hankintahintaa korkeammaksi. Rahoitusmarkkinoiden nopea kehitys on kuitenkin johtamassa nykyistä laajempaan markkinahintaiseen arvostukseen koskien erityisesti arvopapereita. Käyvän arvon periaatteen mukaista olisi kirjata luovutettavaksi tarkoitettujen arvopapereiden (ns. trading-arvopaperit) realisoitumattomat ja realisoituneet kurssivoitot tai -tappiot suoraan luottolaitoksen tulokseen.

2.1.3 Jaksotusongelma

Meno-tuloteoriassa yrityksen totaalikauden eli koko eliniän tulos jaetaan osiin, joita kutsutaan tilikauden tuloksiksi. Meno-tuloteorian mukaisen tilinpäätöksen ongelmaksi muodostuu tulojen ja menojen kokonaismäärästä yksittäiselle tilikaudelle kohdistettavan osuuden erottaminen. Tulojen kirjaaminen tilinpäätökseen ei yleensä tuota ongelmia, sillä tulot, jotka on ansaittu ja kirjattu tilivuoden aikana, siirretään tuloslaskelmaan tilikaudelle jaksotettuina tuottoina. Vaikeampi tehtävä on tilikaudelle kuuluvien menojen erottaminen sille kuulumattomista menoista. (Halme - Launiainen 1989 s. 13.)

Kirjanpitolain 16 §:n mukaan "Tilinpäätöksessä tilikauden tulot kirjataan tuotoiksi. Tuotoista vähennetään kuluina ne menot, joista ei todennäköisesti enää kerry niitä vastaavaa tuloa, samoin kuin menetykset. Muut menot saadaan aktivoida sen mukaan mitä niistä säädetään." Menon osuus, josta ei enää saada tuloa, kirjataan kuluksi. Menon osuus, josta

vielä odotetaan tuloa, aktivoidaan taseeseen seuraavia tilikausia odottamaan. Meno-tuloteoriaan liittyy kiinteästi meno-tulon-kohdalle-periaate, jonka mukaan tuotto syntyy, kun suorite luovutetaan ja kulu syntyy, kun menosta ei enää odoteta saatavan tuloa. Esimerkkinä meno-tulon-kohdalle-periaatteesta on käyttöomaisuuden hankintamenon aktivointi ja poistaminen suunnitelman mukaisin poistoin hyödykkeen taloudellisen eliniän aikana.

Uusi kirjanpitolaki velvoittaa yrityksen aktivoimaan käyttöomaisuutensa hankintamenon ja kirjaamaan sen vaikutusaikanaan suunnitelman mukaan poistoina kuluiksi (Kirjanpitolaki 10.8.1973/655 16 § 4 mom.). Rahoitustarkastuksen määräysten mukaisesti "poistojen perustana olevat poistosuunnitelmat, joista on käytävä ilmi asianomainen omaisuuslaji, tili jolle se on kirjattu sekä poistoaika, on liitettävä tase-erittelyihin." (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä, liite I. 6.10.1994 s. 9.) Kun poistosuunnitelma on ennalta laadittu ja menettelytapojen jatkuvuuden periaatetta noudatetaan, ei jaksotusongelmaa samassa mielessä enää tilinpäätöksiä laadittaessa ole (Tilintarkastus ja hyvä kirjanpitolaki 1986 s. 100).

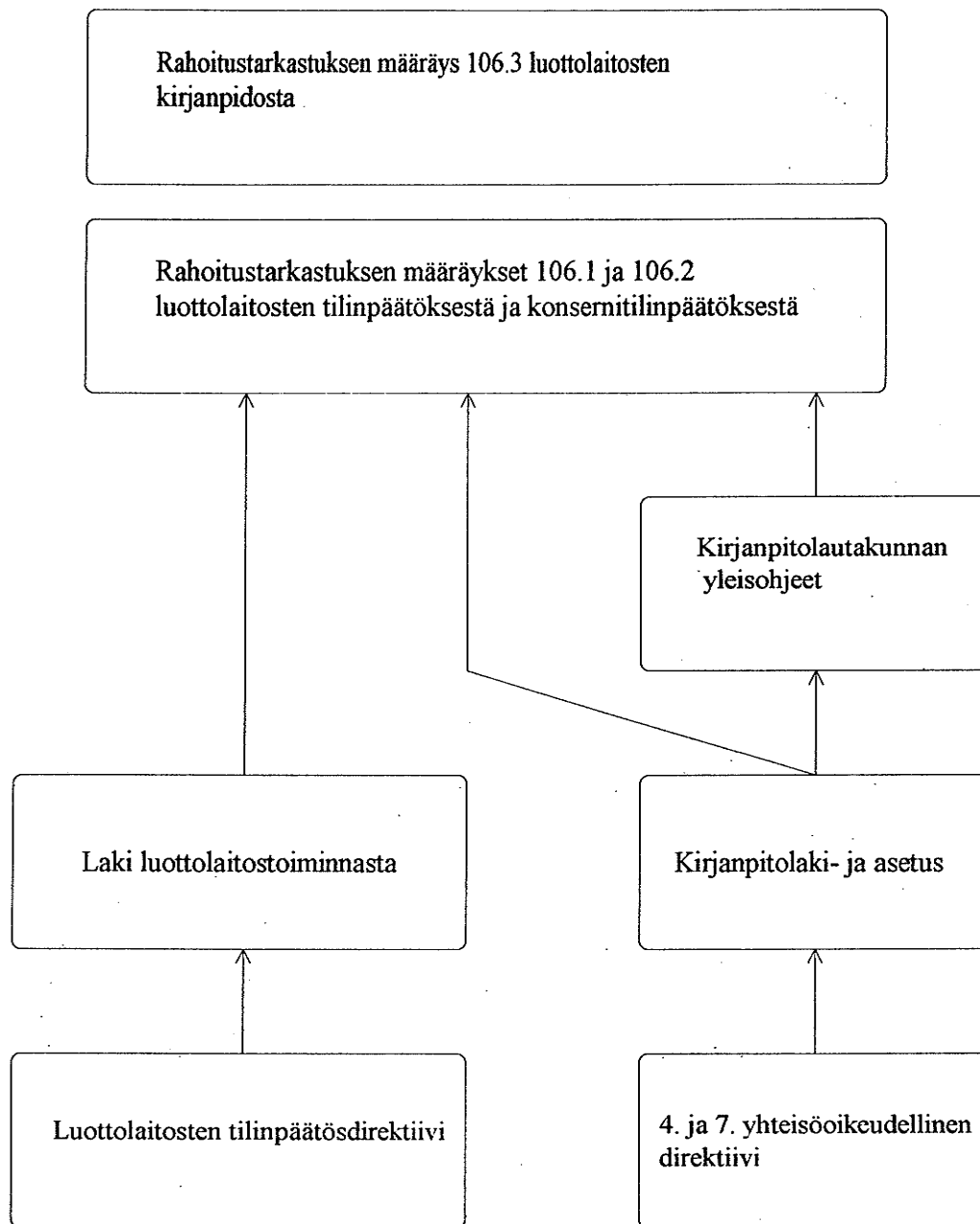
2.2 Luottolaitoksen tilinpäätöstä koskeva normisto

Suomi liittyi jäseneksi Euroopan Unioniin vuoden 1995 alussa, jonka seurauksena Suomi sitoutuu harmonisoimaan lainsäädäntönsä Euroopan Unionin direktiivejä vastaavaksi. Direktiivien vaikutus Suomen lainsäädäntöön onkin ollut havaittavissa; esimerkiksi kirjanpitolautakunta on soveltanut joissakin tapauksissa direktiivejä yli kirjanpitolainsäädännön uudistamiskomitean mietinnössä (1990:45) esitettyjen ehdotusten.² On todennäköistä, että Suomessa yleisesti tunnustettu ja varsin loogiseksi teoriaksi havaittu meno-tuloteoria tulee katoamaan kirjanpitolainsäädännöstä harmonisoinnin edetessä. Suomen kirjanpidon määrittelyt ovat perustuneet hyvään kirjanpitotapaan, mutta tulevaisuudessa erilaisten määritelmien käyttö lainsäädännössä tulee lisääntymään, jolloin kirjanpitolaki tulee pitenemään huomattavasti.³

"Luottolaitoksen tilinpäätös laaditaan kirjanpitolain 3. luvun ja luottolaitostoiminnasta annetun lain 4. luvun säännösten sekä rahoitustarkastuksen luottolaitoksen tilinpäätöksestä antamien määräysten mukaisesti. Tilinpäätöksen laatimisessa tulee lisäksi ottaa huomioon soveltuvien osin kirjanpitolautakunnan yleisohjeet." (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 1; 1 §.) Tämän määräyksen mukaisesti luottolaitoksen tilinpäätöstä koskevat säännökset voidaan kuvata seuraavalla sivulla olevan kuvion avulla (kuvio 1). Kuviosta voidaan havaita, että Euroopan Unionin direktiivit ovat lainsäädäntötyön taustalla, ja ne on otettava huomioon kirjanpitolakia ja -asetusta, luottolaitostoiminnasta annettua lakia sekä rahoitustarkastuksen määräyksiä kehitettäessä. Lisäksi kirjanpitolautakunta soveltaa lausunnoissaan direktiivejä.

² Leppiniemen luento Suomen Pankissa 10.4.1995

³ Leppiniemen luento Suomen Pankissa 10.4.1995

Kuvio 1: Luottolaitoksen tilinpäätöstä koskevat säännökset

2.2.1 Euroopan Unionin direktiivit

Euroopan Unionissa luottolaitosten tilinpäätöksiä säätelee tällä hetkellä kolme direktiiviä.

25. päivänä heinäkuuta 1978 annettu neljäs neuvoston direktiivi sääntelee yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden tilinpäätöksiä. Direktiivi määrittelee tilinpäätösinformaation ensisijaiseksi tavoitteeksi oikean ja riittävän kuvan (true and fair view) antamisen yhtiön varoista, veloista, taloudellisesta tilasta ja tuloksesta. Lisäksi direktiivi sisältää säännöksiä julkaistavan tilinpäätösinformaation muodosta, tilinpäätösinformaation tavoitteista ja tilinpäätöksen laadintaperiaatteista (Fourth Council Directive 78/660/EEC, 1978).

13. päivänä kesäkuuta annettu seitsemäs neuvoston direktiivi konsolidoidusta tilinpäätöksestä sisältää säädöksiä konsernitilinpäätöksen laatimisen ehdoista, konsernitilinpäätöksen laadinnasta, konsernin toimintakertomuksesta ja tilintarkastuksesta sekä konsernin tilinpäätöksen julkistamisesta (Seventh Council Directive 83/349/EEC, 1983).

8. päivänä joulukuuta 1986 annettu neuvoston direktiivi pankkien ja muiden rahoituslaitosten tilinpäätöksestä ja konsolidoidusta tilinpäätöksestä sisältää luottolaitosten taseen ja tuloslaskelman kaavat sekä niihin liittyviä erityisiä säännöksiä. Lisäksi kyseisessä direktiivissä säädetään arvostussäännöistä, tilinpäätöksen liitetietojen sisällöstä, konsolidoidusta tilinpäätöksestä sekä tilinpäätöksen julkistamisesta (Council Directive on the Annual Accounts and Consolidated Accounts of Banks and Other Financial Institutions 86/635/EEC, 1986).

2.2.2 Kirjanpitolaki

Kirjanpitolaki on yleislaki, joka koskee tilinpäätöksen laatimista, liiketapahtumien kirjaamista sekä muita kirjanpitovelvollisuuteen liittyviä käytäntöjä. Kirjanpitolakia sovelletaan kaikkiin kirjanpitovelvollisiin eikä yritysmuoto tai yrityksen koko vaikuta velvollisuuteen noudattaa kirjanpitolakia. Vuoden 1993 alussa voimaan tullessa uudistetussa kirjanpitolaissa voidaan havaita Euroopan Unionin direktiivien vaikutus: "Tilinpäätöksen on annettava oikeat ja riittävät tiedot (true and fair view) kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta."

2.2.3 Laki luottolaitostoiminnasta

Laki luottolaitostoiminnasta on erityislaki, johon on yhdistetty aikaisemmin voimassa olleet talletuspankkien toiminnasta annettu laki sekä rahoitustoimintalaki. Laki luottolaitostoiminnasta koskee liiketoimintaa, jossa ammattimaisesti hankitaan talletuksia tai muita takaisinmaksettavia varoja yleisöltä. Soveltamisen edellytyksenä on lisäksi, että hankituilla varoilla tarjotaan omaan lukuun luottoja tai muuta niihin verrattavaa rahoitusta joko suoraan tai samaan konserniin tai konsolidointiryhmään kuuluvan yrityksen välityksellä. (Laki luottolaitostoiminnasta 30.12.1993 1 §)

Rahoitustarkastuksen määräysten mukaan luottolaitostoiminnasta annetun lain neljättä lukua (tilinpäätös ja tilintarkastus) tulee noudattaa luottolaitoksen tilinpäätöstä laadittaessa. Kyseisessä luvussa on säännöksiä mm. luottolaitoksen tilikauden pituudesta, tilinpäätöksen sisällöstä, omaisuuden arvostuksesta tilinpäätöksessä sekä tuloslaskelman ja taseen sisällöstä.

2.2.4 Kirjanpitolautakunnan yleisohjeet

Kirjanpitolain seitsemännessä luvussa säädetään kirjanpitolautakunnasta, joka toimii kauppaja- ja teollisuusministeriön yhteydessä. Kirjanpitolautakunta voi antaa viranomaisen, elinkeinonharjoittajien järjestön tai kirjanpitovelvollisen hakemuksesta ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain soveltamisesta. Kirjanpitolautakunta voi erityistapauksissa myöntää poikkeuksia lain säännöksistä (Kirjanpitolaki 10.8.1973/655 luku 7). Kirjanpitolautakunta on ollut merkittävässä asemassa kehitettäessä hyvää kirjanpilotapaa, sillä se on antanut lausuntoja yksittäistapauksista sekä myöntänyt poikkeuksia kirjanpitolainsäädännöstä (Halme - Launiainen 1989 s. 14).

2.2.5 Rahoitustarkastuksen määräykset

Rahoitustarkastuksen oikeus määräysten antamiseen esimerkiksi luottolaitosten tilinpäätöksestä perustuu rahoitustarkastuslakiin, joka on astunut voimaan 1. päivänä lokakuuta 1993. Se kumosi 28. päivänä joulukuuta 1990 pankkitarkastuksesta annetun lain ja siihen myöhemmin tehdyt muutokset. Rahoitustarkastuslaissa määritellään rahoitustarkastuksen tehtävät ja oikeudet sekä rahoitustarkastuksen tehtävien suorittamiseen liittyvät toimintatavat, jotka rahoitustarkastuslain mukaan ovat seuraavat (Rahoitustarkastuslaki 11.6.1993/503 4 §):

- 1) valvoa, että valvottavat toimivat lakien, asetusten, viranomaisten antamien määräysten ja ohjeiden sekä yhtiöjärjestyksensä, sääntöjensä tai ohjesääntönsä mukaisesti;
- 2) määräysten antaminen valvottaville niitä koskevien säännösten noudattamisesta sekä valvonnan kannalta tarpeellisten ohjeiden antaminen valvottaville, niiden yhteenliittymille ja muille rahoitusmarkkinoilla toimiville;
- 3) valvottavien tarkastusten toimittaminen niin usein ja siinä laajuudessa kuin valvonta edellyttää;

- 4) säästöpankkitarkastuksen ja osuuspankkitarkastuksen toiminnan ohjaaminen ja valvominen;
- 5) rahoitusmarkkinoiden vallitsevien olosuhteiden seuraaminen ja esitysten tekeminen niiden kulloinkin vaatimiksi toimenpiteiksi; sekä
- 6) toimiminen yhteistyössä muiden rahoitusmarkkinoita valvovien viranomaisten kanssa.

Pystyäkseen suorittamaan nämä laissa määrätyt tehtävät, on rahoitustarkastukselle annettu oikeus antaa valvottavilleen tarvittavat määräykset.

Luottolaitoksen kirjanpito pidetään ensisijaisesti rahoitustarkastuksen määräysten mukaisesti. Lisäksi luottolaitoksen on kirjanpidossaan noudatettava kirjanpitolakia ja kirjanpitoasetusta sekä niiden nojalla annettuja kauppa- ja teollisuusministeriön määräyksiä ja kirjanpitolautakunnan yleisohjeita, ellei määräyksessä luottolaitoksen kirjanpidosta toisin johdu. Luottolaitoksen tilinpäätöstä laadittaessa on noudatettava kirjanpitolain 3. luvun (tilinpäätös) ja luottolaitostoiminnasta annetun lain 4. luvun (tilinpäätös ja tilintarkastus) säännöksiä sekä rahoitustarkastuksen määräystä luottolaitoksen tilinpäätöksestä. Poikkeuksena kirjanpitolain 3. luvun soveltamiselle ovat kyseisen luvun pykälät 10, 12, 15, 19 ja 20 §, joiden asemesta sovelletaan luottolaitostoiminnasta annetun lain 4. luvun vastaavia säännöksiä. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 1.) Rahoitustarkastuksen 1.1.1995 voimaan tullessa uudistetussa määräyksessä luottolaitoksen tilinpäätöksestä on uutuutena vaatimus kirjanpitolautakunnan yleisohjeiden huomioon ottamisesta soveltuvin osin tilinpäätöksen laatimisen yhteydessä.

Rahoitustarkastuksen määräyksessä luottolaitoksen tilinpäätöksestä säädetään luottolaitoksen tilinpäätöksen sisällöstä, arvopapereiden hankintamenon ja ulkomaan rahan määräisten erien tilinpäätöskäsittelystä sekä luottolaitoksen tilinpäätöksen liitetietovaatimuksista. Määräyksen liitteet sisältävät tuloslaskelman ja taseen uudistetut kaavat sekä niiden täyttöohjeet, tarkemmat ohjeet liitetietojen ilmoittamisesta sekä ohjeet

johdannaissopimusten käsittelystä ja arvonkorotusten tekemisestä luottolaitoksen kirjanpidossa.

2.3 Arvopapereiden arvostus tilinpäätöksessä

Luottolaitosten on noudatettava 1.1.1995 alkaen uusia tuloslaskelma- ja tasekaavoja sekä liitetietovaatimuksia. Uudet vaatimukset perustuvat rahoitustarkastuksen uudistettuun määräykseen luottolaitoksen tilinpäätöksestä sekä luottolaitostoiminnasta annettuun lakiin.⁴ Rahoitustarkastuksen määräyksen ja luottolaitostoiminnasta annetun lain taustalla ovat puolestaan Euroopan Unionin neljäs ja seitsemäs yhtiöoikeudellinen direktiivi sekä pankkien ja muiden rahoituslaitosten tilinpäätöksestä ja konsolidoidusta tilinpäätöksestä annettu direktiivi.

Tuloslaskelmakaavassa on tapahtunut melko paljon muutoksia, joista oleellisimpia ovat kulujen ja tuottojen jaottelu erikseen luovutettaviksi tarkoitetuista arvopapereista ja muista arvopapereista sekä muiden kuin luovutettaviksi tarkoitettujen arvopapereiden arvonalennusten esittäminen erikseen tuloslaskelmakaavassa. Taustalla on ajatus arvopapereihin liittyvien sopimusperusteisten arvopaperikohtaisten tuottojen esittämisestä korkotuotoissa, kun taas markkinakorkojen vaikutukset arvopapereiden arvoon sekä tulos kaupankäynnistä esitetään arvopaperitoiminnan katteessa. (Saarikivi 1995 s. 70.)

⁴ Luottolaitostoiminnasta annetun lain 34 §:n mukaan luottolaitoksen tilinpäätökseen merkitään: 1) luotot ja muut sellaiset saamiset nimellisarvoon, kuitenkin enintään todennäköiseen arvoon; 2) luovutettavaksi tarkoitettut arvopaperit hankintamenon suuruusina, kuitenkin enintään todennäköisen luovutushinnan suuruusina; 3) arvopaperit, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana kuin yhtenä tilikautena, hankintamenon suuruusina tai, jos niiden tilinpäätöspäivän todennäköinen luovutushinta on sitä pysyvästi alempi, tämän suuruusina.

Lisäksi rahoitustarkastus voi antaa määräyksiä kohdassa 2 tarkoitettujen, helposti markkinoitavien arvopapereiden sekä johdannaissopimusten merkitsemisestä taseeseen hankintamenoa suurempaan todennäköiseen arvoon.

Ulkomaan rahan määräinen omaisuus samoin kuin ulkomaan rahan määräiset velat ja muut sitoumukset muutetaan Suomen rahaksi Suomen Pankin tilinpäätöspäivänä noteeraamaan kurssiin. Rahoitustarkastus voi antaa määräyksiä käyttöomaisuuden merkitsemisestä tilinpäätökseen hankintahetken Suomen Pankin noteeraamaan kurssiin.

Luottolaitoksen uudessa tasekaavassa on luovuttu rahoitus-, vaihto-, sijoitus-, käyttö- ja muun omaisuuden jaottelusta. Tilalle on tullut jako omassa käytössä olevaan, luovutettavaksi tarkoitettuun ja useampana tilikautena tuloa tuottamaan tarkoitettuun omaisuuteen. Omaisuuserien esittäminen perustuu siis nykyisin vaadetyyppijakoon entisen omaisuuslajijaottelun asemesta. Useampana tilikautena tuloa tuottamaan tarkoitettuun omaisuuteen luetaan saamistodistukset⁵, jotka on tarkoitettu pidettäväksi niiden eräpäivään saakka ja joiden alkuperäinen juoksuaika on enemmän kuin yksi vuosi, tytär- ja osakkuusyritysten osakkeet ja osuudet sekä muut osakkeet ja osuudet, joiden omistus on luottolaitokselle tarpeellinen sen tarvitsemien palvelujen hankkimiseksi; tällaisina osakkeina tai osuuksina ei pidetä osakkeita tai osuuksia yhteisöissä, joiden pääasiallisena toimintana on omistaa tai ostaa ja myydä sellaisia arvopapereita, jotka luottolaitoksen itsensä omistamina olisivat luovutettavaksi tarkoitettuja osakkeita tai osuuksia. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 3.)

Arvopapereiden jaottelu omaisuuslajeihin taseessa (vaihto-omaisuusarvopaperit / sijoitusomaisuusarvopaperit) on poistunut 1.1.1995 alkaen. Nykyisin arvopapereiden omaisuuslajittainen jako luovutettavaksi tarkoitettuihin arvopapereihin ja muihin kuin luovutettavaksi tarkoitettuihin arvopapereihin on viety taseen liitetietoihin; liitetiedoissa on lueteltava arvopaperit omaisuuslajeittain sekä jaoteltuna julkisesti noteerattuihin ja muihin arvopapereihin (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 4; 10 §). Arvopapereihin luetaan saamistodistukset sekä osakkeet ja osuudet⁶. Luovutettaviksi

⁵ Saamistodistukset: erään saamistodistukset luetaan sijoitus-, yritys- ja kuntatodistukset ja valtion velkasitoumukset, obligaatiot, debentuurit ja muut joukkovelkakirjalainat, talletustodistukset sekä muut sellaiset jälkimarkkinakelpoiset haltija- ja määrännevelkasitoumukset sekä niihin liittyvät erääntyneet ja erääntymättömät lyhennyskupongit lukuun ottamatta asiakkaan rahoittamiseksi hankittuja, suoraan luotonantoon rinnastettavia muita kuin luovutettavaksi tarkoitettuja saamistodistuksia. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 14.)

⁶ Osakkeet ja osuudet: erään luetaan osakkeet, kantarahasto- ja sijoitusosuudet ja muut sellaiset osuudet, jotka tuottavat oikeuden yhteisön omaan pääomaan. Osakkeisiin ja osuuksiin rinnastetaan niiden merkintään tai tuottoon oikeuttavat todistukset sekä rahasto-osuudet. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 16.)

tarkoitettut arvopaperit⁷ ja muut kuin luovutettavaksi tarkoitettut arvopaperit⁸ arvostetaan tilinpäätöksessä eri tavoin:

A) Tilikauden päättyessä jäljellä olevan luovutettavaksi tarkoitettun arvopaperin (trading) hankintameno aktivoidaan. Jos tällaisen arvopaperin todennäköinen luovutushinta on tilikauden päättyessä hankintamenoa pienempi, on erotus kirjattava kuluksi. Jos hankintamenoa pienemmän luovutushinnan perusteella aikaisemmin tehty kulukirjaus osoittautuu perusteettomaksi, se on tilinpäätöksessä oikaistava. Luovutettaviksi tarkoitettut arvopaperit arvostetaan siis alimman arvon periaatteen mukaisesti.

B) Tilikauden päättyessä jäljellä olevan sellaisen arvopaperin, joka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana tilikautena⁹ (investment), hankintameno aktivoidaan. Jos tällaisen arvopaperin todennäköinen luovutushinta on tilikauden päättyessä hankintamenoa *pysyvästi* pienempi, on erotus kirjattava kuluksi. Jos hankintamenoa pienemmän todennäköisen luovutushinnan perusteella aikaisemmin tehty kulukirjaus osoittautuu perusteettomaksi, se on tilinpäätöksessä oikaistava. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 3.) Useampana tilikautena tuloa tuottamaan tarkoitettun arvopaperin tasearvon alentamisen edellytys on siis todennäköisen luovutushinnan (markkinahinta) pysyvä lasku hankintamenoa alhaisemmaksi. Markkinahinnan väliaikaiset muutokset eivät vaikuta tällaisen arvopaperin tasearvoon. Arvopaperi, joka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana tilikautena, arvostetaan taseessa hankintahintaan poikkeuksena alimman arvon periaatteesta.

⁷ Vastaavat ennen 1.1.1995 voimassa olleiden rahoitustarkastuksen määräysten vaihto-omaisuusarvopapereita.

⁸ Vastaavat ennen 1.1.1995 voimassa olleiden rahoitustarkastuksen määräysten sijoitusomaisuusarvopapereita.

⁹ Arvopaperina, joka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana tilikautena, pidetään 1) saamistodistusta, joka on tarkoitettu pidettäväksi sen eräpäivään saakka, 2) tytär- ja osakkuusyritysten osakkeita ja osuuksia, 3) muita osakkeita ja osuuksia, joiden omistus on luottolaitokselle tarpeellinen sen tarvitsemien palvelujen hankkimiseksi; tällaisina osakkeina tai osuuksina ei pidetä osakkeita tai osuuksia yhteisöissä, joiden pääasiallisena toimintana on omistaa tai ostaa ja myydä sellaisia arvopapereita, jotka luottolaitoksen itsensä omistamina olisivat luovutettavaksi tarkoitettuja osakkeita tai osuuksia. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 3.)

Arvopaperi voidaan siirtää kohdissa A ja B kuvattujen omaisuuslajien välillä omaisuuslajista toiseen edellyttäen, että siitä on yksilöity ja perusteltu kirjallinen päätös. Sellaista arvopaperia, joka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana tilikautena, ei saa luovuttaa ilman, että se on ensin siirretty käsiteltäväksi luovutettavaksi tarkoitettuna arvopaperina.

Arvopapereiden jako luovutettaviksi tarkoitettuihin arvopapereihin ja muihin kuin luovutettaviksi tarkoitettuihin arvopapereihin heijastaa kansainvälistä käytäntöä, jonka mukaisesti arvopaperit jaetaan trading-salkun arvopapereihin eli aktiivisen kaupankäynnin kohteena oleviin arvopapereihin sekä investment-salkun arvopapereihin eli sijoitustarkoituksessa hankittuihin arvopapereihin. Näiden kirjauskäytännöt ja tilinpäätöskäsittely poikkeavat toisistaan. Trading-salkun ja investment-salkun kirjaus- ja tilinpäätöskäsittelyjen eroja Yhdysvalloissa käsitellään kohdassa 4.3.

Luottolaitoksen on ilmoitettava tilinpäätöksen liitetiedoissa luovutettavaksi tarkoitettujen arvopapereiden yhteenlaskettu markkina-arvojen ja kirjanpitoarvojen erotus (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 4). Kyseiseen kohtaan merkitään taseen eriin "saamistodistukset" ja "osakkeet ja osuudet" luovutettaviksi tarkoitetuiksi arvopapereiksi merkittyjen, julkisesti noteerattujen arvopapereiden todennäköisen luovutushinnan ja sitä alhaisemman kirjanpitoarvon erotusten yhteenlaskettu määrä, erikseen kummastakin tase-erästä (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 liite I s. 27).

Luottolaitoksen toimintakertomuksesta on käytävä ilmi keskeiset tilinpäätösperiaatteet, jollei niitä ilmoiteta tilinpäätöksen liitetietoina. Keskeisiä tilinpäätösperiaatteita ovat ainakin omaisuuserien jakautumista luovutettavaksi tarkoitettuihin ja muihin arvopapereihin koskevat periaatteet ja luottojen vakuuksien arvostusta koskevat periaatteet samoin kuin ulkomaanrahan määräisten erien muuttamista Suomen rahaksi koskevat periaatteet. (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 2.)

3. MARKKINAHINTAINEN ARVOSTUS

3.1 Markkinahintaisen arvostuksen taustaa

Rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen johtavissa teollisuusmaissa 1980-luvulla vaikutti voimakkaasti pankkitoimintaan. Rahoituspalvelujen kuluttajalle rahoitusmarkkinoiden liberalisointi oli tervetullut toimenpide, sillä liberalisointi synnytti lisää kilpailua, jonka seurauksena rahoituspalveluiden hinnat laskivat. Rahoituksen tarvitsijoiden kustannukset pienenivät ja pääomien hankkiminen muodostui helpommaksi. Pankkien asema vastaavasti heikkeni tuottomarginaalin kaventuessa. Tämän seurauksena houkutus suurempien riskien ottamiseen tuotto prosenttien ylläpitämiseksi saattaa käydä liian suureksi, jolloin pankki saattaa luotottaa luottokelpoisuudeltaan heikompia asiakkaita tai ryhtyä käymään johdannaiskauppaa. (Edwards - Mishkin 1995 s. 1 ja 2.) On selvää, että pankkikonkurssien uhka kasvaa tällaisen toiminnan seurauksena. 1980-luvun puolivälissä puhkesi Yhdysvalloissa säästöpankkikriisi, joka seurannaisvaikutuksineen synnytti Yhdysvalloissa voimakkaan keskustelun pankkitoiminnan valjastamisesta uudelleen tiukemman kontrollin alaiseksi. Seurauksena olisi vakaampi, vaikkakin tehottomampi pankkijärjestelmä. Tosiasia kuitenkin on, että entisiin säädelyihin rahoitusmarkkinoihin ei voida palata, mutta pankkitoiminnan kontrolloimiseksi on esitetty ajatuksia tehokkaammista valvonnan välineistä. (Miller - VanHoose 1993 s. 280.) Lisäksi pankkien tilinpäätösraportointia on ehdotettu kehitettäväksi informatiivisempaan suuntaan.

Pankkien laskenta- ja raportointijärjestelmien on väitetty tuottavan epätarkkaa ja suorastaan harhaanjohtavaa informaatiota, koska pankkien tilinpäätökset perustuvat nykyisiin historiallisiin kustannuksiin eli tase-erän hankintahintoihin. Pankkit toimivat nykyisin ympäristössä, jossa korkojen volatilitetti on kasvanut ja pankkikonkurssit ovat yleistyneet. Hankintahintoihin perustuvan laskentajärjestelmän arvostelijat väittävät, että tällaisessa toimintaympäristössä pankkien nykyiset laskentajärjestelmät eivät anna oikeaa kuvaa pankin oman pääoman määrästä. Ratkaisuna pankkien sidosryhmien tehokkaampaan informointiin kyseiset arvostelijat esittävät usein markkinahintoihin perustuvaan tilinpäätösinformaatioon

siirtymistä, mikä vaatisi muutoksia myös pankkien laskentajärjestelmiin. Historiallisiin kustannuksiin eli hankintahintaiseen arvostukseen perustuvaan tilinpäätökseen kriittisesti suhtautuvat henkilöt väittävät, että markkinahintaiseen arvostukseen perustuva tilinpäätös antaa historiallisiin kustannuksiin pohjautuvaa tilinpäätöstä laadukkaampaa informaatiota investointi- ja sääntelypäätösten perustaksi pankkien omistajille, velkojille sekä sääntelyviranomaisille. (Morris - Sellon 1991 s. 5.) Markkinahintaisen arvostuksen kannattajien mielestä historiallisiin kustannuksiin pohjautuva laskentajärjestelmä ei anna oikeaa kuvaa luottolaitoksen taloudellisesta asemasta. Esimerkiksi voidaan ottaa kiinteistöt, joiden arvonalennuskirjausten ajankohdan pankki voi varsin vapaasti määrätä. Kiinteistön arvo on voinut romahtaa alle kirjanpitoarvon, mutta taseessa kiinteistö on yhä entisessä arvossaan.

Ehdotuksiin markkinahintaiseen arvostukseen siirtymisestä on kuitenkin suhtauduttu kriittisesti. Erityisesti pankit Yhdysvalloissa ovat vastustaneet markkina-arvoihin perustuvaan tilinpäätökseen siirtymistä. Pankit Yhdysvalloissa väittävät, että markkinahintoihin perustuva laskenta on tarpeetonta sekä haitallisia sivuvaikutuksia aiheuttavaa. Lisäksi pankkien mielestä markkinahintainen arvostus on toteutettavaksi kelpaamaton epätarkkuutensa, kalleutensa ja vaikean käyttöönottoprosessinsa tähden. (Morris - Sellon 1991 s. 5.) Liittovaltion pörssivalvontaviranomaisen Security and Exchange Commissionin (SEC) entinen puheenjohtaja Richard Breeden oli kuitenkin toista mieltä pankkien kanssa. Hänet mainitaan usein markkinahintoihin perustuvan arvostuksen esitaistelijana; Breeden on todennut markkina-arvoihin perustuvan laskennan olevan "one of the most significant accounting issues as we look forward to future" (Miller 1992 s. 13). Markkinahintaisen arvostuksen kannattajat korostavat mielellään markkinahintaisen tiedon informaatioarvoa; markkinoilta saatavien hintojen avulla tilinpäätökset sisältävät ajan tasalla olevaa tietoa pankin taloudellisesta tilasta, kun taas hankintahintainen informaatio johtaa tilinpäätöksen lukijaa harhaan. Oikean tiedon saaminen pankin taloudellisesta tilanteesta on erittäin tärkeää, jotta yleisön luottamus pankin kykyyn täyttää sitoumuksensa säilyy. Tallettajien luottamuksen loppuminen johtaa helposti talletuspakoon, jolloin pankki joutuu hetkessä likviditeettikriisiin. Security and Exchange Commissionin pääkirjanpitäjä George

Diacont (Miller 1992 s. 13): "Mikään ei tuhoa taloudellisen raportoinnin uskottavuutta ja tallettajien luottamusta niin pahasti kuin tilinpäätökset, jotka luovat vaikutelman siitä, että kaikki on hyvin, vaikka todellisuudessa mikään ei ole kunnossa. Yhdysvaltojen säästöpankkikriisi on osoittanut, mitä voi tapahtua kun oikean kuvan antamisesta raportoitaessa pankin taloudellisesta tilanteesta ei välitetä. Jos 1980-luvun alussa tehdyt historiallisiin kustannuksiin perustuvat tilinpäätökset olisi tehty markkinahintoihin perustuvilla arvoilla, olisi vakavaraiselta vaikuttanut liiketoiminta osoittautunut maksukyvyttömäksi."

Yhdysvalloissa toimiva Financial Accounting Standards Board (FASB) on toiminut aktiivisesti markkinahintaiseen arvostukseen perustuvan informaation tuomiseksi tilinpäätöksiin. FASB aloitti toukokuussa 1986 projektin rahoitusinstrumenteista ja taseen ulkopuolisesta rahoituksesta. Kolmeen vaiheeseen jakautuvan projektin tarkoituksena oli luoda yleisesti hyväksytyt periaatteet rahoitusinstrumenttien ja taseen ulkopuolisten erien kirjanpidolle ja raportoinnille. Ensimmäisen vaiheen tuloksena syntyi SFAS105: Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-Balance-Sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risk. Toinen vaihe tuotti standardin SFAS107: Disclosures about Fair Value of Financial Instruments. Lopulta, kolmannen vaiheen jälkeen saatiin SFAS115: Accounting for Certain Investments in Debt and Equity Securities. Yhdysvalloissa siirtyminen kohti markkinahintaista arvostusta on tapahtunut vähitellen, eikä suuria mullistuksia laskentakäytännöissä ole voitu havaita. Markkinahintainen arvostus on ulotettu vain osaan tase-eristä, suurimpana syynä tähän ovat käytännön vaikeudet markkinahintojen estimoinnissa (FASB Statement No. 105 1990 s. 1246).

3.2 Markkinahintaisen arvostuksen laajuus tilinpäätöksessä

Markkinahintaisen arvostuksen tiimoilta ei ole käyty keskustelua ainoastaan sen tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta, sillä paljon kiistaa ovat synnyttäneet myös erilaiset mielipiteet markkinahintaisen arvostuksen soveltamisen laajuudesta. Innokkaimmat markkinahintaisen arvostuksen kannattajat olisivat valmiita vaatimaan koko taseen arvostamista markkinahintoihin, kun taas maltillisemman mielipidesuunnan edustajat tyytyisivät markkinahintaisen informaation tuomiseen tilinpäätöksen liitetietoihin. Markkinahintaisen arvostuksen toteuttamisessa voidaan eritellä neljä eri tasoa riippuen markkinahintaisen informaation roolista tilinpäätöksessä. Seuraava jaottelu perustuu Morrisin ja Sellonin artikkeliin Market Value Accounting for Banks: Pros and Cons sekä Yhdysvaltojen keskuspankin julkaisussa Modernizing the Financial System: Recommendations for Safer, More Competitive Banks olevaan artikkeliin Market Value Accounting.

3.2.1 Kattava markkinahintainen arvostus

Tämän markkinahintaisen arvostuksen soveltamisen malli kumoaa kokonaan aikaisemman historiallisiin kustannuksiin (hankintahintoihin) perustuvan tilinpäätöksen. Entinen hankintahintoihin perustuva arvostus tilinpäätöksessä korvattaisiin kokonaan markkinahintoihin perustuvalla tilinpäätösarvostuksella. Pankkien olisi tämän näkökannan mukaan arvostettava markkinahintoihin lähes kaikki taseen erät riipumatta siitä, onko kyseessä taseen vastaavaa tai vastattavaa puolen erä. Lisäksi markkinahinnat on saatava myös taseen ulkopuolisille sitoumuksille. Lievennetty versio tästä näkökannasta on taseen omaisuuserien markkinahintaisten arvojen ilmoittaminen pankin tilinpäätöksen viitteissä (as footnotes on financial statements).

Erityisesti pankit Yhdysvalloissa ovat vastustaneet tämän näkökannan mukaista markkinahintaista arvostusta. Markkinahintaista arvostusta on moitittu joko täysin tarpeettomaksi, mahdollisesti enemmän haittaa kuin hyötyä tuottavaksi tai

toteuttamismahdollisuuksiltaan heikoksi. Markkinahintaisen arvostuksen tarpeettomaksi leimaamisen taustalla on 1930-luvulla vallinnut käsitys pankkitoiminnan luonteesta, jonka mukaan pankit myöntävät lainoja tai ostavat arvopapereita tarkoituksenaan pitää niitä hallussaan niiden maturiteettiin saakka. Koska luottotappiot eivät muodostaneet suurta ongelmaa, saattoivat pankit odottaa saavansa sijoituksensa takaisin korkoineen. Markkinoiden korkovaihteluilla ei katsottu olevan merkitystä varallisuuserän tuottamaan kassavirtaan tai pankin mahdollisuuksiin saada sijoituksensa takaisin. Näiden käsitysten vallitessa riitti, että kaikki maturiteettiin saakka pidettävät omaisuuserät arvostetaan hankintahintoihinsa (at historical cost¹⁰). Pankkien mielestä korkoriski ei muodostu pankeille suureksi ongelmaksi, vaan korkoriskiä merkittävämpi tekijä on myönnettyjen luottojen laatu (credit quality) eli luottotappion vaara. Kohdassa 3.3.5 käsitellään rahoitusinstrumentin pitämistä sen maturiteettiin saakka.

Monien pankkien mielestä markkinahintainen arvostus johtaisi oman pääoman ja tuottojen kasvavaan volatiliteettiin, mikä saattaa nostaa pankkien kustannuksia pääomia hankittaessa sijoittajien ja tallettajien vaatiessa riskipreemiota sijoitukselleen. Lisäksi näin laajasta markkinahintaisen arvostuksen soveltamisesta koituu saavutettavia hyötyjä suuremmat kustannukset, sillä markkinahintoja jouduttaisiin estimoimaan sellaisille taseen erille, joille ei ole saatavissa valmiita markkinahintoja. Juuri markkina-arvojen estimointi ja siitä johtuvat kustannukset sekä arvioiden subjektiivisuus ovat markkinahintaisen arvostuksen suurimmat ongelmat. Lainan markkina-arvoa laskettaessa joudutaan arvioimaan lainasta saatavat tulevat kassavirrat, jotka diskontataan nykyhetkeen sopivalla diskonttauskorkokannalla. Estimointi mutkistuu entisestään jos laina on kiinteäkorkoisen sijasta vaihtuvakorkoinen, tai jos lainaajalla on esimerkiksi optio ennaikaiseen lainan kuolettamiseen. Näin ollen markkinahintaisen arvostuksen vastustajat pitävät taseen kirjanpitoarvoihin (book values) perustuvaa arvostusta luotettavampana ja edullisempänä.

¹⁰ Assets are actually reported at amortized cost. For loans and other assets that repay some principal before maturity, amortized cost is the difference between historical acquisition cost and principal payments. For securities bought at a discount, the difference between maturity value and discounted price is amortized as income over the life of the security. (Morris - Sellon 1991 s. 17.)

3.2.2 Markkinahintaisen arvostuksen osittainen soveltaminen

Edellistä näkökantaa maltillisempi ja realistisempi toteuttamishdotus markkinahintaiselle arvostukselle on markkinahintoihin perustuvan arvostuksen ulottaminen ainoastaan osaan pankin taseen eristä. Pankin taseessa on monia omaisuuseriä, joille on vaikea saada objektiivista markkinahintaa. Markkinahintaista arvostusta sovelletaan vain sellaisiin taseen eriin, joille hintanoteeraukset ovat helposti saatavissa aktiivisilta jälkimarkkinoilta. Muut taseen omaisuuserät, kuten pankkien myöntämät luotot sekä kaikki vastattavaa-puolen erät, pidetään edelleen taseessa kirjanpitoarvoissaan. Markkinahintaisen arvostuksen osittainen soveltaminen tulisi pankeille huomattavasti edullisemmaksi kuin markkinahintojen ulottaminen kaikkiin tase-eriin, onhan salkussa nopeasti kiertävien arvopaperien hintanoteerausten saaminen yksinkertaista sekä kustannuksiltaan edullista. Lisäksi markkinahintaisen arvostuksen osittainen soveltaminen on nähty alkuna matkalla täydellisempään markkinahintoihin perustuvaan arvostukseen. Kun pankit saavat laskentajärjestelmänsä vastaamaan osittaisen markkinahintaisen arvostuksen vaatimuksia, olisi taseen markkinahintaista arvostusta vähitellen mahdollista laajentaa. Pankkien muutosvastarinta saattaisi jäädä pienemmäksi, kun uudistuksissa edetään rauhallisesti. Markkinahintaisen arvostuksen osittainen soveltaminen saattaisi lisäksi ratkaista niin sanotun gains trading-ongelman, jossa pankit kasvattavat oman pääoman määrää pääomavoittoja sisältävien arvopapereiden myynnillä ja pääomatappioita sisältävien arvopapereiden taseeseen jättämisellä. Lisää gains trading-ongelmasta kohdassa 3.3.4.

Markkinahintaisen arvostuksen soveltaminen vain osaan taseen eristä on kohdannut vastustusta, vaikka pankin onkin taloudellisempaa ja helpompaa toteuttaa sitä. Kritiikki on eräiltä osin samaa kuin markkinahintaisen arvostuksen soveltamisessa taseen kaikkiin eriin. Pankkien mielestä osittainenkin markkinahintaisen arvostuksen soveltaminen voi johtaa pankin oman pääoman ja tuottojen kasvaneisiin vaihteluihin. Kasvanut oman pääoman tasearvon vaihtelu voi johtaa sijoittajakatoon ja sijoittajien vaatiman riskipreemion kasvuun. Lisäksi taseen osittaista arvostamista markkinahintoihin on arvosteltu epäsymmetrisyydestä. Taseen vastaavaa puolen eriä arvostetaan markkinahintoihin, mutta vastattavaa puolen eriä

ei. Tämä voi johtaa volatilitettiin, joka antaa sijoittajille väärän kuvan pankin tilasta. Osittaisen markkinahintaisen arvostuksen vastustajien mukaan pankit joutuvat tekemään muutoksia taseensa rakenteeseen markkinahintaisen arvostuksen seurauksena. Pankkien voi olla pakko luopua maturiteetiltaan pitkistä arvopapereista, koska korkojen vaihtelut vaikuttavat niiden arvoon voimakkaammin kuin lyhyen juoksuajan arvopapereihin. Vähentääkseen oman pääoman ja tuloksen heilahteluja pankki saattaa joutua siirtymään arvopapereihin, joita ei luokitella trading-salkkuun kuuluviksi eli aktiivisen kaupankäynnin kohteena oleviksi arvopapereiksi. Lisää markkinahintaisen arvostuksen vaikutuksesta pankin taseen arvopapereiden maturiteetteihin kohdassa 3.3.10.

3.2.3 Markkina-arvoihin perustuva informaatio tilinpäätöksen liitetiedoissa

Tämän näkökannan mukaan perinteinen historiallisiin kustannuksiin perustuva tilinpäätös säilytetään, ja markkinahintaisiin arvoihin perustuvat hintaestimaatit esitetään tilinpäätöksen liitetiedoissa (supplemental disclosures in financial reports). Jos markkinahintaisen informaation merkitys sääntelyviranomaisten ja markkinoiden suorittamalle valvonnalle on niin merkityksellistä kuin markkinahintaisen arvostuksen puolestapuhujat väittävät, ei tiedon julkistamistavalla pitäisi olla kovinkaan suurta merkitystä. Markkinahintaisen tiedon pitäisi periaatteessa olla yhtä "tehokasta" riippumatta siitä esitetäänkö se tuloslaskelman ja taseen sisällä vai tilinpäätöksen liitetiedoissa. Markkinahintaisen tiedon esittämisellä tilinpäätöksen liitetiedoissa on useita tärkeitä etuja verrattuna markkinahintaisen arvostuksen soveltamiseen kaikkiin taseen eriin. Markkinahintaisiin arvoihin perustuva informaatio tilinpäätöksen liitetiedoissa on huomattavasti taloudellisempaa tuottaa. Markkinahintoihin perustuvan informaation vaatimus tilinpäätöksen liitetiedoissa ei koskisi kaikkia yksittäisiä taseessa olevia omaisuuseriä, kuten esimerkiksi yksittäistä arvopaperia, vaan samantyyppisiä arvopapereita voitaisiin niputtaa yhteen. Tämän yksittäisistä arvopapereista koostuvan omaisuusmassan markkinahinta voitaisiin estimoida aggregaattina ja esittää tilinpäätöksen liitetietoina.

Markkinahintaisen informaation esittäminen tilinpäätöksen liitetiedoissa toisi joustavuutta sekä antaisi tilinpäätöksien tekijöille ja käyttäjille aikaa arvioida markkinahintaisen informaation laatua, hyödyllisyyttä ja mahdollisia vaikutuksia taloudelliseen päätöksentekoon. Markkina-arvoihin perustuvaa tietoa tilinpäätöksen liitetiedoissa on pidetty alkuna matkalla kohti täydellisempää ja laajempaa markkinahintaista arvostusta. Markkinahintaisessa arvostuksessa olevia ongelmia olisi ehkä mahdollista lieventää ennen siirtymistä laajempaan markkinahintaiseen arvostukseen. Lisäksi vaatimus taseen erien hienojakoisemmasta jaottelusta markkinahintaista arvostusta sovellettaessa voitaisiin aluksi ulottaa ainoastaan suurimpiin talletuspankkeihin. Niillä olisi eniten resursseja kehittää estimointitekniikoita. Kun suuret pankit olisivat kehittäneet sopivat estimointitekniikat, voitaisiin vaatimukset ulottaa myös pienempiin talletuspankkeihin. Markkinahintaisen arvostuksen tuominen tilinpäätöksen liitetietoihin mahdollistaisi jaksotetun siirtymisen kohti täydellisempää markkinahintaista arvostusta eri omaisuuserien estimointitekniikkojen kehittyessä. Valvontaviranomaiset hyötyisivät tästä, sillä heidän ei tarvitsisi odottaa siihen asti kun kattava markkinahintainen arvostus olisi otettavissa käyttöön, vaan markkina-arvoihin perustuvaa informaatiota voidaan tuoda markkinoille vähitellen. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-33.)

3.2.4 Käsittelemätön lisäinformaatio tilinpäätöksen liitetiedoissa

Tilinpäätösinformaation parantamiseksi on talletuspankeille esitetty velvollisuutta julkaista lisäinformaatiota, jotta tilinpäätösinformaation käyttäjät voisivat itse tuottaa omat markkina-arvo estimaattinsa pankin omaisuuseristä. Erityisen tärkeää olisi saada lisäinformaatiota luottoriskistä (credit risk), korkoriskistä (interest rate risk) ja tulevista kassavirroista (future cash flows). Yhdysvalloissa monet viime vuosikymmenen ongelmat liike- ja säästöpankeilla johtuvat luottoriskin realisoitumisesta. Yhdysvalloissa on ehdotettu, että tappiovarausten laskentaperiaatteita kehitettäisiin sellaisiksi, että ero todellisen taloudellisen arvon (economic value) ja laskennallisen arvon (accounting value) välillä kaventuisi. Tehdyt luottotappiovaraukset kertoisivat siis aikaisempaa selvemmin olemassa olevan luottoriskin todellisen määrän. Yhdysvalloissa voimassa olevien yleisten laskentaperiaatteiden

(GAAP = Generally Accepted Accounting Principles) mukaan luottotappiovarauksen määrä (loan loss reserves) on tarkoitettu kattamaan suuruudeltaan eri aikoina vaihtelevan luottotappioriskin määrää. Pankkien olisi taseensa omaisuuserien laadun lisäksi julkistettava entistä tarkempia tietoja järjestämättömien saatavien määrästä, jotta tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjillä olisi paremmat mahdollisuudet arvioida luottotappiovarauksen riittävyyttä.

Luottoriskin lisäksi korkoriski on sängen merkittävä ongelma monille pankeille. Niinpä Yhdysvalloissa on tilinpäätöksen liitetietoina ilmoitettava dollarimääräisinä talletusten, otto- ja antolainauksen sekä arvopaperiportfolion jakautuminen maturiteettiluokittain. Tiedot omaisuuserien maturiteettijakaumasta ovat hyödyllisiä arvioitaessa pankin korkoriskiä esimerkiksi duraatioanalyysin avulla. Lisäinformaation liittäminen tilinpäätökseen ei kuitenkaan anna kovin luotettavaa kuvaa pankin todellisesta korkoriskistä, sillä taseen ulkopuolisia eriä ei huomioida näissä laskelmissa. Lisäksi lainoihin tai talletuksiin sisältyvä ehto niiden ennaikaisen takaisinmaksun mahdollisuudesta vaikeuttaa todellisen maturiteetin arviointia. Tilinpäätökseen liitetyn jalostettavaksi tarkoitetun lisäinformaation sisältö vääristyy.

Tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjiä varten tuotettu, markkinahintaestimaattien laskemista varten julkaistu tilinpäätöksen lisäinformaatio on tietenkin edullisinta luottolaitoksille, sillä suurin osa tarvittavista tilinpäätöksen lisätiedoista on saatavissa suoraan pankin omista informaatiojärjestelmistä. Lisäksi ongelmaa tuotetun informaation mahdollisesta subjektiivisuudesta ei olisi, sillä tiedon jalostajana ei olisi pankki vaan tiedon tarvitsija. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin tiedon tuottamisen kokonaistaloudelliset vaikutukset, sillä jos jokainen informaatiota haluava joutuu itse tuottamaan tarvitsemansa tiedon, on se kansantalouden kannalta huomattavasti kalliimpaa kuin pankin valmiiksi jalostama tieto. Toisaalta tilinpäätösanalyytikot tuottavat tietoa julkisuuteen, mikä vähentää kokonaiskustannuksia. Toinen ongelma muodostuu siitä, että taloudellisen informaation tarvitsija joutuu itse analysoimaan tiedon, vaikka pankilla onkin informaatioetu (informational advantage) puolellaan. Tilinpäätösinformaation alkuperäinen tuottaja on

luonnollisesti paras tuottamansa tiedon tulkitsemisessa, ellei huomioon oteta yrityksen mahdollista haluttomuutta esittää sille epäedullisia tulkintoja. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-35.)

3.3 Markkinahintaisen arvostuksen edut ja ongelmat

Markkinahintaisen arvostuksen eduista ja ongelmista sekä niiden vaikutuksesta markkinahintaisen arvostuksen käytännön toteuttamisen mielekkyyteen ja mahdollisuuteen on kiistelty paljon. Seuraavassa osuudessa pyritään erittelemään tutkimuksissa esitettyjä markkinahintaisen arvostuksen hyötyjä ja haittoja sekä niiden käytännön merkitystä. Tuloksena on yksitoista eri aihealuetta, joihin markkinahintaisen arvostuksen voidaan todeta vaikuttavan. Aihealueiden jonkin asteista päällekkäisyyttä on vaikea välttää, koska ongelmat ja edut ovat toisiinsa varsin läheisesti sidoksissa.

3.3.1 Pankin oman pääoman määrä

Laskentajärjestelmien tehtävänä on tuottaa hyödyllistä informaatiota pankin johdolle, sääntelyviranomaisille, osakkeenomistajille sekä tallettajille. Tuotetun informaation tulisi olla ajan tasalla olevaa sekä helppoa ymmärtää ja tarkastaa. Lisäksi sen pitäisi olla toisiin pankkeihin nähden vertailukelpoista sekä symmetristä ja täydellistä. Eräs laskentajärjestelmän tärkeimmistä tehtävistä on mitata pankin nettoarvoa eli oman pääoman määrää. Oma pääoma saadaan vähentämällä taseen vastaavaa puolen varoista vastattavaa puolen velat. Oma pääoma kertoo pankin omistajille pankkiin investoidun rahamäärän. Lisäksi oma pääoma toimii tallettajien ja rahoittajien suojapuskurina mahdollisia tappioita vastaan eli tappiot katetaan ensisijaisesti pankin omistajien tekemistä pääomasijoituksista. Vasta pankin oman pääoman loputtua on tappioiden kattamisessa mahdollista käyttää vierasta pääomaan. (Wolfe 1992 s. 3.)

Oman pääoman määrä on tärkeä pankin taloudellisen tilanteen kuvaaja. Oman pääoman määrä voi vaikuttaa osakkeenomistajien, velkojien ja sääntelyviranomaisten päätöksiin. Kun

omistajilla on runsaasti omaa pääomaa sidottuna pankin toimintaan, on heillä huomattavan suuri intressi kannattavan ja tehokkaan pankin luomiseen, koska muuten riski pääomapanoksen menettämisestä kasvaa. Velkojat ovat kiinnostuneita tietämään, että pankilla on riittävästi omaa pääomaa, koska silloin velkojien asema on turvattu. Mahdollisessa konkurssitilanteessa vieras pääoma on etuoikeutettua omaan pääomaan nähden. Myös valvontaviranomaisten intressissä on pankin oman pääoman riittävän suuri määrä, sillä oma pääoma on omiaan estämään pankin ajautumisen konkurssiin. Jos oman pääoman määrä laskee liian alhaiseksi, ryhtyvät valvontaviranomaiset toimenpiteisiin. Hyvän laskentajärjestelmän pitää siis tuoda esille oman pääoman todellinen määrä, jotta sijoittajat, omistajat ja viranomaiset voivat tehdä oikeita arvioita pankin taloudellisesta tilasta. Oman pääoman arvon tulisi lisäksi heijastaa korkotason vaihteluita, sillä pankit ovat alttiina korkovolatiliteetin aiheuttamille varallisuusarvojen muutoksille. Lisäksi hyvä oman pääoman mittari paljastaa pankin luottoriskit. Luottoriskin realisoituessa pankki menettää investointinsa. Hyvä laskentajärjestelmä ei saa antaa mahdollisuuksia oman pääoman määrän manipulointiin. Esimerkiksi kun vastaavaa puolen omaisuuserän arvo laskee, tulisi arvon lasku näkyä pankin oman pääoman määrässä. Laskentaperiaatteet eivät saisi antaa mahdollisuutta valita, näytetäänkö omaisuusarvon lasku oman pääoman määrässä vai ei. (Morris - Sellon 1991 s. 6.)

Nykyisen Yhdysvaltojen käytännön mukaan pankin oman pääoman kirjanpitoarvo voi erota oman pääoman historiallisista kustannuksista (hankintahinnasta). Oman pääoman historiallinen kustannus on yrityksen perustamisen yhteydessä maksetun oman pääoman nimellismäärä. Esimerkiksi luottotappiovarauksen tekeminen alentaa pankin oman pääoman määrää: sijoituksen takaisinsaannin käydessä epätodennäköiseksi, on pankin tehtävä luottotappiovaraus epävarmaa saatavaa varten. Luottotappiovarauksen määrän kasvu alentaa pankin oman pääoman arvon alle oman pääoman historiallisen tasearvon (luottotappiovaraus kirjataan taseen vastattavaa puolelle; omasta pääomasta siirretään mahdollisen tulevan tappion kattamista varten varoja luottotappiovaraukseksi). On myös mahdollista, että vastaavaa puolen erien kirjanpitoarvo kasvaa tai pienentyy *realisoituneiden* pääomavoittojen tai -tappioiden takia. Pääomatappioita tai -voittoja

syntyy, kun pankin myöntämiä lainoja tai maturiteettiin pidettäväksi tarkoitettuja arvopapereita myydään ennen niiden eräpäivää. Kun pankki tekee voittoa lainan tai arvopaperin myynnistä, näkyy se tilinpäätöksen erässä tilikauden voitto tai tappio. Kyseinen erä kuuluu omaan pääomaan, joten pääomavoitot lisäävät pankin oman pääoman määrää. Aktiivisen kaupankäynnin kohteena olevat arvopaperit ilmoitetaan taseessa markkinahintaisina, joten niistä johtuvat realisoitumattomat (arvopaperi pidetään taseessa) ja realisoituneet (arvopaperi myydään) pääomavoitot ja -tappiot vaikuttavat pankin oman pääoman arvoon. Maturiteettiin pidettäväksi tarkoitettut arvopaperit lisäävät tai vähentävät oman pääoman määrää vain myydessä. (Morris - Sellon 1991 s. 7.)

Laskentajärjestelmän erääksi tärkeimmistä tehtävistä on mainittu oman pääoman luotettava ja tarkka mittaaminen. Markkinahintaisen arvostuksen on sanottu antavan tärkeää informaatiota ja tuovan luotettavuutta pankkien tilinpäätöksiin. Pankin myöntämien luottojen riskit voidaan huomioida sekä hankintahintoihin perustuvassa arvostuksessa (luottotappiovaraukset) että markkinahintaisessa arvostuksessa (luotot arvostettaisiin suoraan markkinoilta saatavilla hintanoteerauksilla). Nykyinen hankintahintoihin perustuva tilinpäätös ei kuitenkaan ota huomioon korkotason vaihteluiden vaikutuksia pankin oman pääoman arvoon. Lisäksi hankintahintainen arvostus mahdollistaa gains tradingin (katso kohta 3.3.4).

Korkotason muutosten vaikutusta pankin oman pääoman arvoon markkinahintaista arvostusta sovellettaessa voidaan havainnollistaa yksinkertaisen esimerkin avulla:

Oletetaan, että pankilla X on vain kiinteäkorkoisia vastaavaa puolen erää¹¹. Vastaavasti vastattavaa puolen erät¹² ovat kaikki vaihtuvakorkoisia. Oma pääoma on osa taseen

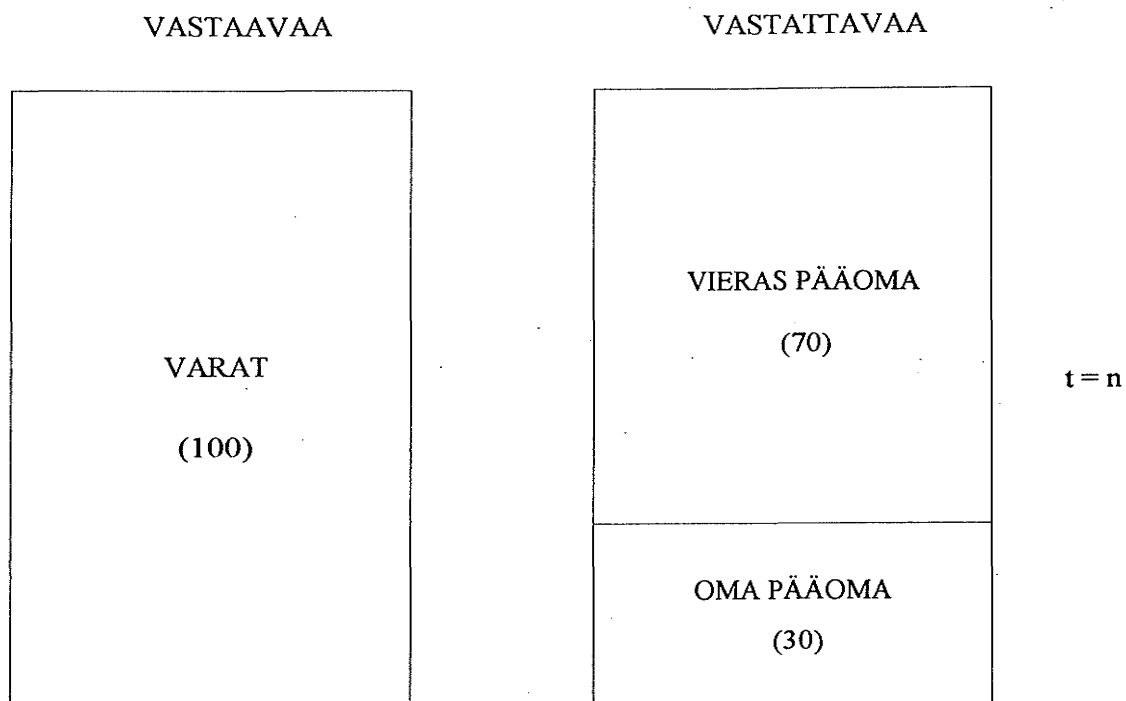
¹¹ Pankin taseen vastaavaa puolen erillä katetaan vastattavaa puolen vastuita. Vastaavaa puolella on todellisuudessa mm. pankin käteiset varat, saamiset muilta pankeilta, keskuspankilta sekä yleisöltä, osakkeet ja osuudet, maa-alueet, kiinteistöt ja muut aineelliset hyödykkeet.

¹² Vastattavaa puolella on vieraan pääoman kategoriassa mm. velat muille pankeille, keskuspankille ja yleisölle, yleiseen liikkeeseen lasketut joukkovelkakirjalainat ja varaukset. Omassa pääomassa ovat omistajien sijoitukset ja muiden sijoittajien oman pääoman ehtoiset sijoitukset.

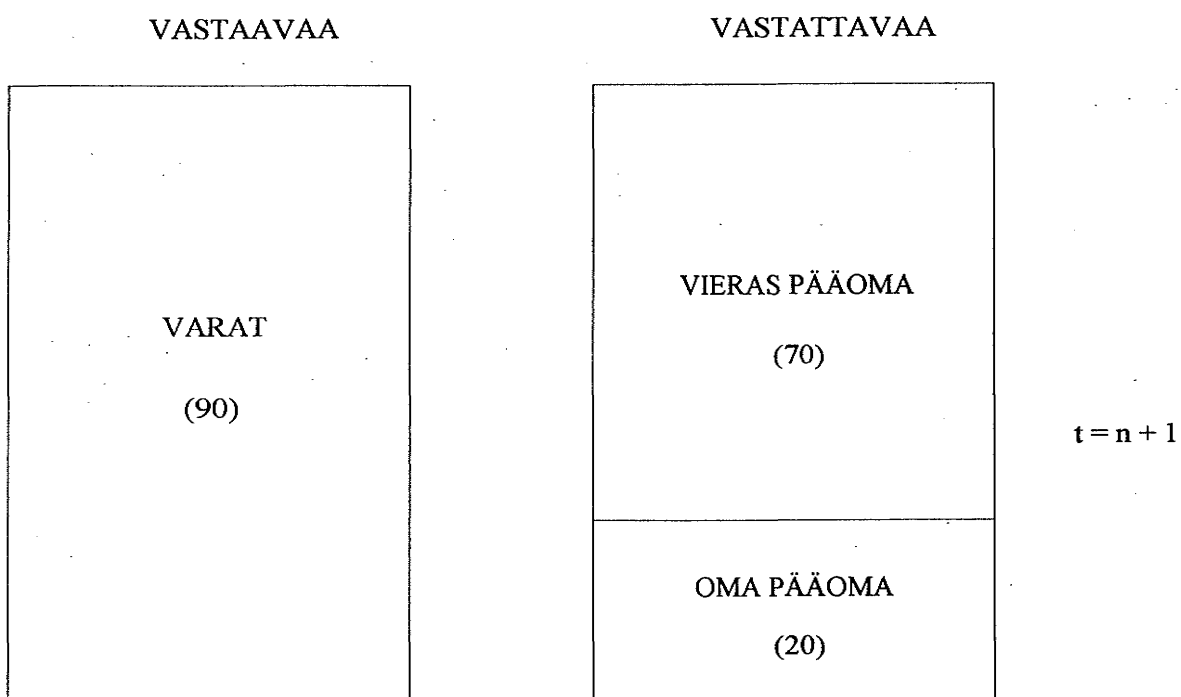
vastattavaa puolta. Oletetaan, että hetkellä $t = n$ taseen loppusumma on 100. Vastattavaa puolella tästä määrästä vierasta pääomaa on 70 ja omaa pääomaa 30 (kuvio 2).

Hetkellä $t = n + 1$ on yleinen korkotaso noussut kasvaneiden inflaatio-odotusten seurauksena. Kiinteäkorkoisten varallisuuserien markkina-arvo laskee korkotason noustessa. Vastaavaa puolen markkina-arvo laskee siten 100:sta 90:een. Vastaavaa puolen loppusumman on oltava yhtä suuri kuin vastattavaa puolen, joten vastattavaa puolen loppusumma laskee myös 90:een. Koska pankilla on vain vaihtuvakorkoista vierasta pääomaa, joka mukautuu korkotason liikkeisiin, on oman pääoman markkina-arvon laskettava. Oman pääoman arvo laskee 20:een 30:sta (kuvio 3).

Tämä voimakkaasti yksinkertaistettu esimerkki antaa käsityksen korkotason vaikutuksesta pankin omaisuuserien markkina-arvoihin. Tässä esimerkissä pankki on täysin altis korkotason muutoksille, koska sen kiinteäkorkoiset vastaavaa puolen omaisuuserät (esimerkiksi pankin myöntämät luotot) on rahoitettu vaihtuvakorkoisilla rahan lähteillä. Vastaava vaikutus oman pääoman markkina-arvoon syntyy tilanteessa, jossa pitkän juoksuajan kiinteäkorkoiset varat on rahoitettu lyhyen maturiteetin kiinteäkorkoisilla veloilla. Korkotason muutoksien aiheuttamalta riskiltä voidaan suojautua suunnittelemalla taseen rakenne ja sisältö paremmin.

Kuvio 2: Pankin X taserakenne hetkellä $t = n$. Oman pääoman arvo 30. Vaihtuvakorkoisen vieraan pääoman arvo 70. Varat kiinteäkorkoisia.

Kuvio 3: Pankin X taserakenne hetkellä $t = n + 1$ korkotason nousun jälkeen. Oman pääoman arvo on laskenut 20:een. Vaihtuvakorkoisen vieraan pääoman arvo säilyy ennallaan. Varat kiinteäkorkoisia.

Jos pankin omaisuuserät ovat vaihtuvakorkoisia sekä taseen vastaavaa että vastattavaa puolella, eivät korkotason vaihtelut vaikuta pankin oman pääoman arvoon, sillä taseen vastaavaa ja vastattavaa puolen erien markkina-arvot mukautuvat korkotason muutoksiin. Pankin oman pääoman markkina-arvo pysyy muuttumattomana. Korkotason muutokset eivät vaikuta pankin oman pääoman markkina-arvoon myöskään silloin, kun vastaavaa puolen maturiteetiltaan pitkät kiinteäkorkoiset erät on rahoitettu maturiteetiltaan pitkillä kiinteäkorkoisilla vastattavaa puolen erillä. Näissä tapauksissa sekä taseen vastaavaa että vastattavaa puolen markkina-arvo voi muuttua, mutta niiden erotuksen eli oman pääoman markkina-arvo säilyy muuttumattomana. (Morris - Sellon 1991 s. 9.)

Oman pääoman markkina-arvon reaktiot heijastavat korkotason vaihteluiden vaikutuksia pankin nykyisiin ja tuleviin tuottoihin. Korkotason vaihteluilla ei ole vaikutusta pankin tulokseen taseen vastaavaa ja vastattavaa puolien ollessa "keskenään tasapainossa" (esimerkiksi vastaavaa puolen maturiteetiltaan pitkien kiinteäkorkoisten erien ollessa rahoitettuja maturiteetiltaan pitkillä kiinteäkorkoisilla vastattavaa puolen erillä), koska korkotuottojen määrän muutokset kumoutuvat korkokulujen kautta. Jos vastaavaa ja vastattavaa puolien erät ovat kuitenkin "keskenään epätasapainossa" (kiinteäkorkoisten vastaavaa puolen omaisuuserien ollessa rahoitettuja vaihtuvakorkoisilla rahan lähteillä), vaikuttavat korkotason muutokset pankin tulokseen. Kiinteäkorkoisten vastaavaa puolen erien ja vaihtuvakorkoisten vastattavaa puolen erien yhdistelmä laskee pankin tulosta korkotason noustessa, koska korkomenot kasvavat korkotuottojen pysyessä muuttumattomina. (Morris - Sellon 1991 s. 9.)

Markkinahintainen arvostus huomioi korkotason vaihtelut, kun taas hankintahintaisessa arvostuksessa korkotason muutoksien vaikutuksia ei saada esille. Markkinahintaisen arvostuksen kyky korkotason muutosten huomioon ottamiseen on viime vuosikymmenien aikana tullut yhä merkittävämmäksi. Syynä on voimakkaasti lisääntynyt korkovolatiliteetti ja siitä aiheutuva kasvanut korkoriski. Korkoriskistä on tullut todellinen uhka pankkien toiminnalle. Markkinahintoihin perustuva arvostus tilinpäätöksessä paljastaisi oman pääoman (capital) vaihtelut ajoissa sijoittajille sekä valvontaviranomaisille ja voisi näin

ehkäistä pankkien ajautumista konkurssiin.

3.3.2 Pankkien valvonta

Pankin oma pääoma on tärkeä indikaattori pankin taloudellisesta tilasta, joten valvontaviranomaiset seuraavat oman pääoman määrää varsin tarkasti. Pankeille on yleensä asetettu myös melko suuret vakavaraisuusvaatimukset, joiden tarkoituksena on vähentää pankin riskinottoa sekä lisätä tallettajien turvallisuutta ja rahoitusjärjestelmän vakautta. Oma pääoma edustaa omistajien panosta pankissa, joten mitä enemmän omaa pääomaa pankilla on, sitä todennäköisempää on pankin varovainen asenne suuria riskejä kohtaan. Lisäksi oma pääoma toimii luottotajien ja tallettajien suojapuskurina, sillä pankin omat pääomat kuluvat ensimmäisenä pankin tuottaessa tappiota.

Maailmalla on kuitenkin käytössä erilaisia tallettajan suojaksi suunniteltuja suojajärjestelmiä (safety net), jotka aiheuttavat talousteoriasa termillä moral hazard kutsutun ongelman. Moral hazard - ongelma johtuu siitä, että julkinen valta on usein "vakuuttanut" pankit mahdollisten konkurssiin johtavien tappioiden varalta. Pankkikonkurssi voi aiheuttaa dominoefektiin rahoitusjärjestelmässä, jonka seurauksena useat pankit ajautuvat konkurssiin. Yhteiskunnan antama takuu pankin vastuiden kantamisesta mahdollisessa konkurssitilanteessa saattaa kuitenkin johtaa pankkien lisääntyneeseen riskinottoon, koska pankki tietää yhteiskunnan tulevan apuun pankin epäonnistuessa. Talletussuoja perustuu yhteiskunnan luottamukseen pankin johdon moraalia kohtaan. Julkinen valta olettaa johtajien haluavan noudattaa varovaista riskinottopolitiikkaa toiminnassaan. On kuitenkin mahdollista, että pankin johto ei ole luottamuksen arvoinen, vaan ottaa liian suuria riskejä kasvavien voittomarginaalien toivossa tietäen yhteiskunnan toimivan takaajana ongelmatilanteissa (Miller - VanHoose 1993 s. 287).

Moral hazard - ongelman olemassaolon vuoksi on viranomaisten valvottava pankkien toimintaa ja asetettava rajoituksia liialliselle riskinotolle, sillä riskin realisoituessa veronmaksajat joutuvat viime kädessä maksamaan talletussuojan kustannukset. Koska

markkinahintainen arvostus paljastaa pankin oman pääoman todellisen määrän korkotason vaihdellessa, on valvontaviranomaisten helpompi seurata pankin taloudellisen tilanteen kehittymistä. Lisäksi valvontaviranomaisilla olisi enemmän aikaa ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin, jos pankin oman pääoman määrä uhkaa laskea liiaksi. Valvontaviranomaisten voi kuitenkin olla vaikeaa tarkastaa pankin ilmoittamien markkinahintaisten arvojen oikeellisuutta. Tämä tulee esille varsinkin sellaisilla pankin omaisuuserillä, joille ei ole saatavissa noteerattua markkinahintaa (esimerkkinä kiinteistöt).

3.3.3 Johtajien vastuu

Koska markkinahintainen arvostus tuo hankintahintaista arvostusta nopeammin ja selvemmin esille pankin oman pääoman määrän, on pankin ryhdyttävä huolehtimaan entistä paremmin taseensa suojaamisesta korkoriskiä vastaan. Kuten kuvioissa 2 ja 3 sivulla 40 esitettiin, on korkotason heilahteluilla suuri merkitys pankin oman pääoman arvoon vastaavaa puolen erien ollessa kiinteäkorkoisia ja vastattavaa puolen erien ollessa vaihtuvakorkoisia. Korkotason noustessa pankin korkomenot kasvavat, mutta korkotulot pysyvät ennallaan, jolloin vastaavaa puolen markkina-arvo laskee. Koska taseen vastaavaa puolen loppusumman tulee olla yhtä suuri kuin vastattavaa puolen loppusumman, täytyy pankin oman pääoman markkina-arvon laskea, jotta taseyhtälö olisi voimassa.

Sama asia voidaan esittää seuraavan pankin tasetta kuvaavan yhtälön avulla (Sinkey 1992 s. 411):

$$\text{VARAT (A)} = \text{VIERAS PÄÄOMA (D)} + \text{OMA PÄÄOMA (E)}$$

Jos korkotason noustessa A:n arvo laskee (A kiinteäkorkoista) ja D:n arvo pysyy ennallaan (D vaihtuvakorkoista), täytyy E:n arvon laskea, jotta taseyhtälö olisi edelleen tosi.

Korkotason muutokset aiheuttavat oman pääoman markkina-arvon laskun tietenkin vain silloin, kun pankin tasetta ei ole asianmukaisesti suojattu korkoriskiltä. Jos A ja D ovat

molemmat vaihtuvakorkoisia, ei koron nousu vaikuta oman pääoman markkina-arvoon, sillä D:n ja A:n markkina-arvot mukautuvat korkotasoa vastaavaksi. Edelleen jos A ja D ovat kiinteäkorkoisia, ei koron muutoksilla ole vaikutusta pankin oman pääoman markkina-arvoon. Pankin oman pääoman markkina-arvon säilyttäminen edellyttää entistä aktiivisempaa korkoriskiltä suojautumista ja taserakenteen suunnittelua, sillä markkinahintainen arvostus paljastaa taseen rakenteen vinoutumat lisäten pankin toiminnan läpinäkyvyyttä. Koska pankin johto tekee yleensä päätökset valittavasta suojautumisstrategiasta, kasvaa sen vastuu markkinahintaista arvostusta sovellettaessa entistä suuremmaksi. Lisäksi virheellisistä investointipäätöksistä rangaistaan heti, sillä markkinahintainen arvostus paljastaa ne entistä selvemmin. Virheiden hautaaminen taseeseen hankintahintaista arvostusta sovellettaessa on yksinkertaisempaa, sillä pankki voi hyvin pitkälle itse päättää tappioiden eli taseen erien arvonalennuskirjausten tekemisajankohdan. Paineet pankin johtoa kohtaan kasvavat siis markkinahintaisen arvostuksen vuoksi. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-7.)

3.3.4 Pelaaminen kirjanpidolla

Valvontaviranomaiset ja lainsäätäjät ovat olleet Yhdysvalloissa erityisen huolestuneita rahoituslaitosten harjoittaman ns. *gains tradingin* johdosta. Gains trading on toimintaa, jossa rahoituslaitos myy valikoiden joitakin varallisuuseriään tarkoituksena esittää myynneistä johtuvia pääomavoittoja (gains) tilinpäätöksessään. Varallisuuserän myynti ei suinkaan perustu todelliseen kannattavuuteen, vaan pankki haluaa varallisuuserän myynnin kautta lisätä oman pääomansa arvoa eli luoda pankin taloudellisesta tilanteesta paremman kuvan kuin todellisuudessa olisi oikeutettua. Gains tradingissa myytäviksi osoitetaan arvopaperit, joiden markkinahinta ylittää niiden taseen kirjanpitoarvon. Niinpä arvopaperin myynnissä realisoituu pankille pääomavoittoja. Realisoitumattomia pääomavoittoja sisältävät omaisuuserät kannattaa siis myydä pääomavoittojen tähden, kun taas realisoitumattomia pääomatappioita sisältävien arvopapereiden annetaan olla taseessa, jolloin tappiot eivät tule ilmi.

Ennen SFAS 115:n voimaan tuloa myytäväksi tarkoitettujen arvopapereiden hankintahintaa ja markkinahintaa verrattiin ja niistä valittiin alhaisempi (LOCOM = lower-of-cost-or-market), jolloin pankki joutui kirjaamaan myös realisoitumattomat pääomatappiot tilinpäätöksessään. Pankit luokittelivat kuitenkin gains tradingissa käytettävät arvopaperit pitkäaikaisiin sijoituksiin kuuluviksi (held for investment), jolloin arvopaperit voitiin kirjata hankintahintaisina taseeseen. Käytännössä kyseiset arvopaperit olivat kuitenkin myytäväksi tarkoitettuja arvopapereita. Niinpä alimman arvon (LOCOM) periaatetta olisi pitänyt käyttää. SFAS 115 tiukensikin nykyisen held-to-maturity securities luokan arvopapereiden myymisen sallivia ehtoja (katso kohta 4.3). Hankintahintaisen arvostuksen on myös väitetty mahdollistavan tappioiden piilottamisen taseeseen, vaikka pankit eivät osallistuisikaan varsinaiseen gains tradingiin (FASB Statement No. 115 1993 kohdat 30-31).

Markkinahintaisen arvostuksen kannattajat pitävät markkinahintoihin perustuvaa kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntöä ratkaisuna gains trading-ongelmaan, sillä markkinahintaisessa arvostuksessa sekä realisoituneet että realisoitumattomat voitot ja tappiot huomioidaan tilinpäätöksessä ja ne kirjataan tulosvaikutteisesti. Näin tulee estetyksi menettely, jossa realisoituneita pääomavoittoja esitettäisiin tilinpäätöksessä ja realisoitumattomat pääomatappiot jätettäisiin taseeseen.

3.3.5 Eräpäivään pidettäväksi tarkoitettut rahoitusinstrumentit

Yhdysvalloissa pankit ovat vastustaneet markkinahintaista arvostusta. Pankkien mielestä markkinahintaisesta arvostuksesta on enemmän haittaa kuin hyötyä, sitä on moitittu täysin tarpeettomaksi, mahdollisesti enemmän haittaa kuin hyötyä tuottavaksi tai toteuttamismahdollisuuksiltaan heikoksi. Miksi markkinahintaista arvostusta pidetään monissa pankeissa tarpeettomana? Taustalla lienee pankkitoiminnassa 1930-luvulla vallinnut näkemys, jonka mukaan pankit pitävät lainansa ja useimmat muutkin vastaavaa puolen erät niiden maturiteettiin saakka. Koska omaisuuserät tullaan pitämään maturiteettiin saakka, ei niitä ole tarvetta arvostaa markkinahintoihin, vaan hankintahintainen arvostus antaa paremman kuvan pankin taloudellisesta tilanteesta. Maturiteettiin pidettävät

omaisuuserät ovat osa pankin going concern-arvoa, jota ei haluta altistaa markkinakorkojen muutoksille. Koska pankeilla oli tällainen käsitys taseensa sisällöstä, on ymmärrettävää, että korkotason heilahtelujen aiheuttamien varallisuuserien arvonmuutoksien ei katsottu vaikuttavan pankin kykyyn saada lainaamaansa määrää takaisin sen erääntyessä. Markkinahintaista arvostusta vastustavat pankit ovat myös sitä mieltä, että korkoriski ei muodostu pankeille suureksi ongelmaksi. Korkoriskiä merkittävämpi tekijä on myönnettyjen luottojen laatu (credit quality) eli luottotappion vaara (Morris - Sellon 1991 s. 7).

Vuosikymmenien saatossa rahoitusmarkkinat ovat kuitenkin kehittyneet voimakkaasti. Kehityksen myötä lainojen arvopaperistaminen (securitization) ja myynti sijoittajille on tullut mahdolliseksi Yhdysvalloissa. Lainojen paketointi ja myynti markkinoilla parantaa pankin vakavaraisuutta, jonka seurauksena pankin luottokelpoisuus paranee.

Lainoja ei siis enää pidetä automaattisesti niiden maturiteettiin saakka pankin taseessa. Arvopaperistettuun omaisuuserään voi liittyä arvopapereiden myynnistä johtuva realisoitunut tappio tai voitto. Edelleen markkinahintaan vaikuttaa myös korkotason aikaisempaa suurempi volatilitetti, josta on seurauksena korkoriskin kasvaminen. Hankintahintaisen arvostuksen merkitys pankin taloudellisen tilanteen oikeudenmukaisena kuvaajana on siten vähentynyt.

Markkinahintaisen arvostuksen relevanttiudesta silloin kun pankin tarkoituksena on pitää laina maturiteettiin saakka, on käyty runsasta ja ajoittain kiivastakin keskustelua Yhdysvalloissa. Seuraavassa lainaus markkinahintaisen arvostuksen puolustajan argumentoinnista hankintahintaista arvostusta vastaan The Bankers Magazine - lehden artikkelista: "Eräs pankkialalla toimivien hankintahintaisen arvostuksen kannattajien keskeisimmistä perusteluista markkinahintoihin perustuvaa arvostusta vastaan on tarkoitus pitää myönnetyt lainat niiden maturiteettiin saakka. Maturiteetissa koko lainattu pääoma tullaan saamaan takaisin, joten markkinahintaiseen arvostukseen perustuvaan arvonalennuskirjausten tekemiseen ei heidän mukaansa ole tarvetta. Tätä perustelua hokevat pankit toimivat kuitenkin kuten strutsit, jotka painavat päänsä hiekkaan ja uskovat olevansa

turvassa. Nämä pankit kuvittelevat selviytyvänsä markkinoiden volatiilisuudelta pitämällä lainan sen eräpäivään saakka. Kyseiset pankit eivät kuitenkaan ota huomioon, että lainan markkina-arvon laskun syynä on yleensä jokin negatiivinen asia, kuten esimerkiksi arvopaperin liikkeeseenlaskijan luottokelpoisuuden heikkeneminen. On mahdollista, että pankki saa sijoittamansa pääoman takaisin. Mahdollisuutta koko sijoitetun pääoman menetykseen luottotappiona ei kuitenkaan voida sulkea kokonaan pois. Kummassakaan edellä mainitussa tapauksessa pankkia ei kuitenkaan kompensoida riskipreemiolla, joka kuvaisi luoton riskillisyyttä. Voidaan tietenkin väittää, että luottotappiovaraukset toimivat luoton riskillisyyden kuvaajana, mutta yleensä luottotappiovaraukset tehdään sijoittajan informaatiotarpeiden kannalta liian myöhään ja määrältään liian pieninä." (LeGrand 1993 s. 48.)

Pankkien toimintaympäristö on nykyisin hyvin volatiilinen sekä muuttuu nopeasti, joten vaikka pankin johdon aikomuksena olisikin pitää laina maturiteettiin saakka, voi pankki joutua myymään lainan pois hyvinkin pian. Toimintaympäristön nopeat muutokset voivat aiheuttaa pankille äkillisiä likviditeettiongelmia, jolloin omaisuutta on muutettava rahaksi mahdollisimman nopeasti. Näin myös pitkäaikaiseksi sijoitukseksi tarkoitettu omaisuuserä voidaan joutua realisoimaan. (McGough 1992 s. 19.) Esimerkkinä voidaan ajatella tilannetta, jossa pankki ei ole suojautunut korkoriskiltä. Korkotason noustessa kasvaneet korkomenot voivat pakottaa pankin myymään osan maturiteettiin pidettäviksi tarkoitetuista lainoista. Markkinoiden liikkeet voivat aiheuttaa suuria yllätyksiä, joiden seurauksena aikaisempaa suunnitelmaa ei voida noudattaa. Pankkitoiminnan 1930-luvun käsitys lainojen ja useimpien muidenkin vastaavaa puolen erien pitämisestä niiden maturiteettiin saakka ei enää vastaa todellisuutta. Hankintahintaisen arvostuksen riittävyys tilinpäätöksessä ei siis voi olla enää itsestäänselvyys. Pankkitoiminnan luonne on muuttunut voimakkaasti. Vaikka korkoriskille altis pankki kykenisikin pitämään lainan sen maturiteettiin saakka sekä saisi lainaperiodin lopussa koko pääoman korkoineen takaisin, aiheuttavat korkotason vaihtelut muutoksia pankin oman pääoman markkina-arvossa. Tällöin pankin tallettajien ja velkojien asema heikkenee, koska heidän suojapuskurinaan toimivan oman pääoman arvo laskee. (Morris - Sellon 1991 s. 15.)

Väite realisoitumattomien voittojen ja tappioiden merkityksettömyydestä silloin, kun pankilla on aikomus pitää arvopaperi taseessaan sen maturiteettiin saakka, kuulostaa nykyisin oudolta. On selvää, että Yhdysvalloissa 1980-luvulla korkotason jyrkän nousun seurauksena kriisiin joutuneiden pankkien tallettajat sekä sijoittajat ja luotonantajat olisivat pitäneet erittäin suuressa arvossa tietoja pankkien salkuissa olevien, maturiteettiin saakka pidettäviksi tarkoitettujen arvopaperien realisoitumattomien voittojen ja tappioiden määristä. Tällainen informaatio olisi osoittanut kyseisten pankkien olevan kriisissä, sillä ne eivät tulisi kykenemään pitämään omaisuuseriään niiden maturiteettiin saakka. Kriisissä olevat pankit joutuisivat realisoimaan eräpäivään asti pidettäviksi tarkoitettuja omaisuuseriään kyetäkseen selviytymään vastuistaan. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-10.)

3.3.6 Hintojen saatavuus, kustannukset ja subjektiivisuus

Markkinahintaiseen arvostukseen kohdistuneen kritiikin terävin kärki on kohdistettu pankin omaisuuserien markkinahintojen estimointiprosessin vaikeuteen, estimoinnista koituviin kustannuksiin sekä estimoinnin tuloksena saatujen markkina-arvojen mahdolliseen subjektiivisuuteen. Seuraavaksi tarkastellaan näitä markkinahintaisen arvostuksen implementointiin liittyviä ongelmia.

Markkinahintaisen arvostuksen soveltaminen on yksinkertaisinta sellaisille pankin omaisuuserille, joille on olemassa aktiiviset markkinat. Tällaisilla taseen erillä markkinahintanoteeraukset ovat helposti saatavissa. Yleensä markkinahintaisessa arvostuksessa käytettävä omaisuuserän hinta on viimeisin kyseiselle arvostuksen kohteelle saatavissa oleva myyntinoteeraus markkinoilta. Muita vaihtoehtoja hinnaksi voivat olla esimerkiksi ostonoteeraus tai osto- ja myyntihinnan keskiarvo. Luonnollisinta on ehkä kuitenkin käyttää omaisuuserän myyntihintaa, sillä se on markkinoilla mahdollisessa myyntitilanteessa omaisuuserästä saatava rahamäärä. Ongelmia markkinahinnan noteerauksessa kuitenkin syntyy, jos samaa lajia olevia tase-eriä, kuten jotakin arvopaperilajia yritetään myydä markkinoilla suuria määriä. Arvopaperin hinta voi romahtaa

markkinoilla ja arvopaperin going concern hinnasta (pankin kannalta) tulee likvidaatiohinta. Ongelman seurauksena pankin taseen todellinen going concern arvo vääristyy.

Markkinahintaisen arvostuksen ongelmat kasvavat, kun markkinahintaista arvostusta laajennetaan pankin muihin taseen eriin. Sellaisten arvopapereiden, joilla ei käydä aktiivisesti kauppaa markkinoilla, kiinteistöjen sekä luottojen markkinahinnat on arvioitava jotakin estimointimenetelmää hyväksikäyttäen. Yksinkertaisin estimointimenetelmä on nykyarvomenetelmä, jossa esimerkiksi arvopaperin markkinahinta saadaan diskonttaamalla tulevaisuuden kassavirrat nykyhetkeen jollakin sopivalla korkokannalla. Arvopaperin markkinahinta muodostuu tulevaisuudessa odotettavissa olevien korkojen sekä sijoitetun pääoman kuoletuksien arvosta nykyhetkellä. Sijoittaja ottaa siis huomioon arvopaperista odotettavissa olevat kassavirrat ja on valmis maksamaan arvopaperista sen tuottamien kassavirtojen nykyarvon verran. Oletuksena on, että arvopaperi pidetään maturiteettiinsa ja mitään arvopaperin kassavirtaa ei menetetä luottotappioina. Markkinahinnan estimoinnissa käytetty nykyarvon kaava on seuraavanlainen (Wolfe 1992 s. 18):

$$MA = \frac{K}{(1 + r)} + \frac{K}{(1 + r)^2} + \dots + \frac{K}{(1 + r)^T} + \frac{P}{(1 + r)^T}$$

missä

MA = rahoitusinstrumentin markkina-arvo

K = kassavirta (esimerkiksi kuponginmaksu)

r = diskonttauskorkokanta (markkinakorko)

T = rahoitusinstrumentin maturiteetti vuosina

P = pääoma

Tässä kaavassa markkina-arvo MA muodostuu rahoitusinstrumentin markkinakorolla (edustaa vaihtoehtoisen sijoituksen tuottoprosenttia) nykyhetkeen diskontatuista kassavirroista K ja instrumentin eräpäivänä takaisinmaksettavasta pääomasta P. Tämän kaavan avulla on helppo havaita korkotason muutosten ja rahoitusinstrumentin liikkeeseenlaskijan luottokelpoisuusluokituksen vaikutukset rahoitusinstrumentin markkina-arvoon. Jos kassavirrat ja pääoma pysyvät vakioina ja korkotaso nousee, pienenee markkina-arvo eli nykyhetkeen diskontattujen kassavirtojen määrä. Jos liikkeeseenlaskijan luottokelpoisuus laskee, kassavirtojen määrän voidaan odottaa laskevan, jolloin myös rahoitusinstrumentin markkina-arvo on pienempi. Tämä nykyarvon kaava on yksinkertaisimmin sovellettavissa vakiomääräisiä kassavirtoja tuottavaan rahoitusinstrumenttiin, kuten esimerkiksi kiinteäkorkoiseen joukkovelkakirjalainaan.

Rahoitusinstrumentin markkina-arvon estimointia nykyarvomenetelmän avulla hankaloittavat sovellettavan diskonttauskorkokannan valintaan vaikuttavat subjektiiviset seikat. Estimoinnissa käytettävän diskonttauskorkokannan suuruus voi vaihdella varsin paljon riippuen siitä, kuka markkina-arvoa on estimoimassa. Rahoitusinstrumentin liikkeeseenlaskijan todellisesta taloudellisesta asemasta runsaasti informaatiota omaava pankki valitsee todennäköisesti eri diskonttauskorkokannan kuin estimoija, joka valitsee

soveltamansa korkokannan pelkästään julkisesti saatavilla olevaan markkinainformaatioon perustuen. Koska diskonttaus korkokannan valinnassa joudutaan käyttämään harkintaa, voi pankki tasettaan kaunistaa estimoimalla diskonttaus korkokannan liian pieneksi ja siten markkina-arvon liian suureksi. Valvontaviranomaisten voi olla erittäin vaikeaa verifioida valittua diskonttaus korkokantaa, sillä pankin on varsin yksinkertaista antaa perustelut korkokannan valinnalle. (Wolfe 1992 s. 18.)

Diskonttaus korkokannan valinnan lisäksi vaikeuksia voivat tuottaa rahoitusinstrumentista odotettavissa olevien kassavirtojen ennustaminen, sillä instrumentti voi sisältää esimerkiksi takaisinmaksuehtoja, jotka monimutkaistavat markkina-arvon estimointia. Nämä ehdot lisäävät subjektiivisen harkinnan määrää entisestään nykyarvomenetelmään perustuvassa markkina-arvojen estimoinnissa. Käytettävä diskonttaus korkokanta on tuottotaso, jolla sijoittaja on valmis ostamaan rahoitusinstrumentin salkkuunsa. Diskonttaus korkokanta rakentuu riskittömästä korosta (esimerkiksi valtionobligation tuotto) sekä sijoittajan rahoitusinstrumentille vaatimasta riskipreemiosta. Riskipremio on korvausta sijoittajan ottamasta kyseiseen rahoitusinstrumenttiin liittyvästä riskistä, kuten luottoriskistä tai likviditeettiriskistä. (Wolfe 1992 s. 19.)

Toinen rahoitusinstrumenttien markkina-arvojen estimoinnissa yleisesti käytetty tekniikka on matriisihinnoittelu (matrix pricing). Kyseinen tekniikka pyrkii korkokannan valintaan liittyvän subjektiivisuuden vähentämiseen. Matriisihinnoittelu pyrkii johtamaan hypoteettisen markkinariskipreemion sellaisille rahoitusinstrumenteille, joilla ei ole aktiivisia markkinoita. Estimoitua korkokantaa voidaan käyttää hyödyksi edellä kuvatussa nykyarvomenetelmässä diskonttaus korkokantana. Markkinariskipremio estimoidaan rahoitusinstrumentille matriisihinnoittelun avulla valitsemalla sellainen kyseisen instrumentin kanssa samankaltainen rahoitusinstrumentti, jolle on saatavissa noteerattu markkinahinta. Matriisihinnoittelun taustalla on empiirinen malli, joka suhteuttaa estimoitavan markkinariskipreemion rahoitusinstrumentin sijoittajien kannalta tärkeisiin ominaisuuksiin, kuten rahoitusinstrumentin jäljellä olevaan maturiteettiin, lainaajan luottokelpoisuuteen, kokoon, riskillisyyteen, maantieteelliseen sijaintiin ja toimialaan sekä lainan tyyppiin ja

tarkoitukseen. Matriisihinnoittelussa käytettävän mallin parametrit asetetaan tilastollisesti tai arvioimalla käyttäen hyväksi hinnoitteluaineistoa, jota on kerätty estimoinnin kohteena olevan rahoitusinstrumentin kanssa vertailukelpoisen julkisesti noteeratun instrumentin estimointiaineistoksi. Estimoinnin kohteena olevalle instrumentille pyritään siis löytämään viiteinstrumentiksi sitä mahdollisimman paljon muistuttava julkisesti noteerattu joukkovelkakirjalaina tai markkinoilla myyty laina (arvopaperistettu). Vaikka matriisihinnoittelu poistaa paljon markkina-arvojen manipulointimahdollisuuksia, ei se kuitenkaan kykene täysin eliminoimaan approksimointia ja subjektiivisuutta arviointiprosessista. Esimerkiksi edellä lueteltujen rahoitusinstrumentin ominaisuuksien (esimerkiksi lainaajan luottokelpoisuus) kvantifiointiprosessi matriisihinnoittelumallia varten voi edellyttää subjektiivista arviointia. Lisäksi matriisihinnoittelun avulla saatujen markkinahintojen puuttena on yksityisen informaation (private information) huomiotta jääminen. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-15, 16.)

Erilaisia optioita (prepayment options, caps, floors, collars) sisältäville rahoitusinstrumenteille on lisäksi kehitetty useita erityyppisiä markkinahinnan estimointitekniikoita. Black-Scholes optiohinnoittelumallia on esitetty käytettäväksi apuna rahoitusinstrumenttien markkina-arvojen estimoinnissa. Lisäksi useat institutionaaliset sijoittajat Yhdysvalloissa käyttävät optioita sisältävien rahoitusinstrumenttien hinnoittelussa mallia, johon on ohjelmoitu mm. useita stokastisesti käyttäytyviä korkouravaihtoehtoja. Tätä mallia kutsutaan nimellä Option-Adjusted Spread (OAS) model. Näiden optiohinnoittelumallien ongelmana on kuitenkin niihin liittyvien mallien parametrien estimointivirheiden mahdollisuus. Hankalasti estimoitavat parametrit eivät edes säily vakioina, vaan niiden uudelleen estimointi on jatkuvaa. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-40, Wolfe 1992 s. 24.)

Tällä hetkellä pankin useiden taseen erien markkinahintojen estimointi on erittäin monimutkaista ja kallista. Estimoinnin tuloksetkaan eivät ole objektiivisia, sillä markkinahintaestimaateissa on mukana runsaasti subjektiivisia näkemyksiä. Rahoitusinstrumentin markkinahinta voi siis vaihdella riippuen markkinahintaestimoinnin

tekijästä. Estimoinnin epätarkkuus ja suuret kustannukset ovatkin suurimpia ongelmia markkinahintaisessa arvostuksessa. Läheskään kaikille taseen erille ei ole vielä olemassa noteerattua markkinahintaa. Markkinoiden kehittyessä markkinahintoja tullaan kuitenkin saamaan yhä useammalle taseen erälle. Hyvänä esimerkkinä markkinahintanoteerausten synnystä ovat kehitysmaaluotot (Loans to Less Developed Countries = LDCs). Mengle (1991) kuvaa laajasti jälkimarkkinoiden syntyä kehitysmaavelkapapereille. Markkinat kyseisille arvopapereille Yhdysvalloissa syntyivät lähes itsestään 1980-luvulla. Lisäksi Yhdysvalloissa ovat arvopaperistamisen kautta syntyneet markkinat asunto- ja opintolainoille sekä luottokorttiveloille.

3.3.7 Going concern arvot vs. markkina-arvot

Markkinahintaista arvostusta on ehdotettu sovellettavaksi myös liikepankkien lainasalkkuun. Ennen markkinahintaisen arvostuksen ulottamista lainoihin joudutaan kuitenkin ratkaisemaan lainojen markkinahintoihin liittyvä asymmetrisen informaation aiheuttama ongelma. Markkinahintojen määrittely tuottaa nimittäin vaikeuksia sellaisille liikepankkilainoille, joille ei ole olemassa aktiivisia jälkimarkkinoita. Markkinahintojen puuttumisen lisäksi näillä instrumenteilla on toinenkin merkittävä ominaisuus: lainat ovat ongelmallisia tuotteita myytäviksi markkinoilla, koska niihin liittyy pankin merkittävä informaatio- ja valvontaetu. Pankin informaatio- ja valvontaetu lainoissa vaikeuttaa oikeiden markkinahintojen saamista kyseisille instrumenteille, sillä pankki voi olla haluton paljastamaan laskentaraporteissaan kaikkea lainojen markkina-arvon arvioinnille tärkeää omaa yksityistä informaatiotaan. Näille instrumenteille voi olla vaikeaa saada vertailukelpoisia markkinahintoja pankin omasta raportoinnista riippumattomista lähteistä, kuten esimerkiksi arvopaperistettujen lainojen markkinoilta, koska nämä markkinat ovat varsin ohuet. Lisäksi näillä markkinoilla olevat arvopaperit eivät välttämättä ole riittävän samankaltaisia niiden instrumenttien kanssa, joilla ei ole aktiivisia jälkimarkkinoita. (Berger - King - O'Brien 1991 s. 754.)

Markkinahintaisen arvostuksen arvostelijat korostavat, että monilla pankin hallussa olevilla

instrumenteilla käydään kauppaa varsin epälikvideillä ja ohuilla markkinoilla. Näiltä markkinoilta saatava hintanoteeraus ei voi edustaa rahoitusinstrumentin todellista markkinahintaa, koska markkinoiden likviditeetti vaikuttaa hintatasoon. Markkinahinta laskee helposti, jos pienivolyymiselle markkinapaikalle tulee myyntiin jotakin rahoitusinstrumenttia normaalia suurempi erä. Markkinoilta saatava hintanoteeraus ei ole siten luotettava; se kuvaa enemmän likvidaatiohintaa kuin going concern - hintaa. Yksittäisen rahoitusinstrumentin hinta taseessa going concern - tilanteessa on korkeampi kuin instrumentista markkinoilla saatava hinta. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-9.) Lisäksi vaikka arvopaperinvälittäjän antama hintanoteeraus voikin edustaa tällaisen yksittäisen instrumentin markkinahintaa, ei hinta kuitenkaan edusta tarkasti koko portfolion markkinahintaa.

Markkinahintainen arvostus ei tuottaisi ongelmia sellaisessa toimintaympäristössä, jossa pankilla olisi salkussaan ainoastaan sellaisia rahoitusinstrumentteja, joilla on aktiiviset markkinat ja jossa pankki olisi normaali salkullaan kauppaa tekevä markkinaosapuoli ilman informaatioetua vastapuolistaan. Lisäksi talletussuojaa ei olisi olemassa. Lainojen markkinahinta olisi tällaisessa tilanteessa markkinoilla lainasta maksettava rahamäärä. Rahoitusinstrumentin markkinahinta vaihtelisi lainaajan luottokelpoisuuden sekä lainan takaisinsaannin todennäköisyyden mukaisesti. Samoin korkotason ja valuuttakurssien muutokset vaikuttaisivat lainan markkinahintaan. (Berger -King - O'Brien 1991 s. 755.)

Pankit ovat kuitenkin erikoistuneet rahoitusinstrumentteihin, joilla ei ole aktiivisia jälkimarkkinoita eikä siten markkinahintoja. Pankin taseessa olevia lainoja ei voida arvostaa samoin periaattein kuin markkinoilla aktiivisen kaupan kohteena olevia rahoitusinstrumentteja. Pankkien erityistehtävänä kansantaloudessa on rahoittaa sellaisia projekteja, joille rahoitusta ei ole muista markkinoiden rahoituksen lähteistä saatavissa. Rahoituksen saanti markkinoilta näihin projekteihin on ongelmallista projektien tuottoihin ja lainaajien toimintaan liittyvän riittämättömän informaation tähden. Pankit voivat kuitenkin rahoittaa tällaisia projekteja, koska ne ovat erikoistuneet informaation keräämiseen ja analysointiin. Niillä on siten kustannusetu informaation hankinnassa. Vastaavasti pankeilla

on informaatioetu puolellaan suhteessa markkinoihin ja valvontaviranomaisiin pankin yksittäisen *lainan laadun* ollessa kyseessä.

Lainan laatuun liittyvä informaatioetu aiheuttaa pankin hallussa oleville lainoille ongelman, jota taloustieteessä kutsutaan nimellä "lemons problem". Lemons problem johtuu informaation epäsymmetrisyydestä vastapuolien välillä: Pankin hallussa olevien lainojen keskimääräinen arvo on suurempi kuin yksittäisen lainan arvo markkinoilla. Syynä on lainan mahdollisen ostajan kuvitelma pankin tiedossa olevasta negatiivisesta lainaa koskevasta yksityisestä informaatiosta. Miksi pankki haluaisi päästä laadukkaasta lainasta eroon? Kun pankki yrittää myydä lainaa markkinoilla, laskee lainan markkina-arvo alle pankin lainan markkina-arvona pitämän hinnan. Pankille laina on arvokkaampi kuin markkinoille tai valvontaviranomaisille, koska pankilla on yksityistä informaatiota lainan laadusta. (Berger - King - O'Brien 1991 s. 756.) Koska pankkien lainat ovat epälikvidejä ja ne saadaan usein kaupaksi vain alihintaan, on talletussuoja tärkeää pankeille. Talletussuojan yhtenä tavoitteena on pidetty talletuspakojen syntymisen estämistä, koska ne pakottaisivat pankit myymään epälikvidit lainansa markkinoilla erittäin nopeasti, jolloin lainojen hinnat romahtaisivat. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-11.)

Monissa talousteorian tutkimuksissa onkin edellä kuvatun mukaisesti havaittu, että epälikvidien markkinoiden hintanoteeraukset alittavat systemaattisesti going concern -arvon. Talousteoria ehdottaa selitykseksi markkinoiden epälikvidisyyden, mikä heijastaa usein transaktiokustannuksia ja osapuolien välillä vaikeasti siirrettävissä olevia aineettomia hyödykkeitä, kuten informaatiota. Nämä voivat rajoittaa molempia osapuolia hyödyttävää kaupankäyntiä (poikkeuksena pakkomyyntitilanteet). Jos transaktiokustannukset (verot, toimituspalkkiot ja muut myyntikustannukset) voidaan välttää pitämällä instrumentti taseessa, saattaa instrumentin going concern -arvo nykyiselle omistajalle ylittää instrumentin myynnistä saatavan nettoarvon. Transaktiohinnat saattavat siis alittaa going concern -arvot myös silloin, kun myytävän kohteen arvoa kohottavat nykyisen omistajan tiedot, taidot ja muut aineettomat resurssit. Nämä hyödykkeet eivät siirry ostajalle kaupan yhteydessä. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-11.)

3.3.8 Omaisuuserien arvostuksen verifiointi

Yhdysvalloissa erityisesti valvontaviranomaiset ovat pitäneet markkinahintaisen arvostuksen käyttöönottoa kannatettavana, sillä markkinahinnat antavat valvontaviranomaisille hankintahintaista arvostusta selkeämmän kuvan pankin taloudellisesta tilanteesta. Pankkeja tarkastavien viranomaisten työ tehostuisi, koska markkinahintainen arvostus paljastaisi entistä nopeammin pankin oman pääoman määrän huolestuttavan kehityksen. Valvontaviranomaiset voisivat ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin ennen pankin taloudellisen tilanteen kehittymistä liian heikoksi. Viranomaiset voivat rajoittaa vaikeuksissa olevan pankin riskinottoa tai säännellä muuten sen toimintaa. Viimeinen keino on sulkea pankki.

Markkinahintainen informaatio ei kuitenkaan yksistään takaa entistä tehokkaampaa ja nopeampaa viranomaistoimintaa. Yhdysvalloissa kongressi ja Federal Home Loan Bank Board helpottivat usein eri toimenpitein 1980-luvun alkupuolella säästöpankkien pääomavaatimuksia. Viranomaiset antoivat jopa mahdollisuuden käyttää Yhdysvalloissa yleisesti hyväksytyjen laskentaperiaatteiden (GAAP) ulkopuolisia laskentamenetelmiä. Viranomaisten hitaan reagoinnin taustalla voidaan nähdä pelko liian aikaisin aloitettujen toimenpiteiden seurauksista; pankki saattaa olla sellaisessa tilanteessa, josta se selviäisi itsekkin. Osa pankin going concern - arvosta tuhoutuu liian varhaisten toimenpiteiden seurauksena. Toisaalta 1980-luvun kokemukset sekä Yhdysvalloissa että muualla maailmassa osoittavat, että viranomaisten viivästyneiden toimenpiteiden seuraukset voivat tulla erittäin kalliiksi veronmaksajille. (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 12.)

Valvontaviranomaisten tulee saada pankeilta käyttöönsä kaikki ilmoitetun markkinahinnan tarkastamiseen tarvittavat tiedot. Pankkien viranomaisille ilmoittamat aktiivisen kaupankäynnin kohteena olevien rahoitusinstrumenttien markkinahinnat onkin yksinkertaista tarkastaa, koska näiden tuotteiden hinnat saadaan suoraan markkinapaikoilta. Ongelmat ilmoitettujen markkinahintojen tarkastuksessa alkaisivat sovellettaessa kattavaa markkinahintaista arvostusta sellaiseen rahoitusinstrumenttiin, jolla ei ole lainkaan

jälkimarkkinoita tai jonka jälkimarkkinat ovat ohuet. Näiden instrumenttien ilmoitetut markkinahinnat perustuisivat erilaisiin estimointitekniikoihin, kuten esimerkiksi nykyarvomenetelmään, matriisihinnoitteluun ja erilaisiin optiohinnoittelumenetelmiin (katso kohta 3.3.6). Myös kiinteistöjen estimoidut markkinahinnat olisivat erittäin vaikeita tarkastaa. Estimoidut markkinahinnat sisältävät aina subjektiivisia näkemyksiä. Pankin johto saattaa tarkoituksellisesti arvioida omaisuuserän arvon liian suureksi.

Markkinahintaisen arvostuksen vastustajat ovatkin aiheellisesti arvostelleet markkinahintaista arvostusta markkinahintojen verifiointiongelmien takia. Hankintahintainen arvostus tuottaa heidän mielestään markkinahintaista arvostusta luotettavampaa aineistoa pankin taloudellisesta tilanteesta. Myös tietojen tarkastaminen on markkinahintaisen informaation tarkastusta yksinkertaisempaa.

Eräänä ratkaisuna verifiointiongelmaan voisivat olla valvontaviranomaisen luomat yleiset arvostusstandardit, joita noudattaen pankin omaisuuserät olisi arvostettava markkinahintoihin. Näin arvostuskäytäntöä voitaisiin yhtenäistää eri pankkien välillä, ja informaation vertailukelpoisuus ja luotettavuus kasvaisi. Markkina-arvoihin perustuvan informaation sisältämä subjektiivisen näkemyksen osuus vähenisi.

3.3.9 Pankin tuloksen ja taseen volatiliteetti

Markkinahintoihin perustuvassa arvostuksessa korkotason muutokset näkyvät heti pankin oman pääoman arvossa. Siten pankin sidosryhmien on helpompaa seurata pankin taloudellisen tilanteen kehittymistä. Markkinahintaisen arvostuksen vaikutukset voivat kuitenkin haitata pankin normaalia toimintaa. Ongelmat liittyvät markkinahintaisen arvostuksen aiheuttaman pankin tuloksen ja siten myös oman pääoman kasvaneeseen volatiliteettiin. Korkotason vaihtelujen voimakkuus on kasvanut viime vuosikymmenen aikana. Markkinahintaista arvostusta sovellettaessa tämä näkyisi myös pankin oman pääoman arvossa.

Pankkien toiminnan perustana on yleisön tuntema luottamus pankin kykyyn hoitaa vastuunsa. Tallettajien luottamus pankkiin voi heiketä esimerkiksi pankin ilmoittamien suurten tappioiden tähden. Tilanteessa, jossa tallettajien luottamus pankin kykyyn hoitaa asiansa heikkenee, on vaarana talletuspakojen syntyminen. Talletuspaon seurauksena pankki on vaarassa joutua likviditeetikriisiin ja vararikkoon. Jotta yleisön luottamus pankkiin säilyisi, on erittäin tärkeää antaa pankista oikeaa tietoa julkisuuteen, sillä muuten markkinoilla vellovat huhut saattavat vaikeuttaa pankin toimintaa.

Markkinahintaisen arvostuksen puoltajien mielestä markkinahintoihin perustuva arvostus antaa pankin sidosryhmille totuudenmukaisen käsityksen pankin taloudellisesta tilanteesta, koska markkinahintainen arvostus ottaa huomioon korkotason vaihteluiden vaikutukset taseen erien arvoon sekä omaisuuseriin liittyvän luottoriskin. Markkinahintaisen arvostuksen vastustajat puolestaan väittävät markkinahintaiseen arvostukseen liittyvän niin paljon subjektiivisuutta ja verifiointiongelmia, että tilinpäätöksiä manipulointi voisi olla jopa helpompaa kuin nykyisin. Lisäksi pankin osake saattaa tulla markkinahintaisen arvostuksen seurauksena liian volatiiliseksi pankin tuloksen vaihdellessa voimakkaasti periodista toiseen. On mahdollista, että sijoittajat tulkitsevat osakkeen volatiliiteetin väärin ja alkavat karttaa liian riskilliseksi kokemaansa osaketta. Osakkeelle muodostuu riskipremio volatiilisuuden seurauksena ja pankin varainhankinta tulee kalliimmaksi. Osakkeen lyhyen tähtäimen volatiilisuus voi olla kokonaan talouden fundamenteista riippumatonta, jolloin markkinahintainen arvostus antaa pankin taloudellisesta tilasta väärän kuvan. Myös pankin tallettajat saattavat pelästyä rajusti heittelevää tulosta ja talletuspakojen mahdollisuus kasvaa. Markkinahintainen arvostus siis pikemminkin vähentäisi kuin lisäisi luottamusta luottolaitoksen toimintaan. Markkinahintaisen arvostuksen puolustajien mukaan valittujen laskentaperiaatteiden käyttöönoton aiheuttamia seurannaisvaikutuksia ei kuitenkaan aina voida ottaa täysimääräisesti huomioon. Huomio pitäisikin keskittää uusien laskentamenetelmien tuottaman tiedon relevanttiuteen ja olennaisuuteen (materiality) eli siihen, kuinka hyvin tilinpäätökset kuvaavat yrityksen todellista taloudellista tilannetta sekä tuotetun tiedon kykyä palvella yrityksen päätöksentekoa. Lisäksi markkinahintaisen arvostuksen aiheuttamaa pankin tuloksen ja taseen lisääntyntä volatiilisuutta voidaan

vähentää taseen rakenteen suunnittelulla ja suojauksella. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-25.)

Tanska on esimerkki osittaista markkinahintaista arvostusta (partial market value accounting) soveltavasta maasta. Tanskassa pankkien osakkeiden tuottojen keskihajonta oli 1990-luvun alussa 2.3 kertaa suurempi kuin Yhdysvalloissa keskimäärin. Volatiliteetti johtuu siitä, että osa tanskalaisten pankkien taseesta on arvostettu markkina-arvoihin. Lisääntynyt volatiliteetti ei heijasta ainoastaan markkinahintoihin arvostettujen instrumenttien taustalla olevien instrumenteille ominaisten talouden fundamenttien aiheuttamia arvon muutoksia, vaan myös markkinoiden omia lyhytaikaisia liikkeitä. Toisin sanoen markkinahintaista arvostusta sovellettaessa markkinoiden normaali volatiliteetin määrä ylittyy. (Wolfe 1992 s. 23.)

Barth (1994) on tutkinut Yhdysvalloissa markkinahintoihin perustuvan tiedon julkaisemisen vaikutusta pankin osakkeen arvoon.¹³ Tutkimuksen kohteeksi rajattiin pankin ns. investment securities salkku, joka sisältää enimmäkseen liittovaltion ja osavaltioiden liikkeeseen laskemia velkainstrumentteja. Tämä salkku sisälsi aikaisemmin suurimman osan pankkien arvopapereista. SFAS 115 Accounting for Certain Investments in Debt and Equity securities on tuonut muutoksen pankin arvopaperisijoitusten jaotteluun. Nykyisin investments securities salkku saa sisältää ainoastaan todella maturiteettiinsa saakka pidettäviä (held-to-maturity) arvopapereita. (Barth 1994 s. 3 ja 4., FASB Statement No. 115 1993 kohdat 6 ja 28.) Arvopapereiden nykyisestä jaottelusta ja arvostuksesta tilinpäätöksessä Yhdysvalloissa on lisäinformaatiota kohdassa 4.3.

Barthin tutkimus pyrki selvittämään kuinka voimakkaasti investment securities salkun arvopapereiden markkinahinnat sekä niiden realisoitumattomat voitot ja tappiot heijastuvat pankin osakkeen arvossa verrattuna vastaavan salkun hankintahintaiseen arvostukseen perustuvaan informaatioon. Tarkoituksena oli selvittää markkinahintaisen vs.

¹³ Tutkimus valittiin vuoden 1993 voittajaksi American Accounting Association:in (AAA) tutkimuskäsikirjoituskilpailussa.

hankintahintaisen informaation relevanttiutta ja luotettavuutta sijoittajille pankin oman pääoman määrän arvostamisessa. Barthin tutkimuksen kohteena oli vain pankkitoimintaa harjoittavia yrityksiä, kun aikaisemmissa tutkimuksissa oli mukana useampaa toimialaa edustavia yrityksiä. Lisäksi aikaisemmissa tutkimuksissa on Barthin mukaan ollut estimointivirheitä. Tutkimukset eivät siten antaneet empiiristä näyttöä markkinahintaisen informaation heijastumisesta osakkeen arvoon.

Barthin tutkimuksen tuloksista voidaan todeta, että investment securities salkun arvopapereiden markkinahinnoilla oli salkun historiallisiin kustannuksiin perustuvia arvoja suurempi vaikutus pankin osakkeen arvoon. Näin ollen myös korkotason muutokset heijastuvat osakkeen arvoon, jolloin osakkeen volatiilisuus lisääntyy. Kuitenkaan investment securities salkun arvopapereiden realisoitumattomien voittojen ja tappioiden vaikutusta osakkeen arvoon ei voitu todistaa. (Barth 1994 s. 23.)

3.3.10 Vaikutukset luotonantoprosessiin

O'Hara (1993) on tutkinut markkinahintaisen arvostuksen vaikutusta pankkien myöntämien lainojen maturiteettiin ja havainnut kattavan markkinahintaisen arvostuksen aiheuttavan vääristymiä pankkien luotonantoprosessissa. Lainojen markkinahintaisen arvostuksen seurauksena pankit siirtyisivät luotonannossaan lyhyen maturiteetin lainoihin, koska niiden herkkyys korkotason muutoksille on pitkän maturiteetin lainoja alhaisempi. Siten pankkien tuloksen ja oman pääoman muutokset korkotason vaihdellessa olisivat pienempiä. Pankkien tarkoituksena on siis tuloksen volatilitietin minimoiminen lainasalkun maturiteettia lyhentämällä. Koska luottojen markkinahintainen arvostus muuttaisi pankin luototustoiminnan periaatteita, voisi seurauksena olla vakavia kansantaloudellisia ongelmia.

O'Haran mukaan markkinahintainen arvostus soveltuu hyvin erilaisten velkapapereiden (esimerkiksi joukkovelkakirjalainat) sekä korkoon perustuvien rahoitusinstrumenttien (swaps, caps, floors jne.) arvostukseen, sillä niiden markkina-arvon muutokset perustuvat selkeisiin tarkastettavissa oleviin muuttujiin. Pankkien lainat ovat kuitenkin ongelmallisia

markkinahintaisen arvostuksen kannalta, koska niihin liittyy pankkien informaatio- ja valvontaetuja eli yksityistä informaatiota (katso kohta 3.3.7). Näitä aineettomia omaisuususeriä ei voida arvostaa markkinoilla. Tästä seuraa pitkien lainojen hintojen vääristyminen alaspäin, jolloin pitkiä ja epälikvidejä projekteja rahoittavat pankit kärsivät markkinahintaisen arvostuksen vaatimuksista. Pankkien ongelmat ovat myös niiden asiakkaiden ongelmia, sillä asiakas joutuu maksamaan pitkäaikaisesta lainasta entistä enemmän. Pankit haluavat asiakkailtaan korvauksen korkeamman lainakoron muodossa pitkän maturiteetin lainan aiheuttamasta tuloksen volatiilisuudesta. Asiakkaan valitessa hinnaltaan edullisemman lyhyen maturiteetin lainan, altistuu se likviditeettiriskille, joka on seurausta lainan maturiteetin ja rahoitettavan projektin pituuden epätasapainosta. Kuitenkin juuri pitkäaikaisille projekteille pankin erikoistuminen informaation keräämiseen ja käsittelyyn tuottaisi arvoa. Lyhytkestoisille projekteille on olemassa muitakin rahoitusvaihtoehtoja. Luottojen markkinahintainen arvostus aiheuttaisikin vakavia vääristymiä pankkien luottojen myöntämisprosessille. Yritysten luotottaminen on yksi pankkien perustehtävistä. Markkinahintainen arvostus synnyttäisi esteitä pankin kyvylle luoda likviditeettiä epälikvideille asiakkailleen eli lainaajille. (O'Hara 1993 s. 52 ja 72.)

Vaikka markkinahintaista arvostusta ei koskaan ulotettaisikaan koskemaan pankkien myöntämiä luottoja, on markkinahintaisen arvostuksen silti pelätty olevan jopa luottolaman aiheuttaja. Koska pankit eivät mahdollisesti haluaisi investoida muihinkaan pitkiin rahoitusinstrumentteihin, kuten yritysten liikkeeseen laskemiin joukkovelkakirjalainoihin, vaikeutuisi yritysten rahoituksen saanti huomattavasti. Luottolamaa on pelännyt ainakin Treasury secretary Nicholas Brady. Bradyn kommentti koskien suunnitelmia markkinahintaisen arvostuksen ulottamisesta sellaisille arvopapereille, joilla on aktiiviset markkinat (marketable securities and liabilities) (McGough 1992 s. 16 ja 19): "This proposal could have serious, unintended effects on the availability of credit as well as on the stability of the financial system."

Luoton saatavuuden aiheuttamien ongelmien relevanssi on pienentynyt ainakin Yhdysvalloissa, sillä rahoitusmarkkinat ovat tulleet leveämmiksi ja ne eivät ole enää niin

fragmentoituneet. Lisäksi rahapolitiikan rooli rahoitusmarkkinoiden toiminnan vakauttajana on entistä merkittävämpi. Markkinahintainen arvostus ei edes välttämättä aiheuta ongelmia luoton saannille. Kuten kohdassa 3.3.3 on aikaisemmin esitetty, suojaavat pankit taseensa korkoriskiltä entistä paremmin markkinahintaista arvostusta sovellettaessa. Siten myöskään pankin oman pääoman markkina-arvo ei muutu. Pankin ei ole välttämätöntä muuttaa luototuspolitiikkaansa aikaisemmasta poikkeavaksi (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-28).

3.3.11 Pankkien kilpailukyky

Sääntelyviranomaiset eri puolilta maailmaa ovat yhdessä pyrkineet luomaan standardeja, jotka helpottaisivat kansainvälistä toimintaa harjoittavien pankkien vertailua ja valvontaa. Yhtenä osoituksena yhteistyöstä on Baselissa Kansainvälisessä järjestelypankissa (Bank of International Settlements; BIS) tehty sopimus pankkien oman pääoman määrän minimitasosta. Kansainvälistä toimintaa harjoittavalle pankille määrättiin kahdeksan prosentin vakavaraisuusvaatimus. Tällaisen pankin oman pääoman määrän on siis oltava vähintään kahdeksan prosenttia pankin saamisten, sijoitusten sekä pankkitoimintaan liittyvien taseen ulkopuolisten erien riskipainotetusta yhteismäärästä. (Valtiovarainministeriön finanssiryhmäkomitean mietintö 1991 s. 34 ja 35.)

Kyseinen sopimus neuvoteltiin sillä olettamuksella, että historiallisiin kustannuksiin perustuva laskentakäytäntö tulee jatkumaan eri maissa. Sopimuksen tarkoituksena oli laskentakäytäntöjen ja kansainvälisten pankkien pääomavaatimusten lisääntyvä yhdenmukaisuus. Tarkoituksena oli myös pankkikonkurssien estäminen vakavaraisuusvaatimusten avulla sekä tasaväkisten kilpailuedellytysten luominen kansainvälistä toimintaa harjoittaville pankeille. Markkinahintaisen arvostuksen yksipuolinen käyttöönotto Yhdysvalloissa voi kuitenkin vaikuttaa haitallisesti tähän yhdenmukaisuuden tavoitteeseen, koska yhdysvaltalaisilla pankeilla on erilaiset välineet oman pääoman määrän mittauksessa verrattuna muiden maiden pankeihin. (Wolfe 1992 s. 7.)

Markkinahintaisen arvostuksen kritisoijat väittävätkin, että markkinahintainen arvostus on uhka yhdysvaltalaisen pankkien kilpailukyvyille. Kotimaiset ja ulkomaiset pankit joutuvat eriarvoiseen asemaan, jos markkinahintaista arvostusta sovelletaan Yhdysvalloissa hankintahintaisen arvostuksen säilyttäessä valta-asemansa muualla maailmassa. Markkinahintaisen arvostuksen aiheuttama tuloksen voimakas volatiilisuus voi vaikuttaa sijoittajien käsityksiin yhdysvaltalaisen pankkien taloudellisesta tilanteesta. Näitä pankkeja voidaan ryhtyä pitämään riskillisempinä kuin hankintahintaista arvostusta soveltavia pankkeja. Sijoittajat voivat vaatia pankeilta preemiota "kasvaneesta riskistä", jolloin kotimaisten pankkien kustannukset varainhankinnassa kasvaisivat. (U.S. Department of the Treasury 1991 s. XI-30.)

3.4 Markkinahintainen arvostus vs. hankintahintainen arvostus

Seuraavassa taulukossa esitetään yhteenveto hankintahintaisen ja markkinahintaisen arvostuksen keskeisimmistä eroista ja ominaispiirteistä. Siihen on koottu keskeisimmät aihepiirit Yhdysvalloissa käydystä keskustelusta koskien markkinahintaista ja hankintahintaista arvostusta. Taulukon ensimmäisessä sarakkeessa olevat numerot viittavat vastaavaan kohtaan tekstissä. Vaikka taulukko perustuukin Yhdysvalloissa käytyyn debattiin, ilmenee samoja ongelmia kuitenkin kaikkialla, missä markkinahintaisen arvostuksen etuja ja haittoja pohditaan ja verrataan hankintahintaiseen arvostukseen.

	HANKINTAHINTAINEN ARVOSTUS	MARKKINAHINTAINEN ARVOSTUS
3.3.1 Pankin oman pääoman määrä	Paljastaa luottotappioriskit. Ei ota huomioon korkotason muutoksien vaikutuksia pankin oman pääoman arvoon.	Paljastaa luottotappioriskit ja ottaa huomioon korkotason vaihteluiden vaikutukset pankin oman pääoman arvoon.
3.3.2 Pankkien valvonta	Valvontaviranomaisten toimenpiteet saattavat tulla liian myöhään, koska tilinpäätös ei paljasta pankin todellista oman pääoman määrää.	Tilinpäätös paljastaa pankin oman pääoman määrän. Valvontaviranomaisilla enemmän aikaa ryhtyä toimenpiteisiin pankkikonkurssien estämiseksi.
3.3.3 Johtajien vastuu	Korkotason vaihtelut eivät vaikuta eräpäivään saakka pidettäväksi tarkoitettujen rahoitusinstrumenttien arvoon, koska ne arvostetaan hankintahintoihinsa.	Taseen korkoriskiltä suojaamisen merkitys kasvaa toiminnan läpinäkyvyyden lisääntyessä. Johtajien vastuu suojaustoimenpiteistä kasvaa.
3.3.4 Pelaaminen kirjanpidolla	Gains trading yleistä.	Gains trading poistuu.

3.3.5 Eräpäivään pidettäväksi tarkoitetut rahoitusinstrumentit	Taustalla käsitys korkoriskin merkityksen vähäisyydestä, koska suurin osa taseen eristä pidetään maturiteettiin saakka. Luottoriskin merkitys suurempi.	Taustalla käsitys, että korkoriskillä on suuri merkitys. Vaikka pankilla olisikin aikomus pitää rahoitusinstrumentti hallussaan sen eräpäivään saakka, voivat äkilliset korkotason vaihtelut pakottaa pankin myymään instrumentin ennen sen eräpäivää.
3.3.6 Hintojen saatavuus, kustannukset ja subjektiivisuus	Kustannukset hintojen hankkimisesta pienet; hinnat arvostusta varten saadaan suoraan nykyisistä laskentajärjestelmistä. Subjektiivisuutta mukana, koska tilinpäätöksen lukuja voidaan manipuloida. Hankintahintaiset arvot eivät kuvaa pankin todellista taloudellista tilannetta.	Markkinahintojen saatavuus ongelma sellaisille rahoitusinstrumenteille, joille ei ole olemassa aktiivisia jälkimarkkinoita. Kustannukset markkinahintojen estimoinnissa voivat kasvaa suuriksi tällaisilla instrumenteilla. Subjektiivisuutta mukana markkinahintojen estimoinnissa (esim. diskonttaus korkokannan valinta).

3.3.7 Going concern arvot vs. markkina-arvot	Luotot arvostetaan hankintahintoihin, koska pankin tarkoituksena on niiden pitäminen taseessa luottojen eräpäivään saakka.	Markkinahintainen arvostus saattaa tuottaa luotolle tasearvon, joka on lähempänä likvidaatio- kuin markkinahintaa (yksityistä informaatiota ei voida hinnoitella).
3.3.8 Omaisuuserien arvostuksen verifiointi	Tasearvostuksen verifiointi suhteellisen helppoa, koska arvostus perustuu olemassa olevan laskentajärjestelmän tuottamiin tietoihin. Tilinpäätöksen lukujen todellinen informaatioarvo pankin sidosryhmille ?	Tasearvostuksen verifiointi hankalaa sellaisilla omaisuuserillä, joille ei ole olemassa markkinoilta saatavaa hintanoteerausta.
3.3.9 Pankin tuloksen ja taseen volatilitaetti	Oman pääoman arvo ei muutu korkotason vaihdellessa. Sijoituksen takaisinsaannin käydessä epätodennäköiseksi, on pankin tehtävä luottotappiovaraus, joka vähentää oman pääoman määrää.	Korkotason muutokset vaikuttavat pankin oman pääoman arvoon. Tuloksen ja taseen volatilitaetti kasvaa (esim. Tanska).

3.3.10 Vaikutukset luotonantoprosessiin	Pankit luotottavat pitkiä projekteja (pankeilla informaatio- ja valvontaetu).	Pankit saattavat siirtyä rahoittamaan lyhyempiä projekteja välttääkseen tuloksensa volatiilisuu- den. Luotonsaannin vaikeutuminen ?
3.3.11 Pankkien kilpailukyky	Hankintahintainen arvostus toistaiseksi vallalla, joten pankit ovat yleensä keskenään vertailukelpoisia oman pääoman suhteen (BIS vakavaraisuusvaatimus 8%).	Markkinahintainen arvostus saattaisi asettaa sitä soveltavan valtion pankit epäedulliseen kilpailutilanteeseen suhteessa hankintahintaista arvostusta soveltavan valtion pankkeihin (markkinahintaista arvostusta soveltavan pankin oman pääoman kasvanut volatilitteetti).

Taulukko 1: Hankintahintaisen ja markkinahintaisen arvostuksen keskeisimmät erot ja ominaispiirteet.

4. MARKKINAHINTAISEN ARVOSTUKSEN NYKYTILA YHDYSVALLOISSA

Tilinpäätöksen päätehtävänä on Yhdysvalloissa vallitsevan käsityksen mukaan yrityksen tai pankin oman pääoman muutosten selvittäminen. Tilinpäätösinformaatio on suunnattu ensisijaisesti osakkeenomistajille, jotka tarvitsevat sijoituspäätöksensä tueksi informaatiota pankin tai yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Amerikkalainen tilinpäätöskäytäntö ei perustu mihinkään johdonmukaiseen teoriaan (toisin kuin Suomessa; katso kohta 2.1.2.2), vaan suurimmaksi osaksi laskentatoimen ammattilaisten sekä tilintarkastajien muotoilemiin periaatteisiin ja konventioihin. Yritysten ja pankkien kirjanpitoa ja tilinpäätöstä ohjaavat yleisesti hyväksytyt laskentaperiaatteet (Generally Accepted Accounting Principles, GAAP), jotka ovat muotoutuneet yritysten tilinpäätösraportoinnin käytännön ongelmien ratkaisun kautta (Halme - Launiainen 1989 s. 77).

Yhdysvalloissa tärkeimmät normistoa kehittäneet järjestöt ovat American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) sekä Financial Accounting Standards Board (FASB). FASB on perustettu vuonna 1973 jatkamaan Accounting Principles Boardin toimintaa. FASB julkaisee standardeja (Statements of Financial Accounting Standards), jotka ohjaavat yritysten ja pankkien kirjanpitoa ja tilinpäätöstä. American Institute of Certified Public Accountants sekä Yhdysvaltain arvopaperi- ja pörssikomissio Securities and Exchange Commission (SEC) ovat virallisesti hyväksyneet FASB:in standardien aseman kirjanpidon ja tilinpäätöksen ohjauksessa.¹⁴ Securities and Exchange Commissionilla on lainsäädäntöön perustuva oikeus antaa kirjanpitoa ja tilinpäätöstä koskevia määräyksiä, mutta se on läpi historiansa delegoinut tätä valtaansa yksityiselle sektorille eli FASB:ille (Hoskin 1994 s. 901).

Financial Accounting Standards Boardin standardit ovat siis hyvin keskeisessä asemassa Yhdysvaltojen kirjanpidon ja tilinpäätöksen sääntelyssä. Markkinahintaisen arvostuksen

¹⁴ SEC: Financial Reporting Release No. 1, Section 101; AICPA: Rule 203, Rules of Conduct, as Amended May 1973 and May 1979.

nykytilannetta tarkasteltaessa keskitynkin ainoastaan FASB:in standardeihin, sillä ne ovat olemassa olevasta ohjeistuksesta merkittävimmissä asemassa.

Huolimatta Yhdysvalloissa käydystä runsaasta ja ajoittain kiivaastakin keskustelusta on markkinahintaisen arvostuksen soveltaminen käytäntöön ollut varsin hidasta. FASB on lähtenyt rauhallisesti liikkeelle laskentakäytäntöjen muuttamisessa kohti kattavampaa markkinahintaista arvostusta. FASB aloitti toukokuussa 1986 kolmivaiheisen projektin rahoitusinstrumenteista ja taseen ulkopuolisesta rahoituksesta. Tarkoituksena oli luoda yleisesti hyväksytyt periaatteet rahoitusinstrumenttien ja taseen ulkopuolisten erien kirjanpidolle ja raportoinnille.

4.1 SFAS 105

FASB julkaisi projektin ensimmäisen vaiheen tuloksena standardin SFAS 105: Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-Balance-Sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risk. Se astui voimaan kesäkuussa 1990. Standardin tarkoituksena on lähinnä liitetietovaatimuksien määrittely taseen ulkopuolisia riskejä sisältäville rahoitusinstrumenteille. Kyseeseen tulevat taseen ulkopuolisia luottotappio- tai markkinariskejä sisältävien rahoitusinstrumenttien määrät, sitoumuksien luonteet sekä sopimuksien ehdot. Lisäksi kaikkien rahoitusinstrumenttien osalta on annettava tietoja riskikeskittymistä koskien luottoriskiä.

Kaikkien yritysten on julkaistava SFAS 105:n mukaan taseen ulkopuolisia riskejä sisältävistä sopimuksista seuraavat tiedot (FASB Statement No. 105 1990 s. 1245):

A) Sopimuksen pääoman nimellisarvo

B) Rahoitusinstrumentin luonne ja ehdot sekä arvio sen luotto- ja markkinariskistä, kassavelvoitteesta ja muista instrumenttiin liittyvistä laskentaperiaatteista.

C) Yrityksen tappion määrä tilanteessa, jossa joku rahoitusinstrumentin osapuolista epäonnistuu kokonaan rahoitusinstrumenttiin liittyvien velvoitteidensa täyttämässä. Lisäksi on ilmoitettava yrityksen saatavan turvana oleva vakuus, mikäli sellainen on olemassa.

D) Yrityksen periaatteet koskien sen hyväksymien rahoitusinstrumenttien vakuusvaatimuksia. Lisäksi yrityksen on annettava kuvaus nykyisin yrityksen hallussa olevien rahoitusinstrumenttien vakuuksista.

4.2 SFAS 107

Rahoitusinstrumentteja ja taseen ulkopuolista rahoitusta koskevan projektin toisen vaiheen tuloksena FASB julkaisi standardin SFAS 107: Disclosures about Fair Value of Financial Instruments. Se astui voimaan joulukuussa 1992. SFAS 107 tarkensi SFAS 105:n liitetietovaatimuksia. Lisäksi SFAS 107 laajensi liitetietojen ilmoittamisvelvollisuuden koskemaan myös taseessa olevia rahoitusinstrumentteja (SFAS 105 koski ainoastaan taseen ulkopuolisia sitoumuksia). Liitetietovaatimus koskee sellaisia taseen vastaavaa ja vastattavaa puolen rahoitusinstrumentteja, joille on mahdollista (*practicable*¹⁵) estimoida käypä arvo. Rahoitusinstrumentin noteeratut markkinahinnat ovat parhaita osoituksia instrumentin käyvistä arvosta. Jos noteerattuja hintoja ei ole saatavissa, käytetään yrityksen tai pankin johdon arviota (*best estimate*) instrumentin käyvistä arvosta. Arvio voi perustua instrumenttia muistuttavan noteeratun instrumentin markkina-arvoon. Lisäksi on ilmoitettava käyvän arvon estimoinnissa käytetyt menetöt ja merkittävät oletukset.

Pankin arvioidessa talletusvastuidensa (*deposit liabilities*) käypää arvoa, se ei saa ottaa huomioon pankin pitkään jatkunutta liikesuhdetta tallettajaan. Tällaisten liikesuhteiden tuoma lisäarvo talletukselle on aineeton hyödyke (*core deposit intangible*), jota ei voida pitää rahoitusinstrumenttina. Talletusten käypä arvo määritellään erikseen sellaisille pankin talletuksille, joilla ei ole etukäteen määriteltä maturiteettia. Niiden käypä arvo pankin

¹⁵ In the context of SFAS 107, *practicable* means that an estimate of fair value can be made without incurring excessive costs (FASB Statement No. 107 kohta 15).

tilinpäätöksessä on tilinpäätöspäivänä talletuksista vaadittaessa maksettava rahamäärä (amount payable on demand).

Jos käyvän arvon (fair value¹⁶) estimointi ei ole mahdollista, on SFAS 107:n mukaan kyseessä olevasta instrumentista ilmoitettava tilinpäätöksen liitetiedoissa instrumentin käyvän arvon estimoinnille olennaista informaatiota, kuten instrumentin kirjanpitoarvo taseessa sekä instrumentin efektiivinen korkokanta ja maturiteetti. Lisäksi on ilmoitettava, miksi käyvän arvon estimointi ei ole mahdollista. (FASB Statement No. 107 1991 s. 1392, 1394 ja 1395.)

4.3 SFAS 115

Projektin kolmannen osan tuotoksena syntyi suositus SFAS 115: Accounting for Certain Investments in Debt and Equity Securities. Se astui voimaan 15.12.1993. SFAS 115 kumosi suosituksen SFAS 12: Accounting for Certain Marketable Securities, joka astui voimaan vuoden 1976 alusta. SFAS 115 antaa ohjeistusta velkakirjasijoitusten sekä joidenkin osakesijoitusten arvostamisesta ja esittämisestä tilinpäätöksessä. Suositus ei koske osakesijoituksia osakkuus- tai tytäryhtiöihin.

SFAS 115 laajentaa markkinahintaisen arvostuksen koskemaan sellaisia osakesijoituksia (investments in equity securities¹⁷), joiden myyntihinnat tai osto- ja myyntinoteeraukset ovat

¹⁶ Rahoitusinstrumentin fair value (käypä arvo) ei ole täysin sama rahoitusinstrumentin tilinpäätöspäivän markkinakurssiin lasketun arvon kanssa (market value). Esimerkiksi suurilla osake-erillä osakkeen kurssi ei täysin kuvaa osake-erän todellista markkina-arvoa. Jos suuri määrä osakkeita myytäisiin pienillä markkinoilla, laskisi osakkeen arvo. Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 17: "Osakkeiden todennäköisenä luovutusarvona pidetään tilinpäätöshetken viimeistä saatavilla olevaa kaupantekokurssia tai, mikäli sitä ei voida pitää osakkeiden todellisen markkina-arvon kannalta luotettavana, muuta todennäköistä luovutusarvoa. Mikäli arvostusperusteena halutaan käyttää arvoa, joka on suurempi kuin viimeisen saatavilla olevan kaupantekokurssin mukainen arvo, on tällaiselle arvostusperusteelle saatava rahoitustarkastuksen hyväksyminen. Tase-erittelyistä on käytävä yksityiskohtaisesti ilmi, miten osakkeet ja osuudet on arvostettu."

¹⁷ Equity security: Any security representing an ownership interest in an enterprise (for example, common, preferred, or other capital stock) or the right to acquire (for example, warrants, rights, and call options) or dispose of (for example, put options) an ownership interest in an enterprise at fixed or determinable prices. (SFAS 115 s. 1571)

saatavissa suoraan (readily determinable) markkinapaikoilta. Lisäksi SFAS 115 koskee kaikkia velkakirjasijoituksia (investments in debt securities¹⁸). Edellä mainitut sijoitukset osakkeisiin ja velkakirjoihin jaotellaan kolmeen luokkaan seuraavasti (FASB Statement No. 115 1993 s. 1548 ja 1549):¹⁹

1) Sellaiset velkakirjasijoitukset, jotka yrityksen on *tarkoitus* (positive intent) pitää niiden eräpäivään saakka. Edellisen lisäksi yrityksen on myös oltava *kykenevä* pitämään näitä velkakirjasijoituksia hallussaan niiden maturiteettiin saakka (ability to hold to maturity). Näitä sijoituksia kutsutaan nimityksellä *held-to-maturity securities* ja ne arvostetaan tilinpäätöksessä hankintamenoonsa (at amortized cost²⁰).

2) Sellaiset velkakirja- ja osakesijoitukset, jotka yritys hankkii ja pitää hallussaan pääasiassa lähitulevaisuuden myyntitarkoituksia varten. Näitä sijoituksia kutsutaan nimityksellä *trading securities* ja ne ilmoitetaan tilinpäätöksessä käyvissä arvoissaan (fair value²¹). Näiden sijoitusten realisoitumattomat voitot ja tappiot viedään tuloslaskelmaan.

3) Sellaiset velkakirja- ja osakesijoitukset, joita ei luokitella kuuluvaksi kumpaankaan edellä mainittuun ryhmään. Näitä sijoituksia kutsutaan nimityksellä *available-for-sale securities* ja ne ilmoitetaan tilinpäätöksessä käyvissä arvoissaan (fair value). Näiden sijoitusten realisoitumattomia voittoja ja tappioita ei viedä tuloslaskelmaan, vaan ne ilmoitetaan oman pääoman ryhmässä omalla rivillään.

¹⁸ Debt security: Any security representing a creditor relationship with an enterprise. It also includes (a) preferred stock that by its terms either must be redeemed by the issuing enterprise or is redeemable at the option of the investor and (b) a collateralized mortgage obligation (CMO) that is issued in equity form but is required to be accounted for as a nonequity instrument regardless of how that instrument is classified in the issuer's statement of financial position. (SFAS 115 s. 1570)

¹⁹ Jaottelu ei koske sellaisia lainoja, joita ei ole arvopaperistettu (securitized). Arvopaperistetut asuntolainat kuuluvat SFAS 115:n piiriin.

²⁰ Amortized cost: A receivable that is recognized and measured at the present value of future cash inflows, discounted at the historical interest rate (often termed amortized cost). (SFAS 105 s. 1247)

²¹ The FASB uses the term fair value to include the market value items not traded on active secondary markets (see SFAS 115, paragraph 109)

Velkakirja- ja osakesijoitusten hankintahetkellä on yrityksen luokiteltava ne johonkin kolmesta edellä mainituista kategoriasta. Jokaisena raportointipäivänä on valitun luokittelun sopivuus uudelleenarvioitava (FASB Statement No. 115 1993 s. 1550 kohta 6).

4.3.1 Held-to-maturity securities

Arvopapereiden siirtäminen luokasta toiseen edellisen luokittelun sisällä (kohta 4.3) on rajoitettua, ja jotta siirto esimerkiksi held-to-maturity kategoriasta trading luokkaan voitaisiin tehdä, on jonkin seuraavista ehdoista toteuduttava (FASB Statement No. 115 1993 s. 1550 kohta 8 ja s. 1553 kohta 22):²²

- 1) Arvopaperin liikkeeseenlaskijan luottokelpoisuus on todistettavasti heikentynyt merkittävästi.
- 2) Verolainsäädännön muutos, joka poistaa velkakirjasijoitukselle maksettavan koron verovapauden tai vähentää sitä (ei kuitenkaan verolainsäädännön muutos, joka muuttaa korkotulosta maksettavan veron prosentuaalista osuutta).
- 3) Merkittävät yrityksen rakenteeseen vaikuttavat omistusjärjestelyt (kuten yrityksen osan myynti), jotka tekevät välttämättömäksi arvopapereiden myynnin eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettujen arvopapereiden luokasta. Myynti on välttämätön yrityksen olemassa olevan korkoriskitason tai luottotappioriskien suhteen noudatetun politiikan säilyttämiseksi.
- 4) Lainsäädännössä tai valvontaviranomaisten vaatimuksissa tapahtuvat muutokset koskien tietyntyyppisten arvopapereiden suurinta sallittua osuutta yrityksen arvopaperisalkusta tai yrityksen oikeutta sijoittaa tiettyihin instrumentteihin. Tällöin yritys saattaa joutua luopumaan osasta eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitetuista arvopapereista.

²² Myös tehdyn siirron syy on ilmoitettava sellaisen tilikauden tilinpäätöksen liitetiedoissa, jolloin operaatiosta syntyvä tulosvaikutus esitetään.

5) Viranomaisten määräämä merkittävä toimialan pääomavaatimusten kasvu, mikä pakottaa yrityksen supistamaan toimintaansa eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettujen arvopapereiden myynnillä.

6) Riskipainotetun oman pääoman mittaamiseen (viranomaisten vaatimuksesta) käytettävien painoarvojen merkittävä kasvu velkakirjasijoituksilla.

Edellisten lisäksi myös muut uusiutumattomat ja odottamattomat tapahtumat voivat oikeuttaa yrityksen myymään held-to-maturity luokassa olevia arvopapereita. Myynnin syy on kuitenkin ilmoitettava sellaisen tilikauden tilinpäätöksen liitetiedoissa, jolloin myynnistä aiheutuva vaikutus tulokseen esitetään. (FASB Statement No. 115 1993 s. 1550 kohta 8 ja s. 1553 kohta 22.) Yritys ei saa sijoittaa velkakirjaa eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettujen arvopapereiden luokkaan, jos yrityksen tarkoituksena on pitää sitä hallussaan määrittelemättömän ajan. Velkakirjaa ei myöskään saa sijoittaa held-to-maturity luokkaan, jos yritys ennakoi saattavansa myydä arvopaperin joissakin seuraavista tilanteista:

1) Markkinakorkotason muuttuessa tai muiden arvopaperin takaisinmaksuriski²³ vaikuttavien tekijöiden muuttuessa.

2) Tilanteessa, jossa likviditeettiä tulisi lisätä (esimerkiksi talletusten noston tai lainojen kasvaneen kysynnän seurauksena).

3) Muiden vaihtoehtoisten investointikohteiden saatavuuden tai niiden tuottojen muuttuessa.

4) Rahoituslähteiden ja -ehtojen muuttuessa.

²³ Moniin velkakirjoihin liittyy lainanottajan takaisinosto-oikeus. Tämä aiheuttaa sijoittajalle takaisinmaksuriskin. Takaisinmaksuriski realisoituu tilanteessa, jossa lainanottaja ostaa velkakirjan takaisin sijoittajalta. Sijoituksen ennaikainen vapautuminen voi aiheuttaa sijoittajalle ongelmia jälleensijoituksessa.

5) Valuuttakurssiriskin²⁴ määrän muuttuessa.

Seuraavissa poikkeustapauksissa held-to-maturity luokasta saa kuitenkin myydä (FASB Statement No. 115 1993 s. 1551 kohta 11):

1) Arvopaperin myynti tapahtuu lähellä arvopaperin eräpäivää. Korkoriski arvopaperin hinnoittelutekijänä on siten riittävästi pienentynyt. Arvopaperin eräpäivä on siis niin lähellä, että markkinakorkojen muutokset eivät aiheuta merkittävää muutosta arvopaperin markkina-arvossa.

2) Arvopaperin myynti tapahtuu sen jälkeen kun yritys on jo saanut merkittävän osan (ainakin 85%) kyseessä olevan arvopaperin pääomasta joko velkakirjan pääoman ennakkomaksuina tai velkakirjalle sen juoksuaikana maksettavina tasasuuruksina annuiteetteina (sekä pääomaa että korkoa). Vaihtuvakorkoisten velkakirjojen takaisinmaksuerien ei tarvitse olla tasasuuruksia.

Financial Accounting Standards Board ei ole esittänyt mitään sanktiota (esimerkiksi sakkoa) sellaisille pankeille, jotka myyvät arvopaperin eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettujen arvopapereiden luokasta tilanteessa, jolloin SFAS 115:n mukaan held-to-maturity luokasta ei saisi myydä. Tällaisten pankkien voi kuitenkin olla vaikeaa saada tilintarkastajat ja valvontaviranomaiset vakuuttuneiksi aikomuksistaan muiden kyseisen luokan arvopapereiden pitämisestä salkussa niiden eräpäivään saakka. Pankki saattaa siten joutua viranomaisten määräyksestä sijoittamaan muutkin held-to-maturity securities luokan arvopaperit trading securities luokkaan. (Beatty 1995 s. 27.)

²⁴ Valuuttakurssiriski: valuuttojen arvojen suhteelliset muutokset aiheuttavat epävarmuutta esimerkiksi ulkomaisten investointien kotiutettavissa tuotoissa.

4.3.2 Trading securities and available-for-sale securities

Velkakirjat, joita ei luokitella kuuluvaksi eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettujen arvopapereiden luokkaan sekä osakesijoitukset, joiden myyntihinnat tai osto- ja myyntinoteeraukset ovat saatavissa suoraan markkinapaikoilta luokitellaan kuuluvaksi yhteen seuraavista ryhmistä (FASB Statement No. 115 1993 s. 1551 kohta 12):

1) *Trading securities*. Velkakirja- ja osakesijoitukset, jotka yritys hankkii ja pitää hallussaan pääasiassa lähitulevaisuuden myyntitarkoituksia varten. Termillä "trading" tarkoitetaan useimmiten aktiivista ja jatkuvaa kaupankäyntiä, ja näiden arvopapereiden tarkoituksena on yleensä voittojen hankkiminen hyväksikäyttämällä arvopaperin lyhytaikaisia hintavaihteluita.

2) *Available-for-sale securities*. Velkakirja- ja osakesijoitukset, joita ei luokitella kuuluvaksi sijoituksiin, jotka yritys hankkii ja pitää hallussaan pääasiassa lähitulevaisuuden myyntitarkoituksia varten. Ryhmään eivät myöskään kuulu eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettut arvopaperit.

Yrityksen hankkimien ja hallussaan pitämien pääasiassa lähitulevaisuuden myyntitarkoituksia varten olevien velkakirja- ja osakesijoitusten realisoitumattomat voitot ja tappiot ilmoitetaan tuloslaskelmassa. Available-for-sale securities luokkaan kuuluvat arvopaperit ilmoitetaan tilinpäätöksessä käyvissä arvoissaan (fair value), mutta realisoitumattomia voittoja ja tappioita ei viedä tuloslaskelmaan, vaan ne ilmoitetaan oman pääoman ryhmässä omalla rivillään (realisoitumiseensa saakka).

Yrityksen on ilmoitettava erikseen available-for-sale ja held-to-maturity luokkiin kuuluvien arvopapereiden kokonaismarkkina-arvo, realisoitumattomien voittojen kokonaismäärä, realisoitumattomien tappioiden kokonaismäärä sekä arvopapereiden alkuperäiset hankintamenot arvopaperityypeittäin jokaisena tilinpäätöspäivänä. Lisäksi pankkien ja

muiden rahoituslaitosten (financial institutions²⁵) on ilmoitettava hallussaan pitämänsä arvopaperit arvopaperilajeittain²⁶. Lisäksi pankkien ja muiden rahoituslaitosten on ilmoitettava arvopaperit maturiteettityypeittäin. (FASB Statement No. 115 1993 s. 1552 kohdat 19 ja 20.)

Anne Beatty (1995) on selvittänyt tutkimuksessaan SFAS 115:n vaikutuksia pankkien arvopaperisijoitusten hallinnointiin. Beatty halusi selvittää kuinka pankkien halu vaikuttaa tilinpäätösten lukuihin ja oman pääoman volatiilisuuteen ilmenee pankin sijoitussalkun hallinnoinnissa.

Pankit ja eräät viranomaistahot vastustivat SFAS 115:n käyttöönottoa väittäen uuden laskentakäytännön aiheuttavan pankin oman pääoman arvon volatiilisuuden kasvua. Tämä lisääntynyt volatiilisuus ei kuitenkaan kuvaa pankin todellista oman pääoman volatiilisuutta. Seurauksena oman pääoman kasvaneesta volatiilisuudesta pankit joutuvat muuttamaan sijoitussalkkunsu rakennetta. Lisäksi SFAS 115:n vastustajat väittivät, että tilinpäätöksen lukuja on edelleen mahdollista manipuloida.

Beattyn tutkimuksen mukaan pankkien ja viranomaisten huoli SFAS 115:n vaikutuksista ei ollut aiheeton. Pankin hallussa olevien sijoitussalkun arvopapereiden (investment securities) osuus pieneni sekä niiden maturiteetti lyheni sillä vuosineljänneksellä, jonka aikana SFAS 115 astui voimaan. Lisäksi available-for-sale luokan arvopapereiden osuus supistui pankkien keskimääräisen velkaisuusasteen ja oman pääoman (equity) keskimääräisen tuottoasteen pienetessä. Nämä kaikki tutkimustulokset indikoivat Beattyn mukaan pankkien huolta SFAS 115:n aiheuttamasta oman pääoman volatiilisuuden kasvusta. Huoli johti muutoksiin sijoitussalkun hallinnoinnissa.

²⁵ Financial institutions: Banks, savings and loans associations, savings banks, credit unions, finance companies, and insurance companies. (SFAS 115 s. 1553)

²⁶ Major security types: a) equity securities, b) debt securities issued by the U.S. Treasury and other U.S. government corporations and agencies, c) debt securities issued by states of the United States and political subdivisions of the states, d) debt securities issued by foreign governments e) corporate debt securities f) mortgage-backed securities and g) other debt securities. (SFAS 115 s. 1552 kohta 19)

Beatty toteaa tutkimuksessaan pankin johdon kykenevän edelleen vaikuttamaan julkaistuihin SFAS 115:n mukaisiin tilinpäätöslukuihin. Sijoitussalkun hallinnointiin SFAS 115:n aikana näyttää vaikuttavan pankin halu vähentää tilinpäätöksessä ilmoitetun oman pääoman arvon volatiilisuutta. Lisäksi sijoitussalkun hallinnointiin vaikuttaa pankin halu säilyttää vaikutusmahdollisuus ilmoitettujen tuottojen määrään arvopapereiden myynnistä syntyvien pääomavoittojen avulla.

Beatty'n mukaan sijoitussalkun hallinnoinnissa havaittujen muutosten jatkuminen voi aiheuttaa merkittäviä vaikutuksia pankkitoimialaan sekä talouteen. Jos sijoitussalkun maturiteetti lyhenee, voi seurauksena olla pankkien korkotuottujen lasku tai pankin korkoriskin kasvaminen. Jos pankin mahdollisuudet myydä arvopapereita eräpäivään asti pidettäväksi tarkoitettujen arvopapereiden luokasta pienenevät, voivat pankin likviditeettiriskin ja korkoriskin hallinnasta koituvat kustannukset kasvaa. Edelleen, jos pankin toimintamahdollisuudet likviditeetin hallinnassa pienenevät, saattaisi pankkien kyky vastata kasvaneeseen luottojen kysyntään heiketä. Tällöin on mahdollista, että luotonsaanti vaikeutuisi. Lisäksi kasvanut altistuminen korkotason muutoksien vaikutuksille voisi tehdä pankkitoiminnan entistä volatiilisemmaksi liiketoiminnaksi.

Jos SFAS 115:n aiheuttamat vaikutukset pankin oman pääoman määrään huomioitaisiin kokonaisuudessaan laskettaessa viranomaisten määräämää pankin oman pääoman määrän minimitasoa, saattaisivat seuraukset tulla hyvin kalliiksi. Pankki saattaisi joutua hankkimaan lisää pääomia muuttuneen laskentakäytännön vuoksi. Viranomaiset saattaisivat pankin oman pääoman arvon vähentymisen seurauksena ryhtyä hallinnollisiin toimiin elinkykyisiä pankkeja vastaan. Syynä olisi uuden laskentakäytännön aiheuttama oman pääoman määrän lasku. Viranomaiset ovat kuitenkin päättäneet jättää SFAS 115:n aiheuttamat vaikutukset oman pääoman määrään huomioimatta laskettaessa pankin oman pääoman määrän minimitasoa. Tämä viranomaispäätös voikin aiheuttaa lisää muutoksia pankin sijoitussalkun hallinnoinnissa, jolloin SFAS 115:n haitalliset vaikutukset lievenisivät. (Beatty 1995 s. 38.)

5. MARKKINAHINTAISEN ARVOSTUKSEN NÄKYMÄT SUOMESSA

5.1 Paineet markkinahintaiseen arvostukseen

Tutkimuksessani olen keskittynyt tarkastelemaan Yhdysvalloissa markkinahintaisesta arvostuksesta käytyä keskustelua. Siellä 1980-luvun puolivälissä puhjennut säästöpankkikriisi seurannaisvaikutuksineen synnytti voimakkaan keskustelun pankkitoiminnan valjastamisesta uudelleen tiukemman kontrollin alaiseksi. Kriisi herätti viranomaiset pohtimaan, miten pankkien konkurssit voitaisiin vastaisuudessa estää. Pankkikonkurssit tulevat yhteiskunnalle erittäin kalliiksi, koska talletussuojajärjestelmän ollessa voimassa joutuvat veronmaksajat viime kädessä kattamaan konkurssien kustannukset. Yhdysvalloissa eräänä keinona pankkien konkurssien vähentämiseen on esitetty markkinahintaista arvostusta (market value accounting, MVA). Markkinahintaista arvostusta onkin vähitellen alettu tuoda pankkien tilinpäätöksiin.

Euroopan Unionin 8. päivänä joulukuuta 1986 antaman pankkien ja muiden rahoituslaitosten tilinpäätöksestä ja konsolidoidusta tilinpäätöksestä säätävän direktiivin mukaan Euroopan Unionin jäsenvaltio voi lainsäädännössään vaatia tai sallia sijoitusomaisuuteen kuulumattoman luovutettavissa olevan arvopaperin (transferable securities which are not held as financial fixed assets) markkinahintaisen arvostuksen.²⁷ Euroopan Unionin antamaa mahdollisuutta markkinahintaiseen arvostukseen onkin jo käyttänyt hyväkseen ainakin Tanska ja Iso-Britannia. Myös International Accounting

²⁷ Alkuperäinen tekstimuoto direktiivissä on seuraavanlainen:

1. Where transferable securities which are not held as financial fixed assets are shown in the balance sheet at purchase price, credit institutions shall disclose in the notes on their accounts the difference between the purchase price and the higher market value of the balance sheet date.

2. The Member States may, however, require or permit those transferable securities to be shown in the balance sheet at the higher market value at the balance sheet date. The difference between the purchase price and the higher market value shall be disclosed in the notes on the accounts. (Council Directive of 8 December 1986 on the Annual Accounts and Consolidated Accounts of Banks and Other Financial Institutions. 86/635/EEC. Article 36.).

Standards Committee (IASC) on julkaissut ohjeita, joiden mukaan markkinahintainen arvostus on mahdollista.²⁸

Tanskan jo useiden vuosien ajan soveltama markkinahintainen arvostus ei ulotu pankin kaikkiin taseen eriin, vaan ainoastaan osaan niistä. Tanskassa alimman arvon periaatteen mukaista arvostusta ei saa soveltaa sellaisille arvopapereille, joille on saatavissa markkinahintanoteeraus. Ulkomaan rahan määräinen omaisuus samoin kuin ulkomaan rahan määräiset velat arvostetaan Tanskassa pääasiallisesti tilinpäätöspäivän avistakurssiin. Samoin avoinna olevat ulkomaan rahan määräiset avistakaupat sekä arvopapereiden spotkaupat arvostetaan avistakurssiin. Avoinna olevat termiinkaupat arvostetaan tilinpäätöshetken termiinkurssiin. Avoinna olevat futuurisopimukset arvostetaan tilinpäätöspäivän markkina-arvoihin. Myös swapit arvostetaan markkina-arvoihinsa. Markkina-arvona pidetään tulevaisuuden kassavirtojen nykyhetkeen diskontattua arvoa.²⁹

Møller ja Nielsen (1995) käsittelevät tutkimuksessaan Pohjoismaiden pankkikriisejä. He toteavat, että tanskalaisten pankkien vuosien 1982 - 1993 tappioiden ja varausten prosentiosuuksien keskiarvo luottojen yhteismäärästä oli suurempi kuin muissa Pohjoismaissa³⁰, mutta siitä huolimatta Tanskan pankit ovat selvinneet pankkikriisistä muiden Pohjoismaiden pankkeja paremmin. Yhtenä syynä Tanskan parempaan tilanteeseen Møller ja Nielsen pitävät Tanskan jo pitkään soveltamaa markkinahintaista arvostusta. Møllerin ja Nielsenin mukaan markkinahintainen arvostus antaa hankintahintaista arvostusta selkeämmän kuvan pankin todellisesta taloudellisesta tilanteesta pankin johdolle ja valvontaviranomaisille. Markkinahintainen arvostus varoittaa ajoissa omaisuusarvojen laskusta ja jättää siten enemmän aikaa tarvittaville toimenpiteille. Tanskan markkinahintaista arvostusta soveltavat pankit eivät ole voineet piilottaa ongelmiaan samalla tavoin kuin muiden Pohjoismaiden hankintahintaista omaisuuserien arvostusta soveltavat pankit.

²⁸ IAS 25: Accounting for Investments ja IASC:n ehdotus uudeksi standardiksi E48: Financial Instruments.

²⁹ Lisätietoa Tanskan tavasta soveltaa markkinahintaista arvostusta, katso Bernard - Merton - Palepu 1992.

³⁰ Tanska 2,1; Suomi 1,5; Norja 1,5; Ruotsi 1,9

Britanniassa on samoin sovellettu vaihto-omaisuuden markkinahintaista arvostusta jo jonkin aikaa. Britanniassa pankit voivat valita joko alimman arvon periaatteen mukaisen arvostuksen tai markkinahintoihin perustuvan arvostuksen kun kyseessä on siirrettävissä oleva arvopaperi. Arvopaperi voi olla joko noteerattu tai noteeraamaton. Ulkomaan rahan määräinen omaisuus samoin kuin ulkomaan rahan määräiset velat arvostetaan pääasiallisesti tilinpäätöspäivän kurssiin. Valuuttamääräinen sijoitusomaisuus voidaan arvostaa joko tilinpäätöshetken kurssiin tai hankintahetken kurssiin. (Delbetänkanden av Redovisningskommittén. Del II 1994 s. 184.)

Alimman arvon periaatteen mukaista vaihto-omaisuuden arvostusta sovelletaan tällä hetkellä Suomen lisäksi esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassa. Ruotsin viranomaiset ovat kuitenkin jo ryhtyneet tutkimaan Euroopan Unionin tuomaa mahdollisuutta siirtyä markkinahintaiseen arvostukseen. Asiaa tutkimaan perustetun komitean pohdinnan tuloksena on valmistunut komiteanmietintö, jossa ehdotetaan markkinahintaisen arvostuksen soveltamista vaihto-omaisuuteen (omsättningstillgångar). Realisoitumattomat voitot ja tappiot erotettaisiin realisoituneista voitoista ja tappioista laskettaessa oman pääoman määrää, jotta realisoitumattomia voittovaroja ei jaettaisi voitonjakona ulos yrityksestä (Delbetänkanden av Redovisningskommittén. Del II 1994 s. 183 ja 184.)

Suomessa markkinahintaista arvostusta sovelletaan tällä hetkellä valuuttamääräisten erien muuttamiseen Suomen markkoiksi sekä korko- ja valuuttajohdannaisiin sopimuksiin. Suomessa markkinahintainen arvostus ei koske arvopapereita, toisin kuin Tanskassa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Suomen lainsäädännön harmonisointityö Euroopan Unionin direktiivejä vastaavaksi tulee kuitenkin jatkumaan, jolloin on hyvin todennäköistä, että markkinahintaisen arvostuksen soveltamisalaa laajennetaan. Suomi on kautta aikojen tarkkaillut naapurinsa Ruotsin lainsäädäntöhankkeita, joten on varsin luonnollista, että Ruotsissa valmistunut komiteanmietintö ei jää huomiotta Suomenkaan viranomaisten keskuudessa. Koska Ruotsi on ryhtynyt selvittämään markkinahintaisen arvostuksen viemistä lainsäädäntöönsä, ei Suomi voi jäädä toimeettomaksi. Suomalaisilla pankeilla täytyy olla yhtäläiset kilpailuedellytykset ruotsalaisten pankkien kanssa, joten myös suomalaisilla

pankeilla tulee olla mahdollisuus markkinahintaisen arvostuksen soveltamiseen. Rahoitustarkastus onkin määritellyt markkina-arvostuksen (mark-to-market) yhdeksi tulevaisuuden trendiksi ja tulevaisuudessa onkin mahdollista, että markkinahintaista arvostusta sovelletaan myös arvopapereihin.³¹ On siis todennäköistä, että Suomessa on pian voimassa käytäntö, jonka mukaan aktiivisen kaupankäynnin kohteena olevien arvopapereiden realisoitumattomat kurssivoitot voidaan kirjata luottolaitoksen sidottuun omaan pääomaan omana ryhmänään. Rahoitustarkastus on jo antanut määräyksen, jonka mukaan luottolaitoksen on 1.1.1995 lähtien ilmoitettava *tilinpäätöksen liitetiedoissa* luovutettavaksi tarkoitettujen arvopapereiden yhteenlaskettu markkina-arvojen ja kirjanpitoarvojen erotus. Tätä voidaan pitää askeleena kohti arvopapereiden täydellisempää markkina-arvostusta.

5.2 Pankin taseen markkinahintaisen arvostuksen kohteet

Rahoitustarkastus on laatinut luottolaitosten noudatettaviksi uudet tuloslaskelma- ja tasekaavat sekä liitetietovaatimukset. Uudet vaatimukset astuivat voimaan 1.1.1995 alkaen ja ne perustuvat rahoitustarkastuksen luottolaitoksen tilinpäätöksestä antamien määräysten lisäksi luottolaitostoiminnasta annettuun lakiin. Rahoitustarkastuksen määräyksen ja luottolaitostoiminnasta annetun lain taustalla ovat puolestaan Euroopan Unionin neljäs ja seitsemäs yhtiöoikeudellinen direktiivi sekä pankkien ja muiden rahoituslaitosten tilinpäätöksestä ja konsolidoidusta tilinpäätöksestä annettu direktiivi. Liitteessä I ja II ovat rahoitustarkastuksen määräysten mukaiset luottolaitosten uudet tuloslaskelma- ja tasekaavat.

Tuloslaskelmakaavassa tapahtuneista muutoksista oleellisimpia ovat kulujen ja tuottojen jaottelu erikseen luovutettaviksi tarkoitetuista arvopapereista ja muista arvopapereista sekä muiden kuin luovutettaviksi tarkoitettujen arvopapereiden arvonalennusten esittäminen erikseen tuloslaskelmakaavassa. Luottolaitoksen uudessa tasekaavassa huomio kiinnittyy

³¹ Sarsan luento rahoitusinstrumenteista (SEFEK) 20.4.1995

luottolaitoksen omaisuuden jaotteluun. Uudessa tasekaavassa on nimittäin luovuttu jaottelusta rahoitus-, vaihto-, sijoitus-, käyttö- ja muuhun omaisuuteen. Tilalla on jako omassa käytössä olevaan, luovutettavaksi tarkoitettuun ja useampana tilikautena tuloa tuottamaan tarkoitettuun omaisuuteen. Omaisuuserien esittäminen perustuu siis nykyisin vaadetyyppijakoon entisen omaisuuslajijaottelun asemasta.

Tämän osuuden tarkoituksena on käydä läpi olennaisimmat luottolaitoksen taseen erät sekä pohtia kulloinkin kyseessä olevan taseen erän mahdollista markkinahintoihin arvostamista. Tarkastelu perustuu rahoitustarkastuksen uuteen tasekaavaan. Tase-erän sisältöä kuvaavat selitykset ovat peräisin rahoitustarkastuksen antamista luottolaitoksen tilinpäätöstä koskevista määräyksistä. Pohdinnan taustalla on Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten tuloksia ja markkinahintaisen ja hankintahintaisen arvostuksen kannattajien argumentteja. Jokaisen tase-erän kohdalla viitataan lisäksi Tanskan käytäntöön, koska Tanskassa markkinahintaista arvostusta on sovellettu useiden vuosien ajan.

VASTAAVAA

a) Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä

"Erään luetaan velkakirjaan perustuvat sellaiset saamiset, joita ei lueta vastaavaa puolen kohtaan saamistodistukset (b). Tällaisia saamisia ovat muille kuin luottolaitoksille ja keskuspankeille annetut luotot ja muut sellaiset saamiset."

Markkinahintojen saaminen pankin myöntämille luotoille on vaikeaa luottoihin liittyvän yksityisen informaation vuoksi. Lisäksi luottosalkun arvopaperistaminen on Suomessa harvinaista, joten esimerkiksi asuntoluotoille ei ole saatavissa markkinahintoja. Luottojen arvostus markkinahintoihin on tällä hetkellä vaikeaa, mutta voi tulla ajankohtaiseksi tulevaisuudessa arvopaperistamisen yleistyessä.

Tanskassa luottosalkun (loan portfolio) markkina-arvo pyritään estimoimaan ottamalla huomioon luottotappioiden mahdollisuus. Tanskassa suurin osa pankkien luotoista on vaihtuvakorkoisia (korkoriski poistuu). Siten luottosalkun nimellisarvon ja sen markkina-arvon eron suurimpana syynä voidaan pitää muutoksia luottoriskin määrässä. Tanskassa luottotappiovarauksen on oltava riittävä kattamaan sekä tunnetut että odotettavissa olevat luottotappiot (both known and foreseeable losses). Lainasalkun markkina-arvoa approksimoi salkun nimellisarvo vähennettynä luottotappiovarauksilla. Riittävien luottotappiovarausten estimointiprosessia pidetään Tanskassa kuitenkin subjektiivisena ja siten manipuloinnille alttiina. (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 20.)

b) Saamistodistukset

"Saamistodistuksiin luetaan esimerkiksi sijoitus-, yritys- ja kuntatodistukset sekä valtion velkasitoumukset, obligaatiot, debentuurit ja muut joukkovelkakirjalainat, talletustodistukset ja muut sellaiset jälkimarkkinakelpoiset haltija- ja määrännäisvelkasitoumukset sekä niihin liittyvät erääntyneet ja erääntymättömät lyhennyskupongit lukuun ottamatta asiakkaan rahoittamiseksi hankittuja, suoraan luotonantoon rinnastettavia muita kuin luovutettavaksi tarkoitettuja saamistodistuksia. Lisäksi saamistodistuksiin luetaan optio- ja vaihtovelkakirjalainat."

Saamistodistuksen markkinahintainen arvostus on yksinkertaisinta silloin, kun sille on saatavissa noteerattu markkinahinta aktiivisilta jälkimarkkinoilta. Jos saamistodistukselle ei ole saatavissa hintanoteerausta, on mahdollista käyttää erilaisia markkinahintojen estimointimenetelmiä (esimerkiksi nykyarvomenetelmä). Saamistodistuksien arvostus markkina-arvoonsa olisi suhteellisen yksinkertaista. Koska noteeraamattomien arvopapereiden hintojen estimointiin liittyy erilaisia estimaatteja vääristäviä epävarmuustekijöitä, olisi markkinahintaisessa arvostuksessa syytä lähteä liikkeelle aktiivisilla markkinoilla noteeratuista saamistodistuksista.

Tanskassa noteeratut joukkovelkakirjalainat arvostetaan markkinahintoihinsa. Sellaiset joukkovelkakirjalainat, joille ei ole saatavissa markkinahintaa, arvostetaan alimman arvon periaatteen mukaisesti (lower of cost or market value). (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 20.)

c) Osakkeet ja osuudet

"Erään luetaan osakkeet, kantarahasto- ja sijoitusosuudet ja muut sellaiset osuudet, jotka tuottavat oikeuden yhteisön omaan pääomaan. Osakkeisiin ja osuuksiin rinnastetaan niiden merkintään tai tuottoon oikeuttavat todistukset sekä rahasto-osuudet. Erään ei kuitenkaan lueta osakkuusyritysosakkeita eikä tytäryritysosakkeita."

Osakkeiden ja osuuksien markkinahintainen arvostus on yksinkertaisinta silloin, kun niille on saatavissa noteeratut markkinahinnat aktiivisilta jälkimarkkinoilta. Jos osakkeille tai osuuksille ei ole saatavissa hintanoteerauksia, on osakkeen tai osuuden arvo mahdollista estimoida erilaisten markkinahintojen estimointimenetelmien avulla (esim. matriisihinnoittelu tai nykyarvomenetelmä). Lisäksi luottolaitoksen johdon arviota osakkeen tai osuuden arvosta olisi mahdollista käyttää hyväksi. Tämä taseen erä olisi suhteellisen yksinkertaista arvostaa markkina-arvoonsa. Noteeraamattomien arvopapereiden hintojen estimointiin liittyvien epävarmuustekijöiden vuoksi olisi markkinahintaisessa arvostuksessa syytä lähteä liikkeelle aktiivisilla markkinoilla noteeratuista osakkeista ja osuuksista.

Tanskassa noteeratut osakkeet ja osuudet arvostetaan markkinahintoihinsa. Sellaiset osakkeet ja osuudet, joille ei ole saatavissa markkinahintaa, arvostetaan alimman arvon periaatteen mukaisesti (lower of cost or market value). (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 20.)

d) Aineettomat hyödykkeet

"Erään luetaan aktivoituneet aineettomien oikeuksien hankintamenot, liikkeen ostamisen yhteydessä syntynyt liikearvo ja muut sellaiset huomattavat menot, joista odotetaan tuloa useammalta kuin yhdeltä vuodelta."

Aineettomien hyödykkeiden arvostaminen markkina-arvoihinsa on erittäin hankala prosessi, koska subjektiivisen harkinnan osuus on väistämättä suuri. Lisäksi estimoitujen markkina-arvojen tarkastus olisi vaikeaa. Aineettomien hyödykkeiden markkinahintainen arvostus ei olekaan käytössä missään markkinahintaista arvostusta soveltavassa maassa.

e) Aineelliset hyödykkeet

"Erään luetaan maa-alueet, rakennukset, kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet sekä koneet ja kalusto ja muu sellainen irtain omaisuus."

Edellä mainitut hyödykkeet arvostetaan tilinpäätöksessä varovaisuuden periaatteen mukaisesti, jotta luottolaitos ei pääsisi manipuloimaan oman pääomansa määrää esimerkiksi rakennuksen arvoa korottamalla. Omaisuuserän arvonkorotus voidaan tehdä vain erityistapauksissa omaisuuserän todennäköisen luovutushinnan ollessa tilinpäätöspäivänä pysyvästi hankintamenoa olennaisesti suurempi. Maa-alueiden, kuten muidenkin tähän ryhmään kuuluvien omaisuuserien, markkinahintainen arvostus edellyttäisi subjektiivista harkintaa, koska objektiivista markkinahintaa ei ole saatavissa. Kiinteistönvälitysliikkeet voivat tietenkin antaa arvioita esimerkiksi maa-alueen tai rakennuksen markkina-arvosta, mutta tällaiset markkina-arvot vaihtelevat arvion suorittajan mukaan.

Tanskassa maa-alueiden ja rakennusten tasearvoja voidaan korottaa tai laskea viranomaisten määräysten mukaisesti. Edellytyksenä on kuitenkin arvonmuutoksen pysyvyys. Markkinahintaista arvostusta ei siis voida soveltaa maa-alueisiin ja rakennuksiin. (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 21.)

VASTATTAVAA

a) Velat yleisölle ja julkisyhteisöille

"Erään luetaan velat muille kuin luottolaitoksille ja keskuspankeille. Alaryhmään 'Talletukset' kuuluvat luottolaitostoinnasta annetun lain 50 §:ssä tarkoitetuille ottolainautileille otetut talletukset.³² Alaryhmään 'Muut velat' kuuluvat sellaiset muille kuin luottolaitoksille ja keskuspankeille olevat velat, joita ei lueta talletuksiin."

Vaadittaessa maksettavien avistatilien voisi kuvitella olevan jo markkina-arvossaan, koska niillä olevat talletukset voidaan nostaa milloin tahansa. Pankkitoiminta perustuu kuitenkin olettamukseen, että tallettajat eivät nosta koko tallettamaansa määrää kerralla. Talletusten arvo pankeille on siten suurempi kuin niiden tasearvo talletuksiin liittyvien aineettomien hyödykkeiden vuoksi (core deposit intangible). Määräaikaistalletustilien markkina-arvo on vaadittaessa maksettavien avistatilien arvoa korkeampi, koska tallettajat eivät voi nostaa määräaikaistalletusta heti. Talletusten todellisen markkina-arvon estimointiin (mukana aineettomat hyödykkeet, kuten pitkäaikainen asiakassuhde) liittyy kuitenkin runsaasti subjektiivisuutta, joten markkinahintaisen arvostuksen soveltaminen tähän taseen erään ei ole järkevää.

Tanskassa vastattavaa puolen eriä ei arvosteta markkina-arvoihinsa. Koska kuitenkin suurin osa tanskalaisten pankkien vastattavaa puolen eristä on maturiteetiltaan lyhyitä, eivät korkotason vaihtelut aiheuta suuria muutoksia kyseisten erien markkina-arvossa (korkoriskin merkitys pieni). Myöskään aineettomien hyödykkeiden markkinahintaista arvostusta ei sovelleta. (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 21.)

³² "Talletuksella tarkoitetaan tässä laissa yleisöltä vastaanotettuja takaisinmaksettavia varoja, jotka on vastaanotettu rahoitustarkastuksen hyväksymät yleiset ehdot täyttävälle tilille." (Laki luottolaitostoinnasta 30.12.1993/1607 50 § 1 mom.)

b) Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat

"Yleiseen liikkeeseen lasketulla velkakirjalla tarkoitetaan luottolaitoksen yleiseen liikkeeseen laskemaa joukkovelkakirjaa, sijoitustodistusta ja muuta sellaista jälkimarkkinakelpoista haltija- tai määrännäisvelkasitoumusta."

Jos luottolaitoksen yleiseen liikkeeseen laskemalla joukkovelkakirjalla, sijoitustodistuksella tai muulla jälkimarkkinakelpoisella haltija- tai määrännäisvelkasitoumuksella käydään kauppaa aktiivisilla markkinoilla, on sille saatavissa markkina-arvo. Tämä taseen vastattavaa puolen erä olisi siten mahdollista arvostaa markkina-arvoonsa.

Tanskassa markkinahintaista arvostusta ei sovelleta vastattavaa puolen eriin. Suurin osa tanskalaisten pankkien vastattavaa puolen eristä on maturiteetiltaan lyhyitä (kuten pankkien sijoitustodistukset), joten korkotason vaihtelut eivät aiheuta suuria muutoksia kyseisten erien markkina-arvossa (korkoriskin merkitys pieni). (Bernard - Merton - Palepu 1992 s. 21.)

6. LOPPUPÄÄTELMÄT

Tutkimuksessani olen tarkastellut pankin omaisuuserien markkina-arvoihin perustuvan laskentakäytännön etuja ja haittoja. Havaitsin, että markkinahintaisen arvostuksen käytännön toteuttamiseen liittyy monia ongelmia, kuten markkinahintojen estimointiin liittyvä subjektiivisuus. Markkina-arvoihin perustuvassa arvostuksessa on kuitenkin myös useita merkittäviä etuja. Markkinahintainen arvostus ottaa esimerkiksi huomioon korkotason vaihteluiden vaikutukset pankin oman pääoman arvoon, kun taas hankintahintainen arvostus ei huomioi korkotason vaihteluita oman pääoman arvossa. Yhdysvaltojen säästöpankkikriisin kustannukset yhteiskunnalle olisivat todennäköisesti jääneet vähäisemmiksi, jos markkinahintainen arvostus olisi ajoissa varoittanut valvontaviranomaisia pankkien omaisuusarvojen nopeasta laskusta. Esimerkkejä ei kuitenkaan tarvitse välttämättä hakea Yhdysvalloista saakka, sillä myös Suomessa pankit ovat menestyneet heikosti. Suomalaisten pankkien vuoden 1995 ensimmäisen neljänneksen osavuositarkastuksia tutkiessaan voi havaita, että arvopaperikaupan katteet ovat negatiiviset. Pankkien luovutettavaksi tarkoitettujen saamistodistusten ja osakkeiden ja osuuksien myyntikatteen sekä kyseisten arvopapereiden kirjanpitoarvoon tehtyjen arvonalennusten yhteissumma on siis negatiivinen. Väärän korkonäkemyksen seurauksena monien suomalaisten pankkien joukkovelkakirjasalkuista aiheutuneet tappiot ovat olleet suuria. Pankit olettivat korkojen laskevan, kun ne pankkien yllätykseksi tosiasiallisesti nousivatkin.

Markkinahintainen arvostus antaisi selkeämmän kuvan pankin taseen taustalla tapahtuvista asioista. Sijoittajien ja viranomaisten olisi helpompaa saada ajankohtaista ja manipulointamatonta tietoa pankin taloudellisesta tilanteesta eli oman pääoman määrästä. On kuitenkin tärkeää huomata markkinahintaiseen arvostukseen liittyvät puutteet: Markkinahintoja ei ole saatavissa kaikille pankin taseen erille. Jos näitä puuttuvia hintanoteerauksia ryhdyttäisiin estimoimaan, saattaisi tuloksena olla liikaa subjektiivisia näkemyksiä sisältävää informaatiota. Tanskassa pankin taseen epäsymmetrinen arvostus markkina-arvoihin näyttää lisänneen pankin tuloksen volatiilisuutta. Taseen korkoriskiltä suojaamisen merkitys kasvaa, koska tuloksen lisääntynyt volatiilisuus voisi muuten aiheuttaa

hankaluuksia pankille.

Liittyttyään Euroopan Unioniin on Suomi harmonisoinut aktiivisesti lainsäädäntöään Euroopan Unionin direktiivien vaatimuksia vastaaviksi. Koska Suomi on pieni valtio, ovat sen mahdollisuudet Euroopan Unionissa muodostuviin kirjanpitoikäytäntöihin vaikuttamiseen varsin vähäiset. Suomen onkin lainsäädännöllään varmistettava, että suomalaisilla luottolaitoksilla on samat lähtökohdat kuin muillakin Euroopan Unionin alueella toimivilla luottolaitoksilla. Ulkoiset paineet pakottavat Suomen ottamaan kantaa markkinahintaiseen arvostukseen, sillä Tanska ja Iso-Britannia ovat jo käyttäneet hyväkseen Euroopan Unionin antamaa mahdollisuutta markkinahintaiseen arvostukseen. Lisäksi naapurimme Ruotsi on viemässä lakiinsa mahdollisuutta arvostaa vaihto-omaisuus (omsättningsstillgångar) markkina-arvoonsa.

Suomen tuskin kannattaa ryhtyä markkinahintaisen arvostuksen edelläkävijäksi soveltamalla sitä muiden maiden käytäntöjä kattavammin. Markkinahintaisen arvostuksen soveltamisessa kannattaa lähteä varovaisesti liikkeelle. Rahoitustarkastus onkin uusissa määräyksissään luottolaitoksen tilinpäätöksestä (astuivat voimaan 1.1.1995) ryhtynyt vaatimaan informaatiota arvopapereiden markkina-arvoista. Rahoitustarkastuksen määräysten mukaan on tilinpäätöksen liitetiedoissa ilmoitettava "luovutettavaksi tarkoitetuiksi arvopapereiksi merkittyjen, julkisesti noteerattujen arvopapereiden todennäköisen luovutushinnan ja sitä alhaisemman kirjanpitoarvon erotusten yhteenlaskettu määrä." (Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994 s. 27; 11 §)

Yhdysvalloissa arvopaperit jaotellaan kolmeen tilinpäätöskäsittelytavoiltaan erilaiseen luokkaan. Yrityksen hankkimien ja hallussaan pitämien pääasiassa lähitulevaisuuden myyntitarkoituksia varten olevien (trading securities) velkakirja- ja osakesijoitusten realisoitumattomat voitot ja tappiot ilmoitetaan tuloslaskelmassa. Available-for-sale securities luokkaan kuuluvat arvopaperit ilmoitetaan tilinpäätöksessä käyvissä arvoissaan, mutta realisoitumattomia voittoja ja tappioita ei viedä tuloslaskelmaan, vaan ne ilmoitetaan oman pääoman ryhmässä omalla rivillään. Kolmas luokka sisältää sellaisia

velkakirjasijoituksia, jotka yrityksen on tarkoitus pitää niiden eräpäivään saakka (held-to-maturity). Edellisen ehdon lisäksi yrityksen on kyettävä pitämään nämä velkakirjasijoitukset hallussaan niiden eräpäivään saakka. Nämä sijoitukset arvostetaan tilinpäätöksessä hankintamenoonsa. Siirrot näiden luokkien välillä ovat sallittuja vain erityistapauksissa (katso kohta 4.3).

Suomessa markkinahintaisen arvostuksen soveltamisessa luottolaitoksille voitaisiin lähteä liikkeelle sellaisista vastaavaa puolen ryhmien "Saamistodistukset" ja "Osakkeet ja osuudet" arvopapereista, joille on saatavissa hintanoteeraukset. Rahoitustarkastuksen määräyksistä voidaankin havaita viitteitä näiden erien arvostamisesta tulevaisuudessa taseessa markkina-arvoihin. Arvopaperit olisi Suomessakin järkevää asettaa eri luokkiin niiden hallussapitotarkoituksen mukaisesti (held-to-maturity securities / available for sale securities / trading securities). Näiden eri luokkien arvopapereiden kirjanpidolliset käsittelyt tilinpäätöksessä olisivat keskenään erilaisia. Luokkien välisille siirroille ja held-to-maturity luokasta myynnille määrättäisiin vastaavanlaiset ehdot kuin Yhdysvalloissa. Siten luottolaitoksen mahdollisuudet tuloksen manipulointiin tilinpäätöksessä pienenisivät.

Taseen muiden omaisuuserien markkinahintojen estimointiprosessiin sisältyy niin paljon subjektiivista harkintaa, että taseeseen vietyä markkinahintaista arvostusta ei voida pitää järkevänä. Tulevaisuudessa markkinoiden kehittyessä ja hintanoteerausten saatavuuden parantuessa tilanne saattaa muuttua. Tilinpäätöksen liitetietona on tietenkin mahdollista ilmoittaa markkinahintojen estimoinnille olennaisia tietoja. Siten tilinpäätöksien hyväksikäyttäjät voivat itse tehdä arvioita luottolaitoksen omaisuuserien markkina-arvoista.

LÄHDELUETTELO

Aaltonen - Aurikko - Kontulainen (1994) Rahapolitiikka Suomessa. Suomen Pankki A:90. Helsinki.

Barth, Mary E. (1994) Fair Value Accounting: Evidence from Investment Securities and The Market Valuation of Banks. The Accounting Review. Volume 69. No. 1. January.

Beatty, Anne (1995) The Effects of Fair Value Accounting on Investment Portfolio Management: How Fair Is It ? Federal Reserve Bank of St. Louis. Review. Volume 77. No. 1. January / February.

Berger, A. N. - King, K. - O'Brien, J. (1991) The Limitations of Market Value Accounting and a More Realistic Alternative. Journal of Banking and Finance. No. 15.

Bernard, Victor L. - Merton, Robert C. - Palepu, Krishna G. (1992) Mark-to-market Accounting for U.S. Banks and Thrifts: Lessons from the Danish Experience. Working Paper. Division of Research. Harvard Business School.

Delbetänkande av Redovisningskommittén. Del II (1994) Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. En anpassning av den svenska redovisningslagstiftningen till EG:s redovisningsdirektiv för banker och andra finansiella institut och för försäkringsföretag. Statens offentliga utredningar (SOU) 1994:17. Justitiedepartementet. Stockholm.

Edwards, Franklin R. - Mishkin, Frederic S. (1995) The Decline of Traditional Banking: Implications for Financial Stability and Regulatory Policy. NBER Working Paper Series. Working Paper No. 4993. January.

Euroopan Unionin direktiivit:

Fourth Council Directive 78/660/EEC. 1978. Treaty on the Annual Accounts of Certain Types of Companies.

Council Directive of 8 December 1986 on the Annual Accounts and Consolidated Accounts of Banks and Other Financial Institutions. 86/635/EEC

Seventh Council Directive 83/349/EEC. 1983.

Financial Accounting Standards Board (FASB). FASB Accounting Standards. Original Pronouncements. Accounting Standards as of June 1, 1993. Volume I.

FASB Statement No. 105: Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-Balance-Sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risk. March 1990.

FASB Statement No. 107: Disclosures about Fair Value of Financial Instruments. December 1991.

FASB Statement No. 115: Accounting for Certain Investments in Debt and Equity Securities. May 1993.

Halme, Liisa - Launiainen, Paula (toim.) (1989) Suomalaisten ja ulkomaisten pankkien tilinpäätöskäytäntö. Suomen Pankki A:71. Helsinki.

Hoskin, Robert E. (1994) Financial Accounting: A User Perspective. John Wiley & Sons, Inc.

Jännäri, K. - Koskenkylä, H. (1995) Suomen pankkikriisin syiden tarkastelua. Suomen Pankki. Rahoitusmarkkinaosasto. Työpaperi 3/95.

Kauppa- ja teollisuusministeriö (1990) Kirjanpitolainsäädännön uudistamiskomitean mietintö. 1990:45. Helsinki.

Leppiniemi, Jarmo (1994) Hyvä kirjanpitolapa: Mikä on sallittua, mahdollista, kiellettyä? Viides painos. Jyväskylä.

Mengle, David L. (1989) The Feasibility of Market Value Accounting for Commercial Banks. Federal Reserve Bank of Richmond. Working Paper 89-4.

Miller, Roger - VanHoose, David (1993) Modern Money and Banking. Third Edition. McGraw-Hill International Editions.

Morris, Charles S. - Sellon, Gordon H. (1991) Market Value Accounting for Banks: Pros and Cons. Federal Reserve Bank of Kansas City. Economic Review. March / April.

Møller, Michael - Nielsen, Niels (1995) Some Observations on the Nordic Bank Crisis: A Survey. Institute of Finance. Copenhagen Business School. Working Paper 95-8. September.

O'Hara, Maureen (1993) Real Bills Revisited: Market Value Accounting and Loan Maturity. Journal of Financial Intermediation. No. 3.

Rahoitustarkastuksen määräykset:

Määräys luottolaitoksen tilinpäätöksestä 6.10.1994. 106.1.

Määräys luottolaitoksen kirjanpidosta 6.10.1994. 106.3.

Saario, Martti (1959) Meno-tulo-kirjanpito. Keuruu.

Sinkey, Joseph F. Jr. (1993) Commercial Bank Financial Management. Macmillan Publishing Co., Inc. New York.

Suomen laki:

Rahoitustarkastuslaki 11.6.1993/503

Kirjanpitolaki 10.8.1973/655

Laki luottolaitostoiminnasta 30.12.1993/1607

Tilintarkastus ja hyvä kirjanpitolaki. WIDERI. Niilekselä, Hannu (1986) Meno-tuloteoria ja tilinpäätöskäytäntö Suomessa. Helsinki.

U.S. Department of the Treasury (1991) Modernizing the Financial System: Recommendations for Safer, More Competitive Banks. Washington. February.

Valtiovarainministeriö (1991) Finanssiryhmäkomitean mietintö 1991:36. Helsinki.

Wolfe, Simon (1992) Market Value Accounting Procedures: Innovative or Insufficient? Discussion Paper No. 92-57. Department of Accounting and Management Science. University of Southampton. December.

LUENNOT:

Leppiniemi, Jarmo (HKKK): Tilinpäätöstä koskeva uusi ja odotettavissa oleva sääntely. Suomen Pankki 12.4.1995.

Sarsa, Erkki (rahoitustarkastus): Rahoitustarkastuksen uudet johdannaisinstrumentteja koskevat määräykset ja niiden tulkinta. (SEFEK OY:n kurssi Rahoitusinstrumentit - miten käsittelet johdannaisinstrumentit laskentatoimessa ? 20.4.1995.)

ARTIKKELIT:

LeGrand, Jean E. (1993) Singing a Mark-to-market Song. The Bankers Magazine. November / December.

McGough, Robert (1992) "Blood Will Run in the Streets". Financial World. Volume 161. No. 10. May.

Miller, Stephen H. (1992) SEC Market Value Conference: Experts Urge Mark-to-market. Journal of Accountancy. January.

Saarikivi, Raimo (1995) Luottolaitosten tuloslaskelma- ja tasekaavat. Tilintarkastus No. 1.

LIITTEET

Liite I:

Luottolaitoksen tuloslaskelman kaava 1.1.1995 lähtien

Korkotuotot

Saamisista luottolaitoksilta ja keskuspankeilta

Saamisista yleisöltä ja julkisyhteisöiltä

Saamistodistuksista

Muut korkotuotot

Leasingtoiminnan nettotuotot

Korkokulut

Veloista luottolaitoksille ja keskuspankeille

Veloista yleisölle ja julkisyhteisöille

Yleiseen liikkeeseen lasketuista velkakirjoista

Veloista, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla

Pääomasijoituksista

Muut korkokulut

Rahoituskate

Osinkotuotot

Palkkiotuotot

Palkkiokulut

Arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan kate

Arvopaperikaupan kate

Saamistodistuksista

Osakkeista ja osuuksista

Muista

Valuuttatoiminnan kate

Muut toimintatuotot

Hallintokulut

Henkilökulut

Palkkakulut

Eläkekulut

Muut sosiaalikulut

Muut henkilökulut

Muut hallintokulut

Poistot

Muut toimintakulut

Luotto- ja takaustappiot

Muiden kuin luovutettavaksi tarkoitettujen arvopapereiden arvonalennukset

Liikevoitto

Satunnaiset tuotot

Satunnaiset kulut

Tulos ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja

Vapaaehtoisten varausten lisäys tai vähennys

Yleisen tappiovarauksen lisäys tai vähennys

Muiden varausten lisäys tai vähennys

Välittömät verot

Tilikauden voitto tai tappio

Liite II:

Luottolaitoksen taseen kaava 1.1.1995 lähtien

VASTAAVAA:

Käteiset varat

Kassa

Vaadittaessa maksettavat saamiset kaskuspankeilta

Saamiset luottolaitoksilta ja keskuspankeilta

Muut kuin vaadittaessa maksettavat saamiset keskuspankeilta

Saamiset luottolaitoksilta

Vaadittaessa maksettavat

Muut

Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöiltä

Leasingkohteet

Saamistodistukset

Julkisyhteisöiltä

Muilta

Osakkeet ja osuudet

Osakkeet ja osuudet osakkuusyrityksissä

Luottolaitoksissa

Muissa

Osakkeet ja osuudet tytäryrityksissä

Luottolaitoksissa

Muissa

Aineettomat hyödykkeet

Aineelliset hyödykkeet

Maa-alueet ja rakennukset

Omassa käytössä olevat

Muut

Kiinteistöosakeyhtiöiden osakkeet ja osuudet

Omassa käytössä olevat

Muut

Koneet ja kalusto

Muut aineelliset hyödykkeet

Osake-, sijoitusosuus- tai kantarahastoantisaamiset

Muut varat

Maksujenvälityssaamiset

Takaussaamiset

Muut

Siirtosaamiset ja maksetut ennakot

Korot

Muut

VASTATTAVAA:

Vieras pääoma:

Velat luottolaitoksille ja keskuspankeille

Keskuspankeille

Luottolaitoksille

Vaadittaessa maksettavat

Muut

Velat yleisölle ja julkisyhteisöille

Talletukset

Vaadittaessa maksettavat

Muut

Muut velat

Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat

Joukkovelkakirjalainat

Muut

Muut velat

Maksujenvälitysvelat

Muut

Siirtovelat ja saadut ennakot

Korot

Muut

Pakolliset varaukset

Eläkevaraukset

Muut varaukset

Vapaaehtoiset varaukset

Yleinen tappiovaraus

Muut varaukset

Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla

Oma pääoma:

Sidottu oma pääoma:

Osake-, osuus- tai peruspääoma

Sijoitusosuosuuspääoma / kantarahasto / lisäpääoma

(vain osuus- ja säästöpankeilla / hypoteekkiyhdistyksellä)

Vararahasto

Arvonkorotusraho

Pääomasijoitukset

Vapaa oma pääoma:

Aikaisempien tilikausien voitto tai tappio

Tilikauden voitto tai tappio

Taseen ulkopuoliset sitoumukset:

Asiakkaan puolesta kolmannen hyväksi annetut sitoumukset

Vekselivastuut

Takaukset ja pantit

Asiakkaan hyväksi annetut peruuttamattomat sitoumukset

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

ISSN 0785-3572

- 1/95 Olavi Rantala **Valuuttakurssimuutosten vaikutus yritysten kannattavuuteen.** 1995. 51 s. ISBN 951-686-439-2. (KT)
- 2/95 Liselotte Høj **Fundamental Equilibrium Exchange Rate - A Case Study of the Finnish Markka.** 1995. 30 s. ISBN 951-686-440-6. (TU)
- 3/95 Jean-Marie Viaene - Itzhak Zilcha **Multiple Uncertainty, Forward-Futures Markets and International Trade.** 1995. 23 p. ISBN 951-686-441-4. (TU)
- 4/95 Jorma Hilpinen **Analysis on the Errors and Omissions in the Finnish Balance of Payments: Restless Capital Movements, Floating Exchange Rate and Errors Since 1991.** 1995. 31 s. ISBN 951-686-442-2. (TP)
- 5/95 Juhana Hukkinen - Matti Virén **Assessing the Performance of a Macroeconomic Model.** 1995. 48 s. ISBN 951-686-443-0. (TU)
- 6/95 Tuomas Saarenheimo **Credit Crunch Caused Investment Slump? An Empirical Analysis Using Finnish Data.** 1995. 26 s. ISBN 951-686-444-9. (KT)
- 7/95 Sinimaaria Ranki **On the Role of the Single Currency ECU.** 1995. 37 s. ISBN 951-686-445-7. (TU)
- 8/95 Juhana Hukkinen - Erkki Koskela **Voidaanko Suomen pitkien korkojen tasoa selittää talouden perustekijöillä, vai onko kyse jostain muusta?** 1995. 27 s. ISBN 951-686-446-5. (KT)
- 9/95 Kari Takala - Matti Virén **Testing Nonlinear Dynamics, Long Memory and Chaotic Behaviour with Macroeconomic Data.** 1995. 55 s. ISBN 951-686-448-1. (TU)
- 10/95 Lauri Kajanoja **Aggregate Investment and Corporate Indebtedness: Some Empirical Evidence from Finland.** 1995. 28 s. ISBN 951-686-449-X. (KT)
- 11/95 Kari Takala **The Interest Rate Sensitivity of Output in Finland.** 1995. 49 s. ISBN 951-686-450-3. (KT)
- 12/95 Timo Tyrväinen **Wage Determination in the Long Run, Real Wage Resistance and Unemployment: Multivariate Analysis of Cointegrating Relations in 10 OECD Economies.** 1995. 94 s. ISBN 951-686-451-1. (KT)
- 13/95 Eddie George **Inflation Targeting in the UK Monetary Policy Framework.** 1995. 12 s. ISBN 951-686-452-X. (TIE)
- 14/95 Risto Murto **The Banking Crisis, Banking Policy Regimes and the Value of a Bank.** 1995. 27 s. ISBN 951-686-453-8. (TU)
- 15/95 Kari Takala **Permanent Income Hypothesis and Saving in Finland.** 1995. 53 s. ISBN 951-686-454-6. (KT)
- 16/95 Heikki Koskenkylä - Jaana Rantama **Pankkien korkomarginaalit ja korkokatteet Pohjoismaissa.** 1995. 27 s. ISBN 951-686-455-4. (RM)
- 17/95 Mika Kuismanen **Exchange Rates and Import Prices in Finland: Estimation of Exchange Rate Pass-Through.** 1995. 33 s. ISBN 951-686-458-9. (KT)

- 18/95 Johnny Åkerholm – Timo Hämäläinen – Mika Kuusmanen **Employment and the Structure of the Finnish Economy. A Model for Evaluating Scenarios.** 1995. 56 s. ISBN 951-686-460-0. (KT)
- 19/95 Kaare G. Andersen **Inflation Targeting: Analyzing Indicators of Inflation in Finland.** 1995. 32 s. ISBN 951-686-461-9. (KT)
- 20/95 Kari Takala **The Consumption Function Revisited: An Error-Correction Model for Finnish Consumption** 1995. 44 s. ISBN 951-686-462-7. (KT)
- 21/95 Jouni Timonen **Nominal Income as an Intermediate Target for Monetary Policy.** 1995. 56 s. ISBN 951-686-463-5. (RP)
- 22/95 Maaria Kettunen **Korkojen aikarakenne, inflaatio-odotukset ja inflaatio.** 1995. 81 s. ISBN 951-686-464-3. (RP)
- 23/95 Dan Kovenock – Casper G. de Vries **Fiat Exchange in Finite Economies.** 1995. 27 s. ISBN 951-686-465-1. (TU)
- 24/95 Antti Ripatti **Leading Inflation Indicators in Finland: Pairwise Analysis of Granger-Causality and Cointegration.** 1995. 45 s. ISBN 951-686-466-X. (RP)
- 25/95 Jorma Hilpinen **Compilation of Early Warning Indicators for Foreign Trade Employing a Cut-Off Survey.** 1995. 17 s. ISBN 951-686-467-8. (TP)
- 26/95 Vappu Ikonen **Suomen Pankin kotimainen luotonanto 1868–1992.** 1995. 131 s. ISBN 951-686-468-6. (TU)
- 27/95 Kaare Guttorm Andersen – Hanna-Leena Männistö **Output Gaps and the Government Budget Balance: The Case of Finland.** 1995. 27 s. ISBN 951-686-470-8. (KT)
- 28/95 Kari Takala – Matti Virén **Bankruptcies, Indebtedness and the Credit Crunch.** 1995. 28 s. ISBN 951-686-471-6. (TU)
- 29/95 Tuomas Saarenheimo **The Equilibrium Exchange Rate for the Finnish Markka.** 1995. 27 s. ISBN 951-686-472-4. (KT)
- 30/95 Erja Saukkonen **Default Risk on Finnish Government Foreign Currency Debt.** 1995. 29 s. ISBN 951-686-473-2. (RM)
- 31/95 Marianne Palva – Jyri Marviala **Suomen Pankin sekkitilijärjestelmä – nykytilanne ja tulevaisuuden haasteita.** 24 s. 951-686-474-0. (RM)
- 32/95 Antti Ripatti – Jouko Vilmunen **Relative Prices and Monetary Policy Information Variables: Long Run Evidence From Finland.** 1995. 29 s. ISBN 951-686-475-9. (RP)
- 33/95 Pentti Junninen **Luottolaitoksen omaisuuserien markkina-arvoihin perustuva tilinpäätös.** 1995. 101 s. ISBN 951-686-479-1. (LA)